

5

УКРАЇНСЬКА МОВА

Світлана Беца
Юдіта Павлович
Андрей Певсе

5

Світлана Беца
Юдіта Павлович
Андрей Певсе

Світлана Беца
Юдіта Павлович
Андрея Певсе

УКРАЇНСЬКА МОВА

підручник для **5** класу
з навчанням угорською мовою
закладів загальної середньої освіти
(з аудіосупроводом)

Чернівці
«Букрек»
2022

Державний Гімн України

Слова Павла Чубинського

Музика Михайла Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля.
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші вороженьки, як роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Дорогі п'ятикласники та п'ятикласниці!

Запрошуємо вас у цікаву подорож під назвою «Українська мова». Путівником для вас буде підручник, який ви зараз тримаєте в руках. У кожній темі є фонетичні, лексичні відомості, орфографічні, граматичні вправи, а також діалоги, тексти. Коли опрацюєте їх, то зможете отримати ключ для наступного ходу в цій захопливій грі пізнання мови. Так, крок за кроком, параграф за параграфом, ви навчитеся гарно спілкуватися, чітко висловлювати свої думки...

Щоб не заплутатися в завданнях, запам'ятайте умовні позначки:

Послухайте

Виконуйте письмово в зошиті

Дайте відповіді на запитання

Працюємо разом

Завдання підвищеної складності

Словникова робота / вправа на переклад

Підручник розкриє вам таємниці української мови, підкаже, як скласти речення, де поставити розділовий знак, як правильно вимовляти звуки, наголошувати й писати слова, збільшить словниковий запас... Нова лексика допоможе краще зрозуміти цікаві тексти про ваших однолітків, їхнє життя, повсякденні справи та захоплення.

Засвоїти нові знання, а відтак — пізнати красу української мови, вам допоможуть помічники:

Давид

Оксана

Золтан

Чілла

Бажаємо вам досягти успіхів в освоєнні української мови!

Авторки

Вступ

§ 1. Державна мова та інші мови світу (Az államnyelv és a világ más nyelvei)

Державна мова — це мова, яку повинні знати всі люди, що проживають на території держави.

Національна мова — мова, якою спілкуються представники однієї національності.

Рідна мова — перша мова, якою почала розмовляти дитина (мова батьків).

1 Прочитайте прислів'я. Поясніть їхні значення.

1. Для кожного його мова — найкраща й найсолодша.
2. Хто мови своєї цурається, хай сам себе стидається.
3. Птицю пізнати по пір'ю, а людину по мові.
4. Рідна мова — не полова: її з вітром не розвієш.
5. Слово до слова — зложиться мова.
6. Для мови немає ні замка, ні заборони.

ЯК ПРАВИЛЬНО

українська мова	➤	говорити українською
угорська мова	➤	говорити угорською

Пригадаймо!

Країна	Жити де?
Україна	в Україн-і
Угорщина	в Угорщин-і
Польща	у Польщ-і
Словаччина	у Словаччин-і
Румунія	у Румуні-ї
Німеччина	у Німеччин-і

2 Прочитайте, як називаються країни. Доберіть із довідки слова, що відповідають національностям людей, які живуть у певній країні. Запишіть їх за зразком.

Країна	Національність			Говорити
	Він	Вона	Вони	
Україна	українець	українка	українці	українськ-ою
Угорщина	угорськ-ою
Молдова	молдовськ-ою
Словаччина	словацьк-ою
Румунія	румунськ-ою
Польща	польськ-ою

Довідка: угорці, словак, румунка, поляк, молдованин, поляки, угорець, словачка, румуни, полька, угорка, молдованка, румун, словаки, молдовани.

Займенники

Пригадаймо!

Особові	Присвійні
<i>хто?</i>	<i>чий? чия? чие? чий?</i>
я	мій, моя, моє, мої
ти	твій, твоя, твоє, твої
він	його
вона	її
ми	наш, наша, наше, наші
ви	ваш, ваша, ваше, ваші
вони	їх, їхній

Це я. Це моя рідна мова.

Це ти. Це твоя рідна мова.

Це він. Це його рідна мова.

Це вона. Це її рідна мова.

Це ми. Це наша державна мова.

Це вони. Це їхня державна мова.

3 Продовжте речення за поданим початком. Запишіть, уставте на місці крапок закінчення. Поміркуйте, хто ці люди і якою мовою вони розмовляють.

Зразок: Це Микола. Він українець. Я думаю, що він добре розмовляє, пише та читає українською мовою, тому що це його рідна мова.

1. Це Янош. Він угор... ..
2. Це Кателуца. Вона молдован... ..
3. Це Адам і Агата. Вони поляк... ..
4. Це Болеслава. Вона словач... ..
5. Це Айоргу. Він руму... ..

4 1. Прочитайте діалог.

Давид і Оксана

— Привіт, Давиде! Рада тебе бачити.

— Привіт, Оксано! Я теж радий, давно тебе не бачив.

Де ти провела літні канікули?

— Улітку я була в баби та діда в Тячеві. Там дуже гарно! Гори, ліси, свіже повітря. Там люди гостинні, доброзичливі. Дідусь мені розповів, що на Тячівщині живуть українці, румуни, угорці, німці. Кожен народ має свою мову, культуру, звичаї, і тому цей край багатонаціональний, полікультурний.

— Я і не знав, що так багато людей різних національностей живе там! Мій учитель розповідав, що в Україні поряд з українцями живуть представники понад 100 національностей. Це угорці, румуни, словаки, поляки, молдовани, білоруси, німці, греки та інші. Українці спілкуються рідною українською мовою. В окремих регіонах можна також почути угорську, румунську, словацьку, польську, білоруську, молдовську, російську, німецьку, грецьку та інші мови. У Конституції України записано, що державною мовою в нашій країні є українська.

— Я вважаю, саме тому необхідно її знати.

— Авжеж, це так. Як добре, що я володію і рідною, і державною мовами.

— Я розмовляю угорською мовою, але хочу її краще вивчити, тому читаю угорські народні казки. А тобі, Давиде, раджу читати українські народні казки.

— Дякую, обов'язково читатиму. Потрібно йти, маю ще багато справ. Бувай!

— До зустрічі!

II. Продовжте речення за початком.

1. Оксана й Давид давно не
2. В Оксани й Давида були літні
3. Оксана відпочивала в ... у дідуся з бабусею.
4. На Тячівщині живуть ..., ..., ...,
5. В Україні можна почути ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ... мови.
6. У Конституції України записано, що ... мовою в Україні є ... мова.
7. Рідна мова Давида — ...
8. Потрібно знати і ..., і ... мови.

III. Скажіть, чи відповідають подані речення інформації з діалогу.

Герої діалогу — Чілла та Марк. В окремих регіонах України проживають американці. Оксана була в тітки та дядька. Давид та Оксана давно не бачили одне одного, тому що були на зимових канікулах. Давид відпочивав

у діда та баби на Тячівщині. Рідною мовою Давида є угорська мова. Рідною мовою Оксани є угорська мова.

IV. Дайте відповіді на запитання.

1. Як звати героїв діалогу?
2. Де була Оксана влітку?
3. Чому в дідуся та бабусі їй дуже сподобалося?
4. Які люди живуть на Тячівщині?
5. Які мови можна почути в різних регіонах України?
6. Яка мова є державною мовою України?
7. Яка мова є рідною мовою Оксани?

V. Трансформуйте діалог у монолог. Розкажіть, про що ви дізнали, коли прочитали діалог. Почніть свою розповідь так:

Я знаю, що ...

5 Напишіть, хто з ваших друзів якою мовою говорить. Поясніть чому (2–3 речення).

Зразок: Моя подруга Вона добре говорить словацькою мовою, тому що це її рідна мова. Ми часто спілкуємося словацькою мовою, тому що я теж її знаю.

Я ...

Мій друг ...

Мої друзі ...

СЛОВНИК

багатонаціональний – többnemzetiségű
 гостинні (люди) – vendégszeretők
 доброзичливі – barátságos
 заборона – tilalom
 коштовний – drága
 полікультурний – multikulturális
 полова – pelyva
 скарб – kincs
 стидатися – szégyenkezni

§ 2. Розвиток мовлення.

«Україна — наш рідний край»

(Beszédkészség fejlesztése. Szülőföldünk — Ukrajna)

6 Прочитайте слова та словосполучення, перекладіть їх рідною мовою. Незнайомі слова переписіть у словник, зазначте переклад.

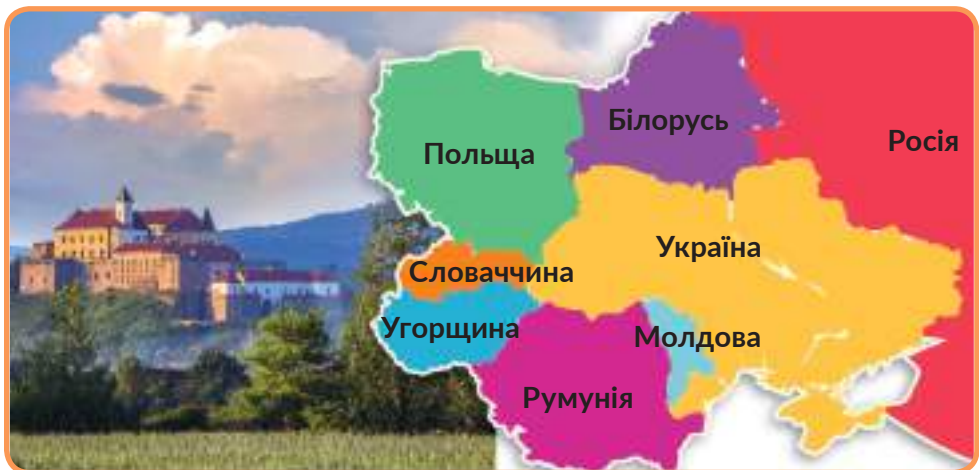
Розташований, схід, захід, південь, північ, Європа, межувати, море, територія України, Кримські гори, найдовший, найбільший, завод, фабрика, пам'ятник, університет, інститут, художня виставка, спортивний центр, стадіон, парк, рухатися, автобус, тролейбус, трамвай, метро, столиця, область, оточити, розташований, територія, протікає.

7 Прослухайте текст.

Україна розташована у східній частині Європи. Вона межує з Молдовою, Румунією, Угорщиною, Словаччиною, Польщею, Білоруссю, Росією. У нас є два моря: Азовське й Чорне. На півдні України є Кримські гори, а гори Карпати — на заході. Найдовші річки України — Дніпро, Дністер, Буг. Вони дуже глибокі, тут плавають річкові судна.

Столиця України — місто Київ. Це найбільше місто в країні. Тут багато заводів, фабрик, театрів, кінотеатрів, музеїв, пам'ятників, університетів, інститутів, художніх виставок, спортивних центрів, стадіонів, парків.

Широкими вулицями рухаються автобуси, тролейбуси, трамваї, авто. У місті є метро.

Великі міста України — це Київ, Харків, Одеса, Дніпро, Запоріжжя, Львів. В Україні є 24 обласних центри та Автономна Республіка Крим. Два міста мають спеціальний статус: Київ і Севастополь.

Ми живемо на Закарпатті. Найбільше місто нашої області — Ужгород. У нас мальовнича природа. Високо в горах заховалося велике озеро Синевир. На території Закарпаття протікають річки: Тиса, Латориця, Уж. Села й міста області потопають у зелені лісів і садків.

8 Прочитайте текст ще раз, доберіть із тексту прикметники до поданих іменників.

Річки (які?) ..., місто (яке?) ..., виставка (яка?) ..., центр (який?) ..., вулиці (які?) ..., природа (яка?) ..., гори (які?) ..., озеро (яке?) ...

9 У відповідності початок речення у лівій колонці і продовження речення у правій колонці. По черзі називайте речення та його закінчення.

Початок	Продовження
1 Україна розташована	А кораблі.
2 Тут можна побачити	Б місто Київ.
3 Найдовші річки України —	В Дніпро, Дністер, Буг.
4 Столиця України —	Г у східній частині Європи.
5 У нас є два моря	Д гори Карпати та Кримські гори.
6 На території України є	Е Азовське море і Чорне.

10 Перепишіть. Доповніть речення словами з довідки.

Я живу на Ужгород — це ... центр Закарпаття. Високо в горах ... велике озеро Синевир. У нашій області ...

Довідка: потопають, обласний, протікають, заховалося, Закарпатті.

річки: Латориця, Тиса, Уж. Села і міста ... у зелені лісів та садків.

11 Дайте відповідь на запитання до тексту словами «ТАК» або «НІ».

1. Україна розташована в східній частині Європи.
2. Вона межує з Молдовою, Румунією, Угорщиною, Словаччиною, Польщею, Білоруссю, Росією, Італією.
3. У нас є два моря — Азовське і Чорне.
4. Столиця України — місто Львів.
5. У столиці немає метро.
6. В Україні 15 обласних центрів.
7. Найбільше місто Закарпатської області — Берегове.
8. Високо в горах розташоване велике озеро Синевир.
9. На території Закарпаття протікають річки: Тиса, Латориця, Уж.

12 Складіть письмову розповідь на тему «Закарпаття», використайте матеріал діалогу (завд. 5) та тексту (завд. 8). Подані запитання допоможуть дотримуватися порядку в розповіді.

Опорні запитання

1. Де розташоване Закарпаття?
2. Який обласний центр Закарпаття?
3. Яка річка протікає в Ужгороді?
4. Які міста є в Закарпатській області?
5. Представники яких національностей проживають на Закарпатті?
6. Якими мовами розмовляють у нашій області?
7. Що тобі подобається в рідному краї?

СЛОВНИК

виставка — kiállítás
глибокий — mély
мальовнича — festői (táj)
мапа — térkép
межа — határ
найширший — legszélesebb

оточена — körülvevett
подобається — tetszik
птопають — elmerülnek
протікають — folynak
рухатися — mozogni

Спілкування і мовлення. Текст

§ 3. Види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо)

A beszédtevékenység típusai: szövegértés, olvasás,
beszéd, írás

Мова — здатність людини говорити, висловлювати свої думки засобами спілкування (слова, словосполучення, речення, тексти).

Мовлення — спілкування людей між собою за допомогою мови (засобів спілкування).

Процес мовлення — мовленнєва діяльність.

Мовленнєва діяльність має чотири види: аудіювання, читання, говоріння, письмо.

13 Прочитайте слова. Запишіть їх у словник, перекладіть. Слухайте, повторюйте речення за вчителем/учителькою. Запишіть у зошит тільки останнє речення з пам'яті. Складіть речення зі словом «замок» і поставте наголос.

Турист, басейн, замок,
лікувальна вода,
відпочивати, гості.

Турист →
Турист приїхав →
Турист приїхав у Берегове.

Басейн →
У місті є басейн →
У місті Берегове є басейн.

Вода →
Лікувальна вода →
У басейні лікувальна вода.

Відпочивати →
Приїхав відпочивати →
Турист приїхав відпочивати.

Гості →
Приїхали гості →
До Оксани й Давида приїхали гості.

Пригадаймо!

Дієвідмінювання дієслів

Теперішній час		
	жити	знаходитись
Я	жив-у	знаходж-у-сь
ТИ	жив-еш	знаход-иш-ся
ВІН/ВОНА/ВОНО	жив-е	знаход-ить-ся
МИ	жив-емо	знаход-имо-сь
ВИ	жив-ете	знаход-ите-сь
ВОНИ	жив-уть	знаход-ять-ся
Минулий час		
Я, ТИ, ВІН	жив	знаходився
Я, ТИ, ВОНА	жила	знаходилася
МИ, ВИ, ВОНИ	жили	знаходилися

14 Перемалюйте таблицю. Запишіть відсутні форми дієслів.

	текти	розповідати	чути	відпочивати
Я	течу	розповідаю		
ТИ	течеш	розповідаєш	чуєш	відпочиваєш
ВІН/ВОНА/ ВОНО			чує	
МИ				відпочиваємо
ВИ	течете			
ВОНИ			чують	

Минулий час дієслів

Я, ти, він

тік (протікав)
розповідав
чув
відпочивав

Я, ти, вона

текла (протікала)
розповідала
чула
відпочивала

Ми, ви, вони

текли (протікали)
розповідали
чули
відпочивали

15 Слухайте й повторюйте слова та словосполучення. Незнайомі слова запишіть у словник і зазначте їхній переклад.

Рада бачити, літні канікули, українці, румуни, угорці, німці, рідна мова, культура, звичай, люди різних національностей, українська мова, угорська мова, державна мова, знати мову, розмовляти угорською мовою.

16 Перекладіть слова з угорської мови українською.

Tenger, terület, hegyek, nyugat, kelet, folyó, hajó, utca, autóbusz, trolibusz, villamos, személygépkocsi, metró, város, falu, tó, megye.

17 Прослухайте текст про Україну (впр. 8).

18 Виконайте тестові завдання до прослуханого тексту. Оберіть одну правильну відповідь.

1. Україна розташована:

- A на сході Європи
- B на заході Європи
- B на півдні Європи

2. Гори на півдні України — це:

- A Карпати
- B Кримські гори
- B Південні гори

3. Обласним центром Закарпаття є місто:

- A Мукачево
- B Берегове
- B Ужгород

4. Столицею України є:

- A Київ
- B Львів
- B Ужгород

5. Скільки обласних центрів є в Україні?

- A 15
- B 20
- B 24

6. Територією Закарпаття протікають:

- A Тиса, Латориця, Уж
- B Тиса, Синевир, Уж
- B Уж, Дністер, Тиса

19 Прочитайте два речення. Визначте, яку інформацію додано до другого речення.

1. Берегове — гарне місто. Берегове — гарне маленьке місто.

2. У басейнах є вода. У басейнах є лікувальна вода.

3. У місті є парки. У місті є гарні парки.

4. Місто знаходиться на кордоні. Місто знаходиться на кордоні з Угорщиною.

20 Складіть речення з поданих слів.

Зразок: я — Берегові — живу — в
Я живу в Берегові.

1. Оксана — Давид — і — друзі

2. Обласний центр — місто — Закарпаття — Ужгород

3. Берегові — парки — театр — басейни — є — у

4. Берегові — угорці — українці — живуть — у

5. Закарпаття — з — Угорщиною — Словаччиною — Румунією — межує

6. Берегове — біля — знаходиться — кордону — з Угорщиною.

СЛОВНИК

басейн — uszoda

відпочивати — pihenni, nyaralni

гості — vendégek

засоби спілкування — a kommunikáció eszközei

кордон — határhovezet

лікувальна вода — gyógyvíz

обласний центр — megyeszékhely

§ 4. Навчальне читання

(Olvasás, szövegértés)

 21 Прочитайте слова та словосполучення вголос за вчителем / учителькою. Поставте наголоси в кожному слові. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Звичай, традиція, релігійне свято, народ, Різдво, Великдень, вечір, увечері, Святвечір, пісні страви, обов'язково, дорослий, родич, знайомий, знайома, колядка, господар, паска, крашанка, одягнений, церква, фольклор.

22 1. Послухайте діалог, а потім прочитайте його.

— Оксанко, ти знаєш, що з літератури ми будемо вивчати український фольклор? Там є різдвяні пісні, які називаються колядками.

— Так, Давиде. Ми теж учили колядки.

— А ти теж на Різдво співаєш удома колядки?

— Так, ми з дідусем і бабусею їх співаємо.

— Та ж твій дідусь і бабуся живуть у Тячеві.

— Я взимку їду туди. Адже у школі зимові канікули. У Тячеві дуже весело.

— Напевне, там дотримуються всіх різдвяних звичаїв і традицій?

— Так, Давиде. Ми з бабусею обов'язково готуємо кутю. Це традиційна різдвяна страва.

— А напишімо електронного листа в Київ Павликові. Спитаймо в нього, як у них святкують релігійні свята. Які в них традиції?

— Гаразд, напишімо. Але я думаю, що в українців однакові звичаї і традиції.

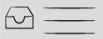
II. Дайте відповіді на запитання повними реченнями.

1. Які пісні буде вивчати Давид з української літератури?
2. Коли співають колядки?
3. Оксанка знає колядки?
4. Куди їздить Оксанка на зимові канікули?
5. Яку традиційну страву готує Оксанка з бабусяю?

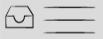
23 Читайте текст за вчителем / учителькою.

Привіт, Давиде та Оксанко!

Ми також вивчаємо з української літератури колядки. Удома потрібно було написати твір про звичаї і традиції українців. Я написав про Різдво.

Звичаї і традиції українців

Великим релігійним святом є Різдво. Увечері 6 січня, на Святвечір, українці готують 12 пісних страв. Обов'язково на столі має бути кутя — традиційна різдвяна страва. Діти й дорослі ходять до родичів, знайомих і співають колядки (різдвяні пісні). У будинках стоять прикрашені ялинки. Господарі радо зустрічають гостей.

Оксанко, а у твоїй родині святкують Різдво? Давиде, мене цікавить, як святкують Різдво угорці. Чи не міг би ти написати мені про угорські різдвяні звичаї і традиції?

*Бувайте, друзі!
Павлик.*

24 Прочитайте текст спочатку повільно, потім — у середньому темпі та швидко.

25 Прочитайте текст ланцюжком: перше речення читає один / одна учень / учениця, потім інший / інша.

С. Панчишин. Різдво Христове

26 На місці крапок уставте доречні за змістом дієслова, утворіть відповідну форму. Запишіть речення.

Люди ... релігійні і державні свята. Українці ... 12 пісних страв. Діти і дорослі ... до родичів і знайомих. На Різдво ... колядки. У будинках ... прикрашені ялинки.

27 До поданих слів або словосполучень знайдіть у тексті продовження і запишіть.

1. Державні і релігійні 2. Релігійні свята пов'язані із ... і ... народу. 3. На Свят-вечір українці готують ... пісних страв. 3. Традиційна різдвяна страва на столі — ... 4. Діти і дорослі ходять до родичів і співають 5. У будинках стоять прикрашені

28 Чи святкують Різдво у вашій родині? Підготуйте інформацію для написання листа-відповіді Павлику. Які свята відзначають у твоїй родині?

СЛОВНИК

господар — házigazda
 колядки — kántáló énekek
 пісні страви — böjtös ételek
 прикрашені ялинки — feldíszített karácsonyfák

релігійне свято — vallási ünnep
 Різдво — karácsony
 Святвечір — szenteste

§ 5. Найважливіші вимоги до культури мовлення

Beszédfajták. A helyes beszéd legfontosabb követelményei

Запам'ятайте!

ФРАЗИ
ЕТИКЕТУ

ПРИВІТАННЯ ТА
ПРОЩАННЯ

Привіт!
Доброго ранку!
Добрий день!
Доброго вечора!
До побачення!
Бувай!
До зустрічі!
Добраніч!

Дякую!
Будь ласка!
Вибачте!
Перепрошую!
Можна ...?
Ви не знаєте ...?
Скажіть, будь ласка, ...
Повторіть, будь ласка, ...
Передайте, будь ласка, ...
Дайте, будь ласка, ...
Покажіть, будь ласка, ...

 29 Прочитайте слова. Поставте наголос над кожним словом.

Звичай, традиція, релігійне свято, народ, Різдво, Великдень, вечір, ввечері, Святвечір, пісні страви, обов'язково, дорослий, родич, знайомий, знайома, колядка, господар, паска, крашанка, одягнений, церква, фольклор.

 30 Перекладіть слова з угорської мови українською.

Szokás, hagyomány, vallási ünnep, karácsony, szenteste, böjtös ételek, felnőtt, kántáló ének, házigazda, fel van öltözve.

31 Складіть речення з поданими словами.

1. Святвечір — співати — колядки — люди — на
2. На — Святвечір — готувати — українці — страви — пісний
3. Релігійний — Різдво — свято — це

Пригадаймо!

Дні тижня й місяці

Що?	Коли?	
понеділок	у понеділок	щопонеділка
вівторок	у вівторок	щовівторка
середа	у середу	щосереди
четвер	у четвер	щочетверга
п'ятниця	у п'ятницю	щоп'ятниці
субота	у суботу	щосуботи
неділя	у неділю	щонеділі

Що?	Коли?
січень	у січні
лютий	у лютому
березень	у березні
квітень	у квітні
травень	у травні
червень	у червні

Що?	Коли?
липень	у липні
серпень	у серпні
вересень	у вересні
жовтень	у жовтні
листопад	у листопаді
грудень	у грудні

ранок
вранці
щоранку

день
вдень
щодня

вечір
ввечері
щовечора

ніч
вночі
щоночі

тиждень
щотижня

місяць
щомісяця

рік
щороку

Першого січня — Новий рік.

Двадцять четвертого грудня Святвечір.

Шостого січня Святвечір.

Двадцять п'ятого травня у Дена день народження.

32 Послухайте, а потім самостійно прочитайте текст.

Різдво

В угорців Різдву передує Адвент. На початку Адвенту готують віночок із чотирма свічками. Щотижня запалюють одну свічку, що є символом чотирьох неділь, які залишилися до Різдва. У селах збереглася традиція, коли на Святвечір від хати до хати ходить вертеп — «бетлем». Це група хлопців у різдвяних костюмах. Вони носять дерев'яний будиночок, у якому знаходиться маленький Ісусик.

Різдвяні традиційні угорські страви: рибна юшка, смажена індичка, бейглі (рулет із маком або горіхами), голубці.

33 Складіть запитання до тексту.

34 Дайте відповіді на ваші запитання.

35 Утворіть слова за зразком. Запишіть.

Зразок: вінок — віночок, ялина — ялиночка

Будинок, кошик, ваза.

36 Дайте відповіді на запитання. Зверніть увагу, як розташовані слова в запитанні й у відповіді:

— Які традиційні різдвяні страви українців та угорців?

Традиційна різдвяна страва українців (*яка?*) ...

Традиційні різдвяні страви угорців (*які?*): ...

— У який день Святвечір в українців і угорців?

В українців Святвечір (*коли?*)

В угорців Святвечір (*коли?*)

— Скільки пісних страв має бути на столі українців у Святвечір?

У Святвечір на столі має бути (*скільки?*) ... (*яких?*) ... (*чого?*) ...

— Скільки свічок на адвентовому віночку?

На адвентовому віночку (*скільки?*) ... (*що?*) ...

УЧИМОСЯ ПИСАТИ ЛИСТ

ЗВЕРТАННЯ

*Привіт, Павле!
Привіт, Золтане!
Привіт, Чілло!*

*Добрий день, дорога мамо!
Добрий день, Маріє Іванівно!*

ПОЧАТОК

*Ти просиш написати, як ...
Ви запитували про традиції угорців під час святкування Різдва.
Ти цікавилася / цікавився, що я роблю у вільний час.*

ОСНОВНА
ЧАСТИНА

Розповідь автора чи авторки листа про своє життя, про родину, про навчання тощо.

КІНЦІВКА

Поцікавитися життям адресата. Спитати, що нового в того, до кого пишете листа. Побажання здоров'я, успіхів. Переказати вітання друзям, родичам чи знайомим.

ПРОЩАННЯ

*Бувай,
твій друг Давид.*

*Бувай.
Твоя подруга Оксана.*

*До побачення,
дорога мамочко!*

*До побачення,
Іване Петровичу!*

37 Використовуючи матеріал §4, §5, напишіть електронний лист-відповідь Давида Павлу. Зверніть увагу, що Павло просив Давида розповісти про традиції святкування угорського Різдва.

СЛОВНИК

бувай – viszlát (tegezős formában)

вертеп – betlehem

вінок – koszorú

дорослий – felnőtt

запалити – meggyújtani

зберегти – megőrizni

кошик – kosár

крашанка – hímes tojás

одягнений – felöltözött (mell. igenév)

передує – megelőzi

перепрошую – elnézést kérek

рибна юшка – halászlé

смажена індичка – sült pulyka

успіх – siker

фрази – kifejezések

§ 6. Види мовлення (монологічне і діалогічне; усне і писемне)

(Beszédfajták (a monológ és a párbeszéd; szóbeli és írásbeli)

Діалог — розмова між двома особами.

Монолог — висловлювання однієї особи.

38 Розподіліть подані слова по групах.

Що?

Який?

Що робити?

Коли?

Передувати, Адвент, віночок, свічка, щотижня, запалити, символ, залишитися, зберегти, вертеп, група, різдвяний, костюм, дерев'яний, будиночок, рибний, юшка, смажений, індичка, бейглі, рулет, мак, горіх, голубець.

39 Прочитайте слова вголос. Випишіть у словник невідомі слова й запишіть їхній переклад.

Що? сніданок, обід, вечеря

Що робити? пити, їсти, снідати, обідати, вечеряти.

Страви: бутерброд, грінка, торт, тістечко, булочка, чай, кава, салат, суп, борщ, гуляш, котлети, хліб, сік, кока-кола, мінеральна вода, морозиво, піца, голубці, бульйон.

Продукти: цукор, каша, сир, сметана, молоко, йогурт, масло, ковбаса, шинка, сосиски, сіль, перець, м'ясо, курка, риба, хліб, яйце, борошно.

Фрукти: яблуко, черешня, вишня, абрикос, персик, виноград, слива, апельсин, банан, мандарин, лимон.

Овочі: картопля, помідори, огірки, буряк, цибуля, морква, петрушка, кольрабі, капуста.

Смак: кислий, солодкий, гіркий, смачний.

Колір: білий, червоний, зелений, коричневий, фіолетовий, чорний, синій.

40 До кожного іменника — назви фруктів та овочів доберіть прикметник.

Зразок: яблуко (яке?) — червоне смачне солодке яблуко.

Черешня (яка?), кольрабі (яка?), вишня (яка?), абрикос (який?), персик (який?), виноград (який?)

41 Прочитайте текст. На місці крапок уставте закінчення дієслів. Зверніть увагу, що всі дієслова стоять у формі множини «вони».

Українська національна страва — борщ. Його готу.. із овочів та м'яса. У каструлі вар.. м'ясо. На сковорідці смаж.. цибулю і буряки. Потім їх дода.. у бульйон. Потім ріж.. картоплю та капусту і теж дода.. у бульйон. Щоб борщ був кислим, дода.. різані помідори або томатний сік.

42 Гра «Допоможіть кухарю». Приготуйте угорську національну страву гуляш. Визначте продукти, які зображені на малюнку, доберіть відповідники угорською мовою. Назвіть кухареві / кухарці продукти, які потрібні для приготування гуляша. Опишіть дії кухаря / кухарки.

43 Послухайте текст, потім прочитайте його. Випишіть із тексту незнайомі слова.

Великдень

Наступне велике релігійне свято — Великдень. Святкують його в неділю. Господині печуть паску, розмальовують яйця. Увечері жінки готують кошики. У кошики традиційно кладуть крашанки, паску, ковбасу, сир, шинку. Святково одягнені люди йдуть до церкви. У неділю зранку всі члени сімей сідають за стіл снідати.

44 Складіть запитання до тексту «Великдень». Поставте ці запитання сусідові / сусідці за партою.

45 Розкажіть, про що ви дізналися з тексту.

Почніть розповідь так: Я знаю, що ...

46 Складіть текст про приготування вашої улюбленої страви.

СЛОВНИК

буряк — cékla
 бутерброд — szendvics
 гіркий — keserű
 грінка — pirítós
 каструля — fazék
 кислий — savanyú

котлети — fasírt
 кухар — szakács
 сковорідка — serpenyő
 тістечко — sütemény
 Великдень — húsvét

Пригадате,
з чого
складається
текст!

ЗАЧИН

Одне або декілька речень, розташованих на початку тексту. Зачин спрямовує на подальше сприйняття подій.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Один або кілька абзаців, у яких розкривається основний зміст (головні події, факти) тексту.

КІНЦІВКА

Одне або декілька речень, розташованих у кінці тексту, які логічно завершують мовленнєве повідомлення.

49 Прочитайте речення. Випишіть дієслова.

Гори знаходяться в Україні. У Карпатах течуть річки. У горах ростуть дерева. У горах можна знайти едельвейс. У лісах водяться тварини.

50 Послухайте текст, прочитайте його. Зверніть увагу на поділ тексту на абзаци.

Українські Карпати

Гори Карпати розташовані на заході України. Це молоді гори. Вони є і на території Чехії, Польщі, Словаччини, Угорщини, Сербії, Австрії та Румунії. Гори, які знаходяться в Україні, називаються Українські Карпати.

У Карпатах течуть річки: Дністер, Прут, Уж, Черемош, Тиса. Тут є водоспади, озера. Найбільше озеро в Карпатах — Синевир.

Гори вкриті лісами. Тут ростуть дуб, бук, граб, ялиця, смерека. У лісах ростуть кущі. Люди збирають малину, ліщину, шипшину. У лісі багато грибів. Високо в горах можна знайти квітку — едельвейс.

У лісах Карпат водяться тварини. Тут можна побачити оленя, косулю, дикого кабана, зайця, лисицю, куницю, видру, борсука, білку, ведмедя, рись. Є багато птахів: лелека, чапля, орел, беркут, дятел та інші.

Природа рідного краю дуже гарна. Бережімо її!

План тексту — це декілька розташованих у певному порядку речень (пунктів плану), за якими можливо послідовно відтворити текст. У плані має бути не менше **трьох** пунктів. Для заголовків пунктів плану можна використовувати речення із тексту.

51 Складіть план тексту.

ЯК СКЛАСТИ ПЛАН ТЕКСТУ?

1. Уважно прочитайте текст і подумайте, про що розповідається в зачині, основній частині, кінцівці.
2. Прочитайте текст повторно, поділіть його на логічно закінчені частини.
3. У кожній частині тексту визначте головну думку.
4. Вирішіть, за допомогою яких речень (питальних чи розповідних) будете давати назви пунктам плану.
5. Придумайте або доберіть із тексту заголовки до кожної із частин.
6. Запишіть дібрані заголовки.
7. Перевірте складений текст. Для цього прочитайте план і пригадайте зміст тексту.

52 Розташуйте частини тексту за планом.

А У лісах Карпат водяться тварини. Тут можна побачити оленя, косулю, дикого кабана, зайця, лисицю, куницю, видру, борсука, білку, ведмедя, рись. Є багато птахів: лелека, чапля, орел, беркут, дятел та інші.

Б У Карпатах течуть річки: Дністер, Прут, Уж, Черемош, Тиса. Тут є водоспади, озера. Найбільше озеро в Карпатах — Синевир.

В Гори Карпати розташовані на заході України. Це молоді гори. Вони є і на території Чехії, Польщі, Словаччини, Угорщини, Сербії, Австрії та Румунії. Гори, які знаходяться в Україні, називаються Українські Карпати.

Г Природа рідного краю дуже гарна. Бережімо її!

Д Гори вкриті лісами. Тут ростуть дуб, бук, граб, ялиця, смерека. У лісах ростуть кущі. Люди збирають малину, ліщину, шипшину. У лісі багато грибів. Високо в горах можна знайти квітку — едельвейс.

53 Підготуйтеся до усного переказу тексту.

СЛОВНИК

беркут — szirti sas

борсук — borz

бук — bükkfa

видра — vidra

водоспад — vízesés

граб — gyertyán

дуб — tölgy

дятел — harkály

едельвейс — havasi gyopár

заголовок — cím

кабан — vaddisznó

косуля — őz

куниця — nyest

кущ — bokor

ліщина — mogoró

рись — hiúz

смерека — lucfenyő

шипшина — csipkebogyó

чапля — gém

ялиця — fenyő

Матеріал для самоконтролю

1. Розподіліть іменники за зразком.

Зразок: Книга — моя книга.

	Мій	Моя	Моє
Карта, брат, школа, місто, країна, олівець, суп, клас, собака, ведмідь, заєць, лисиця, вовк, олень, стіл, стілець, подруга, друг, автобус, авто.

2. Складіть речення за зразком.

Зразок: Катерина — клас — парта.

Це Катерина. Ось її клас. Тут її парта.

Ірина — країна — місто.

Патрик — друг — подруга.

3. Яких слів не вистачає? Запишіть їх.

Як ... звати? Мене ... Шандор. Тебе ... Чілла? Так, мене ... Чілла. Ні, мене ... Оксана. Це ... друг Давид. А це ... подруга Оксана.

4. Розподіліть слова за групами. Намалюйте в зошиті таблицю та запишіть слова.

Тиса, Україна, дуб, Уж, заєць, Угорщина, лисиця, Прут, Десна, граб, Румунія, Дніпро, смерека, вовк, Словаччина, Польща.

Країна	Річка	Тварина	Рослина
...

5. Виконайте тестові завдання до прочитаного тексту.

1. Який сьогодні день тижня?

- ➔ вівторок
- ➔ середа
- ➔ четвер

2. Зараз ...

- ➔ ранок
- ➔ обід
- ➔ вечір

3. Що готує мама?

- ➔ сніданок

- ➔ обід
 - ➔ вечерю
4. Що варить мама на вечерю?
- ➔ суп
 - ➔ бульйон
 - ➔ картоплю
5. Що смажить мама на вечерю?
- ➔ овочі
 - ➔ м'ясо
 - ➔ гриби
6. Як звати героїню?
- ➔ Тетяна
 - ➔ Чілла
 - ➔ Оксана
7. Що буде робити Оксана після вечері?
- ➔ гратиме
 - ➔ відпочиватиме
 - ➔ читатиме
8. Що Оксана вже написала?
- ➔ українську мову і математику
 - ➔ українську мову і угорську мову
 - ➔ англійську мову і математику
9. Що вона буде читати?
- ➔ угорські казки
 - ➔ українську літературу
 - ➔ англійські тексти
6. Попросіть батьків, брата чи сестру, щоб вони послухали вас, і перекажіть текст.

Повторення вивченого в початкових класах

§ 8. Частина мови. Іменники, що означають назви істот та неістот. Рід іменників: чоловічий, жіночий, середній. Змінювання іменників за числами

A szófajok. A főnév. Az élőlényeket és tárgyakat megnevező főnevek. A főnevek neme: hímnem, nőnem, semlegesnem. A főnév egyes és többes száma

Іменник — це частина мови, що означає назву предмета і відповідає на питання *хто?* *що?*

Іменники поділяються на назви *істот* і *неістот*.

Істоти — назви людей і тварин, які відповідають на питання *хто?*

Неістоти — назви предметів, які відповідають на питання *що?*

Пригадаймо!

Іменники бувають *чоловічого, середнього, жіночого* та *спільного* роду.

Рід	Яким словом можна замінити	Приклад
чоловічий	він, мій, цей	хлопець, стіл
жіночий	вона, моя, ця	подруга, ручка
середній	воно, моє, це	дерево, поле, озеро
спільний	він, вона, воно	базика, шульга

Іменники можуть змінюватися за числами, вживатися в *однині* і *множині*.

Рід	Однина	Множина	Закінчення множини
чоловічий	стіл	столи	-и/-і
жіночий	мати	матері	-и / -і
середній	озеро, море	озера, моря	-а/ -я

 54 Прочитайте речення. Випишіть з них іменники, прикметники, дієслова.

У лісі росте багато великих дерев. Невелика річка тече з гори. Ми побачили маленького зайця. Восени люди збирають у лісі гриби.

 55 Подані слова перекладіть українською мовою.

Természet, vizesés, nőni, tölgy, bokor, málna, gomba, magasan, megtalálni, virág, havasi gyopár, állat, szarvas, nyúl, róka, mókus, medve, madár, gólya, gém, sas, harkály.

 56 Подані іменники розподіліть за родами. Випишіть іменники, що означають назви істот, в одну колонку, а неістот — в іншу.

Природа, водоспад, дуб, бук, граб, ялиця, смерека, кущ, малина, шипшина, гриб, квітка, едельвейс, тварина, олень, косуля, кабан, заєць, лисиця, борсук, білка, ведмідь, рись, птах, лелека, чапля, орел, беркут, дятел.

 57 Утворіть множину від поданих іменників. По черзі називайте слова та форму множини.

Зразок: Дуб — дуби

Бук, кущ, едельвейс, олень, гриб, кабан, ведмідь, птах, орел, квітка, косуля, лисиця, білка, лелека, видра.

 58 Прочитайте слова вголос за вчителем / учителькою, поставте наголоси. Невідомі слова та їхній переклад запишіть у словник. Випишіть у зошит іменники.

Народ, мистецтво, поле, робота, сорочка, рушник, скатерка, тонкий, грубий, товстий, одягати, свято, вишитий, гарний, вишиваний, стіна, прикрашати, хата, орнамент, чоловік, жінка.

 59 Послухайте діалог.

— Привіт, Давиде!

— Привіт, Оксанко!

— Давно ми з тобою не бачились.

— Так, давно.

— Я знову їздила до бабусі й дідуся.

— Я теж був у бабусі в селі. Ми ходили в невеликий музей. Там я бачив угорський народний одяг і давній

посуд. Бабуся мені розповіла про народне вбрання. Угорці вишивали і верхній одяг, і сорочки. Верхній одяг вишивали чоловіки, а сорочки — жінки. Я бачив вишиті скатертини, серветки, рушники, хустки. Це традиційні угорські і європейські орнаменти. Бабуся любить вишивати. У неї багато гарних серветок і скатертин. А ти що бачила, чула нового?

— Я теж побачила цікаве. Коли бабуся прибирала в будинку, то знайшла старі вишиті сорочки та рушники. Розповіла, що це сорочки, які вона одягала.

— Я думаю, варто частіше їздити до бабусь і дідусів. Там завжди дізнаєшся щось нове.

— Так.

60 Випишіть із тексту слова з однаковим коренем.

Зразок: Народ, народний, народне.

Вишивка, ...

61 Дайте відповідь на запитання.

- Куди ходив Давид із бабусею?
- Що показала бабуся онукові?
- Хто вишивав верхній одяг угорців?
- Хто вишивав сорочки?
- Які орнаменти вишивали чоловіки?
- Які орнаменти вишивали жінки?
- Що нового почула Оксанка в бабусі?

СЛОВНИК

вишиваний — hímzett
 вишивати — hímezni
 грубий — durva
 мистецтво — művészet
 орнамент — dísz

рушник — kendő
 скатерка — asztalterítő
 сорочка — ing
 тонкий — vékony
 хустка — fejkendő

§9. Прикметник. Роль прикметників у тексті. Змінювання прикметників у сполученні з іменниками за родами і числами

A melléknév. A melléknév szerepe a szövegben.
A melléknevek főnévvel való egyeztetése
és ragozása nemben és számban

Прикметник — частина мови, що називає ознаку предмета і відповідає на питання *який? яка? яке? які?*

Прикметник може називати ознаку предмета за *кольором, розміром, якістю, смаком, матеріалом, приналежністю, зовнішніми і внутрішніми властивостями.*

ОЗНАКИ

за кольором	синій, червоний
за розміром	великий, широкий
за смаком	солодкий, кислий
за якістю	м'який, гладкий
за матеріалом	скляний, залізний
за приналежністю	український, шкільний

Прикметник у реченні пов'язаний з іменником.

У лісі стоїть велике дерево.

Прикметники змінюються за *числами, відмінками*, а в однині й за *родами*.

Смачний банан —
чоловічий рід, одинна
червона черешня —
жіночий рід, одинна

солодке яблуко —
середній рід, одинна
солодкі яблука —
множина

Прикметники завжди стоять *у тому числі, роді й відмінку, що й іменники*, з якими вони пов'язані.

Відмінкове закінчення прикметника *збігається із закінченням питання*, на яке він відповідає: високий (*який?*), висока (*яка?*), високе (*яке?*), високі (*які?*)

 62 Прочитайте. Визначте рід і число іменників і прикметників. Поясніть ваш вибір. Усно перекладіть з української мови угорською.

Це український народний одяг□. Це гарна музика. Це хороший вчитель□. Який він хороший! Дивись, який гарний пенал□. Це цікавий музей□. Ти кажеш, що це цікава книга?

63 До кожного іменника доберіть прикметник у потрібній формі.

Зразок: (новий) парк — ручка — вікно — книги.

Новий парк, нова ручка, нове вікно, нові книги.
(гарний) шарф — дівчина — озеро — квіти
(смачний) суп — картопля — м'ясо — овочі
(великий) клас — буква — слово — дерева.

 64 Запишіть. На місці крапок уставте відповідні закінчення прикметників.

А) який? нов... комп'ютер, дорог... телевізор, маленьк... телефон, гарн... пенал, хорош... словник, поган... стілець, син... зошит.

Б) яка? Нов... вишиванка, гарн... ручка, цікав... книга, гарн... країна, широк... річка, велик... машина.

 65 Перекладіть речення з угорської мови українською.

A nagymamám szeret hímezni. A hímezett ing — az ukrán nép hagyományos viselete. A magyarok a felsőruházatot hímezték. Magyar nők hímezték ingeket, abroszokat, kendőket.

 66 Прочитайте слова та словосполучення вголос за вчителем / учителькою. Прослідкуйте за наголосом у словах. Незнайомі слова та їхній переклад запишіть у словник.

Гончар, майстер, гончарство, виготовляти, виріб, біля, пластичний, глина, кухня, село, кухонний, посуд, стіна, тарілка, горщик, настінний, кераміка, вазон для квітів, розписувати, пензель, різний, колір, керамічний, училище, селянин.

 67 Послухайте текст. Прочитайте текст уголос за вчителем / учителькою.

Гончарство Закарпаття

На Закарпатті виготовляли керамічний посуд. Майстри-гончарі жили в Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Виноградіві,

Хусті, Тячеві та в селах Закарпаття. Біля Ужгорода, Мукачева та Берегова є пластична глина. З глини гончарі робили кухонний посуд, настінні тарілки, горщики та вазони для квітів.

У Хусті жив майстер-гончар Андрій Лях. Його син Йосип розписував посуд пензлем різними кольоровими глинами.

В Ужгороді було керамічне училище. Там вчилися діти селян. Їх вчили виготовляти й розмальовувати керамічні вироби.

68 Увідповідніть початок речення у лівій колонці і продовження речення у правій колонці. По черзі називайте речення та його закінчення.

Початок

- 1 В Закарпатті виготовляли
- 2 Майстри-гончарі жили
- 3 З глини гончарі робили
- 4 Син Андрія Ляха — Йосип
- 5 У керамічному училищі вчилися

Закінчення

- А в Ужгороді, Мукачеві, Берегові, Виноградіві, Хусті, Тячеві.
- Б діти селян.
- В розписував посуд пензлем різними кольоровими глинами.
- Г керамічний посуд.
- Д кухонний посуд, настінні тарілки, горщики та вазони для квітів.

СЛОВНИК

вазон для квітів — virágcserép
верхній одяг — felsőruházat
виготовляти — előállítani, készíteni
виріб — termék
вишиванка — hímzett ing
глина — agyag
гончар — fazekas
гончарство — fazekasság

горщик — fazék
майстер — mester
настінний — fali
пензель — festőecset
пластичний — műanyag
посуд — edények
розписувати — festeni
училище — szakgimnázium

§ 10. Числівник. Роль числівників у мовленні

A számnév. A számnév szerepe a beszédben

Числівник — це частина мови, що означає число, кількість предметів або їхній порядок при лічбі. Відповідає на питання *скільки? котрій?*

Розрізняються *кількісні* й *порядкові* числівники.

Кількісні числівники позначають кількість предметів і відповідають на питання *скільки?*

Порядкові числівники означають порядок предметів при лічбі і відповідають на питання *котрій?*

69 Послухайте. Прочитайте числівники вголос за вчителем / учителькою. Зверніть увагу на наголос у кожному слові.

Пригадаймо!

Кількісні числівники

0 — нуль	10 — дeсять
1 — одiн, одна, одне	11 — одинадцять
2 — два, двi	12 — дванадцять
3 — три	13 — тринадцять
4 — чотири	14 — чотирнадцять
5 — п'ять	15 — п'ятнадцять
6 — шість	16 — шістнадцять
7 — сім	17 — сімнадцять
8 — вісім	18 — вісімнадцять
9 — дев'ять	19 — дев'ятнадцять
.....	
20 — двадцять	100 — сто
30 — тридцять	200 — двісті
40 — сорок	300 — триста
50 — п'ятдесят	400 — чотириста
60 — шістдесят	500 — п'ятсот
70 — сімдесят	600 — шістсот
80 — вісімдесят	700 — сімсот
90 — дев'яносто	800 — вісімсот
	900 — дев'ятсот

70 Прочитайте приклади.

Зразок: $2 + 2 = 4$ Два плюс два дорівнює чотири.

$4 - 2 = 2$ Чотири мінус два дорівнює два.

$$8 + 4 = 12$$

$$23 + 5 = 28$$

$$11 - 5 = 6$$

$$20 - 9 = 11$$

$$12 + 3 = 15$$

$$16 + 13 = 29$$

$$7 - 1 = 6$$

$$22 - 17 = 5$$

Скільки років?

Пригадаймо!

1 → один **рік**
 2, 3, 4 → два (три, чотири) **роки**
 5–20, 30, 40, 50, → п'ять **років**
 60, 70, 80, 90, 100

31 → тридцять один **рік**

43 → сорок три **роки**

65 → шістдесят п'ять **років**

71 Прочитайте цифри.

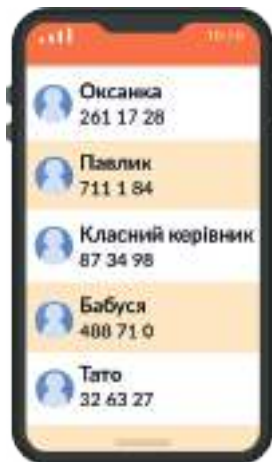
19, 98, 18, 81, 623, 588, 414, 303, 876, 1764, 945.

72 Прочитайте вголос номери телефонів із телефону Давида.

Почніть розповідь так:

Номер телефону Оксанки ...

Кого?	Який?
Оксанки	261 17 28
Павлика	711 1 84
Класного керівника	87 34 98
Бабусі	488 71 0
Тата	32 63 27

73 Прочитайте вголос словосполучення.

Будинок № 25, будинок № 116, будинок № 91, будинок № 19, будинок № 18, будинок № 84

Квартира № 67, квартира № 17, квартира № 44, квартира № 14, квартира № 113.

74 Поговоріть зі своїми однокласниками/однокласницями. Дізнайтеся, де вони живуть, на якій вулиці, у якому будинку.

- Зразок:** — Давиде, де ти живеш?
 — Я живу у Берегові.
 — На якій вулиці ти живеш?
 — Я живу на вулиці Богдана Хмельницького.
 — Який номер будинку?
 — Номер будинку 24.

Пригадаймо!

Порядкові числівники

іменник	чоловічий рід	жіночий рід	середній рід	множина
<i>хто?</i> <i>що?</i>	<i>котрі́й?</i>	<i>котра́?</i>	<i>котре́?</i>	<i>котрі́?</i>
будинок □	перший будинок □			перші будинки
парта		перша партa		перші парти
вікно			перше вікно	перші вікна

75 Назвіть усі місяці року за календарним порядком.

Зразок: Перший місяць року — січень.

СЛОВНИК

кількісні числівники — *tőszámnevek*

порядкові числівники — *sorszámnevek*

§11. Займенник. Особові займенники

A névmás. A személyes névmás

Займенник — це частина мови, що вказує на особу, предмет, не називаючи їх. Займенники відповідають на ті ж питання, що й іменники, — *хто? що?*

Особові займенники:

я, ми, ти, ви, він, вона, воно, вони

Займенники змінюються за *відмінками* та *числами*. Займенники 3-ї (третьої) особи змінюються за *родами*.

Особа	Однина	Множина
1 (перша)	я	ми
2 (друга)	ти	ви
3 (третья)	він, вона, воно	вони

чоловічий рід жіночий рід середній рід

76 Запишіть на місці крапок дієслово *читати* у відповідній формі.

Ти ... вправу. Ми ... текст. Вони ... журнал. Він ... лист.
Ви ... вправу. Я ... казку. Ми ... речення. Вона ... лист.

77 Перекладіть речення з угорської мови українською. Визначте особу.

Mi a tengernél pihenünk. Ő a parkban sétál. Ők járnak uszodába. Te iskolába mész. A lányok tudnak hímezni. Ők terítőt hímeznek. A fazekas edényt készít. Ők tányérokat festenek.

78 Послухайте. Прочитайте вголос текст за вчителем/учителькою.

Різьбярство

Різьбярство — одне з головних ремесел на Закарпатті. Різьбярі виготовляють вироби з дерева. Закарпатські

різьбярі відомі за кордоном. Вироби закарпатських різьбярів є у багатьох музеях. Майстрів запрошують в Угорщину, Словаччину, Румунію, Німеччину показати на виставках свої роботи.

У закарпатському селі Великий Бичків 9–11 (дев'ятого, десятого, одинадцятого) листопада відбувається фестиваль різьбярів. Тут показують майстер-клас із різьби по дереву. Проводять ярмарок виробів різьбарства і коренепластики, влаштовують різні конкурси.

Закарпатські різьбярі у своїх творах відображають звичаї та обряди різних народів, які проживають у краї: українців, угорців, румунів, німців, словаків.

79 Утворіть словосполучення з поданих слів.

Головний, ремесло; закарпатський, різьбяр; дерев'яний, церква; закарпатський, село; рідний, край.

80 Знайдіть у тексті продовження речення за поданим початком.

Різьбарство — одне з ...

Майстрів-різьбярів Закарпаття запрошують у ...

Закарпатські церкви збудовані з ...

Смерека, дуб, липа ростуть у ...

У селищі Великий Бичків проводять ...

На фестивалі показують майстер-клас із ...

СЛОВНИК

будувати — építeni

відображати — megjeleníteni

відомий — ismert

вирізувати — faragni

конкурс — vetélkedő

коренепластика — gyökérszobrászat

липа — hársfa

ремесло — kézműipar, foglalkozás

різнокольоровий — sokszínű

різьба по дереву — fafaragás

різьбяр — fafaragó

різьбарство — fafaragás (foglalkozás)

ярмарок — vásár

§ 12. Дієслово. Роль дієслів у текстах.

Неозначена форма дієслова

Az ige. Az ige szerepe a szövegben.

A főnévi igenév

Дієслово — це частина мови, що означає дію предмета і відповідає на питання *що робив / робила? що робить? що буде робити?*

Неозначена форма дієслова (або інфінітив) — це початкова форма дієслова. Вона тільки називає дію без вказівки на те, коли вона відбувається або хто її виконує. Дієслова в неозначеній формі відповідають на питання *що робити? що зробити?*

Дієслова в неозначеній формі мають суфікси **-ти**, **-ть**, після них можуть стояти **-ся**, **-сь**: *робити, ходити, вчитись*.

Дієслова змінюються за числами:

ОДНИНА		МНОЖИНА	
я	що роблю? пишу	ми	що робимо? пишемо
ти	що робиш? пишеш	ви	що робите? пишете
він/вона	що робить? пише	вони	що роблять? пишуть

Дієслова змінюються за часами: *теперішній, минулий і майбутній*.

Дієслова минулого часу змінюються за родами:

я, ти, він	писав	→ чоловічий рід, одна	
я, ти, вона	писала		→ жіночий рід, одна
ми, ви, вони	писали		→ множина

81 Перепишіть. На місці крапок уставте дієслово *робити* у відповідній формі теперішнього часу.

Що ти там ...? Що ви ... вдома? Наші друзі не знають, що ми ... тут. Що вони тут ...? Що вони ... влітку?

82 Знайдіть продовження речення. Прочитайте його вголос.

Початок	Закінчення
1 Я	А багато знають.
2 Ти	Б гуляємо та відпочиваємо у парку.
3 Давид	В знаєш, де музей?
4 Оксана	Г зараз нічого не роблю.
5 Ми	Д мало відпочиває.
6 Ви	Е багато читає.
7 Чілла та Золтан	Є давно відпочиває тут.

Запам'ятайте

СПОРТ

грати у волейбол
у футбол
у баскетбол
у теніс
у гандбол

МУЗИКА

грати на гітарі
на скрипці
на сопілці
на саксофоні
на піаніно

83 Прочитайте діалог.

— Привіт, Оксанко!

— Привіт, Давиде!

— Ти куди йдеш?

— На тренування. Ми будемо грати в баскетбол на спортивному майданчику.

— Я теж іду на тренування у школу. Ми будемо грати у футбол.

— Ти знаєш, ми їздили в обласний центр — Ужгород. Там були в Закарпатському музеї народної архітектури.

— А що ви там бачили?

— Там стоять старі хати, у яких жили закарпатці у давні часи. В музеї є 6 хат українців, 1 хата угорців, 1 хата румунів. Є дерев'яна церква, школа, кузня, млин, корчма.

Усі хати дерев'яні. Церкву привезли з Мукачівського району. Різьбярі її зробили з дуба. Інші будівлі перевезли з різних районів Закарпаття.

У хатах можна побачити вишиті рушники, вишитий одяг, глиняний та дерев'яний посуд, меблі, зроблені з дерева. Біля хат на подвір'ї є дерев'яні споруди, де утримували свійських тварин.

— О, це дуже цікаво. Я теж хочу побувати у цьому музеї.

— Напевне, і ваш клас поїде туди на екскурсію.

— Добре було б.

— Ну, бувай, Давиде.

— Бувай, Оксанко.

84 Перепишіть. На місці крапок уставте правильну форму дієслова за текстом.

... (стояти) хати, ... (знаходитися) музей, ... (жити) закарпатці, ... (зробити) меблі, ... (тримати) тварин.

85 Прочитайте слова вголос за вчителем/учителькою. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Тренування, Закарпатський музей, музей народної архітектури, архітектура, кузня, млин, корчма, привезти, робити, зробити, будівля, подвір'я, споруди, тримати, дикі тварини, свійські тварини, побувати, район.

СЛОВНИК

архітектура — építészet
баскетбол — kosárlabda
волейбол — röplabda
гандбол — kézilabda
дикі тварини — vadállatok
млин — malom

кузня — kovácsműhely
піаніно — zongora
подвір'я — udvar
свійські тварини — házi állatok
скрипка — hegedű
сопілка — furulya, síp

§ 13. Прислівник

A határozószó

Прислівник — незмінна частина мови, яка виражає ознаку дії, стану, ознаку іншої ознаки або вказує, де, коли і як відбувається дія.

Відповідає на питання *як? де? куди? коли? звідки? чому? навіщо? якою мірою?*

Прислівники не змінюються.

Прислівники найчастіше пов'язані з дієсловами.

як?
Читай уважно.

як?
Пиши охайно.

Вони можуть належати й до прикметників а зрідка — до іменників.

КОЛИ

Улітку/влітку, навесні, сьогодні, щоранку, щовечора, удень/вдень, зараз, узимку/взимку, восени, вчора, завтра, щодня, щоночі, спочатку, потім.

КУДИ? ДЕ?

Праворуч, уздовж, внизу, ліворуч, прямо, вгорі.

ЯК?

Тихо, вголос, щедро, добре, багато, холодно, тепло, сучасно, швидко, ласкаво, голосно, дружно, погано, гарно, мало, жарко, модно, нормально, цікаво, повільно.

86 Послухайте слова, прочитайте їх уголос. Поставте наголос над кожним словом. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Узимку / взимку, восени, навесні, вчора, сьогодні, завтра, щоранку, щодня, щовечора, щоночі, удень / вдень, спочатку, зараз, потім, ліворуч, праворуч, прямо, уздовж,

угорі, унизу, ласкаво, тихо, дружно, щедро, погано, добре, гарно, багато, мало, холодно, жарко, тепло, модно, сучасно, нормально, жахливо, цікаво.

87 Прочитайте діалог. Назвіть закінчення дієслів. Випишіть прислівники. Перекладіть речення з української мови угорською.

— Ви добре розумі.., чита.., пиш.. угорською мовою?

— Так, ми добре розумі.., чита.. і пиш.. угорською мовою, тому що це наша рідна мова.

— А українською мовою?

— Ми непогано чита.. українською мовою, непогано пиш.. українською мовою, але ще погано говор.. українською мовою.

— А хто чита.., пиш.., розум.. англійську мову?

— Ми непогано чита.. англійською мовою, непогано пиш.. англійською мовою, і непогано говор.. англійською мовою.

88 Випишіть із діалогу вправі 87 словосполучення дієслова з прислівником. Поставте питання від дієслова до прислівника.

Зразок: Розуміти (як?) добре

89 Прочитайте слова і речення вголос за вчителем / учителькою.

лижі

ковзани

санки

велосипед

ролики

скейтборд

сноуборд

квадроцикл

електросамокат

Кататися **на** → лижах
 Кататися **на** → ковзанах
 Кататися **на** → санках
 Кататися **на** → велосипеді
 Кататися **на** → роликах
 Кататися **на** → скейті
 Кататися **на** → сноуборді
 Кататися **на** → квадроциклі
 Кататися **на** → електросамокаті

90 Складіть речення, використайте антонімічні пари прислівників.

Зразок: Він читає швидко, а я повільно.

Учень відповідає голосно, а учениця ... Сестра говорить швидко, а брат ... Оксана читає тихо, а Давид ... Марк говорить українською мовою погано, а Пётра ... Учениця слухає вчителя уважно, а учень ... Я знаю

діалог добре, а ти Ти розповідаєш текст правильно, а вони

91 Послухайте, а потім прочитайте текст.

Відпочинок у Карпатах

Людей завжди цікавила погода. Особливо нас цікавить погода в суботу і в неділю. Люди планують, куди поїхати відпочивати у вихідні дні. Закарпатці люблять їздити відпочивати у гори. Там гарно взимку, восени, навесні та влітку.

У гірських селах багато готелів, де можна зупинитися на відпочинок на декілька днів. У селищі Колочава є Музей архітектури та побуту українців, він схожий на ужгородський музей. Тут теж стоять стародавні хати. Можна подивитися, як жили українці в давнину.

92 Гра «Нанизування намистин». Учитель/вчителька читає перше речення і початок другого. Продовжте речення, не заглядаючи в текст. Згадайте, про що йшлося в попередньому реченні. Так до кінця тексту.

93 Складіть план до тексту «Відпочинок у Карпатах». Підготуйтеся до усного переказу тексту.

СЛОВНИК

жахливий — szörnyű
квадроцикл — quad
коноплі — kender
ковзани — korcsolya
лижі — síléc
льон — vászon

нанизування намистин —
gyöngyfűzés
самокат — robogó
скейтборд — gördeszka
сноуборд — hódeszka (snow-
board)
уздовж — mentén

§ 14. Службові частини мови. Прийменник. Сполучник

A viszonyzó. Az előjárószó. A kötőszó

Прийменник — це службова частина мови.

Прийменники служать для зв'язку слів у реченні. Вони найчастіше вживаються разом з іменниками.

Слова **у, до, в, на, з, по, над, від, біля, під, при, через** — прийменники.

Прийменники з наступними словами *завжди пишуться окремо*.

Сполучник — службова частина мови. Він *не є членом речення*.

і, й, та, а, але, що, щоб, тому що — сполучники.

94 З поданими словами складіть речення за зразком. Використуйте прийменники.

Зразок: Сніг → Сніг лежить → На горах лежить сніг.
Ягода, листя, кататися.

95 Доберіть правильний варіант іменника до поданих речень.

1. Оксана гуляє Вона любить Це дуже гарний Вона часто відпочиває ... з друзями.

2. Мої друзі часто відпочивають Вони люблять Зараз ... хороша погода. Влітку ... дуже гарне.

3. Рідне місто Давида і Оксани Вони живуть Вони дуже люблять Вони добре знають

парк
у парку
море
на морі
Берегове
у Береговому

96 Переришіть. Уставте сполучники **і, а, але** за зразком.

Зразок: Віктор живе в Києві, **але** погано знає місто.

1. Катерина любить читати ... із задоволенням читає народні казки.
... рідко читає.
2. Сьогодні вранці хороша погода ... ми з друзями гуляємо у парку.
... ми не гуляємо.

97 Прочитайте розповіді друзів Давида й Оксани. Назвіть прізвища. Запишіть виділені слова та питання до них.

Марина:

Я дуже люблю **виставки** картин. Сьогодні **на виставці** я дивлюсь цікаві картини. Мені подобається картина «Осінь у Карпатах». Я **дивлюсь на картину** й думаю, що я гуляю в парку.

Павлик:

Нам із сестрою подобається **футбол**. Це наша **улюблена** гра. **Ми з Наталкою** часто ходимо на стадіон. Ми там граємо у футбол.

Катерина:

Я люблю читати **книги**. Я читаю **українські та угорські народні казки**. Ми з друзями часто ходимо **в бібліотеку**.

98 А) Оксана й Давид занотують у записнику, де вони повинні бути щовечора. Допишіть дні тижня, які вони не вказали.

Оксана

понеділок — бібліотека
... — виставка
середа — магазин
... — спортивний майданчик
п'ятниця — гурток кераміки
субота — аквапарк
... — парк

Давид

... — басейн
 вівторок — бібліотека
 ... — музична школа
 четвер — спортивний майданчик
 ... — гурток малювання
 субота — магазин
 неділя — парк

Б) Запишіть форми поданих дієслів у теперішньому та минулому часі.

Дивитися, бачити, купити, ліпити, плавати, малювати.

В) Утворіть форми минулого часу поданих дієслів.

Грати, гуляти, читати.

Г) Розкажіть, де були Оксана й Давид у понеділок, у вівторок тощо. Що вони робили? Щоб написати речення, використайте подані дієслова у минулому часі, адже це вони вже виконали: *дивитися, бачити, купувати, грати, ліпити, гуляти, плавати, читати, малювати*.

Зразок: У понеділок Марина **була** в бібліотеці та **читала** книгу.

У понеділок Давид **був** у басейні. Він там **плавав**.

99 За зразком попередньої вправи усно складіть розповідь про те, що ви робили минулого тижня.

понеділок — ...

п'ятниця — ...

вівторок — ...

субота — ...

середа — ...

неділя — ...

четвер — ...

У понеділок я був/була у ... Я там ...

СЛОВНИК

записник — jegyzetfüzet (napló)

Матеріал для самоконтролю

1. Виберіть одну правильну відповідь.

1. Це мої книги. ... лежать на столі.

- ➔ він
- ➔ вона
- ➔ вони

2. Це моя школа. ... розташована в центрі міста.

- ➔ він
- ➔ вона
- ➔ вони

3. Це мій брат. ... вчиться в інституті.

- ➔ він
- ➔ вона
- ➔ вони

4. Це Оксана. ... їздила на екскурсію в Ужгород.

- ➔ він
- ➔ вона
- ➔ вони

5. Давид грає ... футбол.

- ➔ на
- ➔ у
- ➔ під

6. Катерина грає ... піаніно.

- ➔ на
- ➔ у
- ➔ під

7. Узимку діти катаються ... лижах, ковзанах, санчатах.

- ➔ на
- ➔ у
- ➔ з

8. Тетяна знає математику, ... Марія знає українську мову.

- ➔ а
- ➔ і
- ➔ але

9. Микола ... Давид грають у теніс.

- ➔ а
- ➔ і
- ➔ але

10. Мама й тато поїхали ... село.

- ➔ на
- ➔ у
- ➔ під

11. Туристи катаються ... велосипедах у горах.

- ➔ на
- ➔ у
- ➔ з

12. Улітку на деревах ... листя.

- ➔ зелене
- ➔ зелений
- ➔ зелена

2. Запишіть правильну форму дієслів.

Я не гра.. у баскетбол. Він каже, що гарно гра.. у волейбол. Ти добре гра.. у гандбол? Ви теж гра.. у теніс? Ти не знаєш, де наші хлопці гра.. у футбол? Дівчата теж гра.. у футбол. Хто гра.. у шахи? Мій друг дуже добре гра.. у шахи.

3. На місці крапок допишіть закінчення прикметників.

Гарн.. футболіст, хорош.. музика, українськ.. вишиванка, угорськ.. м'ясн.. бульйон, закарпатськ.. різьбярі, велик.. гори, гірськ.. озеро, обласн.. центр, глинян.. посуд.

4. Дайте відповіді на подані запитання.

Що ти робиш увечері? (*вечеряти, відпочивати, гуляти*) Що робить мама ввечері? (*працювати*) Що роблять зараз учні / учениці? (*читати діалог, повторювати правила, відповідати*) Що ти робиш уранці? (*снідати, йти до школи*) Що ти робиш зараз? (*писати домашнє завдання*).

Синтаксис і пунктуація

§ 15. Словосполучення. Головне та залежне слово у словосполученні

A szó szerkezet. A fő- és az alárendelt szó a szó szerkezetekben

Слова в реченні пов'язані за змістом. Від одного слова до іншого можна поставити питання.

Словосполучення — два або кілька слів, пов'язаних за змістом і граматично.

Жовте ^{яке?} *листя падало з дерев.*

Підмет і присудок не є словосполученням.

Словосполучення складається з *головного* і *залежного* слів.

Головне слово — слово, від якого ставиться питання до залежного.

Залежне слово — слово, до якого ставиться питання від головного.

100 Утворіть словосполучення. Доберіть до поданих слів відповідний займенник *твій, твоя, твоє, твої*.

Зразок: Бабуся — твоя бабуся.

Бабуся, дідусь, мама, тато, чоловік, дружина, брат, сестра, син, донька, онук, онука, тітка, дядько, двоюрідний брат, двоюрідна сестра, племінник, племінниця.

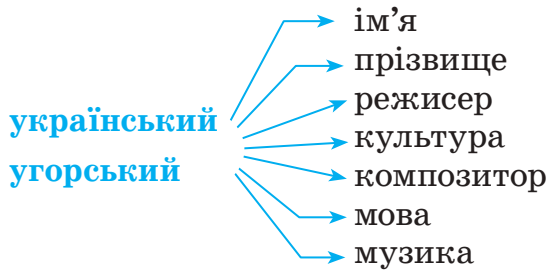
101 Утворіть до поданих слів-назв професій для чоловіків відповідні назви професій для жінок. Прочитайте пари слів уголос. Поставте наголос над кожним словом.

Зразок: Лікар — лікарка.

Програміст, юрист, вчитель, журналіст, продавець.

102 Утворіть словосполучення. Прочитайте вголос. Поставте від головного слова до залежного питання.

Зразок: українське ім'я — ім'я (яке?) українське

 103 Знайдіть інформацію про відомих людей. Запишіть невелику розповідь про когось із них.

Зразок: Це Тарас Шевченко. Він поет. Він українець. Він український поет.

Шандор Петефі — поет. Ференц Ліст — композитор. Микола Лисенко — композитор. Катерина Білокур — художниця. Клод Моне — художник.

 104 Прочитайте вголос подані слова та словосполучення. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Картина, писати картину, українська художниця, дитинство, пензлик, різнокольорові фарби, фарби з рослин, донька, батьки, одного разу, пісня, калина, малюнок, співачка, відомий, відомі українські художники, новий, нове життя, художник, художня виставка, Париж, Іспанія, іспанський художник, Пабло Пікассо.

 105 Послухайте текст, потім прочитайте його.

Катерина Білокур

Катерина Білокур — відома українська художниця. Вона з дитинства почала малювати. Сама робила пензлики. Дівчинка збирала рослини і робила різнокольорові фарби. Батькам не подобалося, що донька любить малювати. Одного разу Катерина почула пісню по радіо. Пісня була про калину. Вона вирішила подарувати свій малюнок співачці, яка виконувала ту пісню. Жінці малюнок сподобався. Вона показала його відомим українським художникам. Так почалося нове життя Катерини Білокур. Її картини виставляли

на художніх виставках у Києві та Парижі. Там і побачив її роботи відомий іспанський художник Пабло Пікассо.

Українська художниця стала відомою, тому що малювання було її улюбленою справою.

106 Знайдіть у реченнях вправи 105 словосполучення (іменник + прикметник), підкресліть слова, визначте головне й залежне слово.

Зразок: Червона фарба — фарба (яка?) червона.

107 Увідповідніть початок речення у лівій колонці і продовження речення у правій колонці. По черзі називайте речення та його закінчення.

Початок

- 1 Катерина Білокур —
- 2 Вона почала малювати
- 3 Катерина сама
- 4 Дівчина збирала рослини,
- 5 Одного разу вона почула по радіо
- 6 Дівчина подарувала співачці
- 7 Співачка показала малюнок
- 8 Картини художниці
- 9 Її роботи побачив

Продовження

- А з дитинства.
- Б робила пензлики.
- В з яких робила фарби.
- Г відома українська художниця.
- Д відомим українським художникам.
- Е виставляли на виставках у Києві та Парижі.
- Є Пабло Пікассо.
- Ж малюнок з калиною.
- З пісню про калину.

108 Складіть запитання до тексту про Катерину Білокур. Підготуйте за ними текст для усного переказу.

СЛОВНИК

дружина — feleség
двоюрідний брат / сестра —
unokatestvér
калина — kányafa

племінник / племінниця —
unokaöcs / unikahúg
юрист — jogász

§16. Речення. Види речень за метою висловлювання: розповідні, питальні, спонукальні. Окличні і неокличні речення. Розділові знаки в кінці речення

A mondatok fajtái a beszélő szándéka szerint: kijelentő, kérdő, felszólító. A felkiáltó és nem felkiáltó mondatok. Mondatvégi írásjelek

Речення — одне або декілька слів, які пов'язані між собою за змістом. Речення виражає закінчену думку.

За метою висловлювання розрізняють *розповідні, питальні і спонукальні* речення.

Розповідні речення — це речення, у яких про щось або про когось розповідається, повідомляється. У кінці розповідного речення ставиться крапка (.).

У лісі живе великий ведмідь.

Питальні речення — це речення, у яких про щось або про когось запитується. У кінці питальних речень ставиться знак питання (?).

Де ти живеш?

Спонукальні речення — це речення, у яких є спонукання до дії (прохання, наказ, порада тощо). У кінці спонукальних речень ставиться крапка (.) або знак оклику (!).

У лісі не кричи, розмовляй тихо.

Окличні речення — це речення, які вимовляються з особливим почуттям (радістю, здивуванням, вдячністю, гнівом, захопленням). У кінці таких речень ставлять знак оклику (!).

Як гарно у лісі!

109 Прочитайте подані речення з відповідною інтонацією.

Як тебе звати? Куди ти йдеш? Який сьогодні день?

Мене звати Давид. Я йду у школу. Сьогодні понеділок.

Дай мені, будь ласка, книгу!

110 Перепишіть. Поставте розділові знаки в кінці поданих речень.

1. Скільки тобі років 2. Мені десять років 3. Якого кольору листя 4. На деревах жовте, зелене, оранжеве, коричневе листя. 5. Де ти живеш 6. Я живу на Закарпатті.

111 Перекладіть слова та словосполучення з угорської українською мовою.

Szeretni, nyáron, utazni,autóbusz, majd, szülők, autó, múzeum, elutazni, ég, öreg házak, ukránok, magyarok, románok, kihimzett, ing, kendő, agyag, fa, edények, templom.

112 Прочитайте вголос слова за вчителем / учителькою, розставте наголоси над словами. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Подорожувати, поїзд, музей просто неба, архітектурний, подобається, сподобалися, дивуватися, здивуватися, експонати, будувати, збудувати, збудований.

113 Складіть речення за зразком.

Зразок: Іван сидів у автобусі. Іван їхав трамваєм. Іван плив кораблем. Іван летів літаком.

Я — сидіти — їхати — пливти — летіти

Оксана — сидіти — їхати — пливти — летіти

Давид — сидіти — їхати — летіти

Зверни увагу

трамвай	у трамваї
автобус	у автобус-і
тролейбус	у троллейбус-і
поїзд/потяг	у поїзд-і / у потяз-і
вагон	у вагон-і
метро	у метро
автомобіль	в автомобіл-і
машина	у машин-і
таксі	у таксі
літак	у літак-у
човен	у човн-і
корабель	на корабл-і

БУТИ
СИДІТИ
ЗУСТРІТИ КОГОСЬ

Зверни увагу

ЇХАТИ

трамвай	трамва- ЄМ
автобус	автобус- ОМ
тролейбус	тролейбус- ОМ
поїзд/потяг	поїзд- ОМ / потяг- ОМ
метро	на метро
велосипед	велосипед- ОМ
таксі	на таксі

ПЛИВТИ

корабель	корабл- ЕМ
човен	човн- ОМ

ЛЕТІТИ

літак	літак- ОМ
-------	------------------

ДЕ?

у школі, університеті, у класі, у місті, у будівлі,
у зоопарку, у кінотеатрі, у поліклініці, у країні,
в області, у центрі, в Угорщині

на уроці, на вулиці, на площі, на спортивному
майданчику, на заводі, на концерті, на виставці, на
півночі, на морі

114 У тексті відсутні розділові знаки. Перепишіть. Поділіть текст на речення. Розставте в кінці речень розділові знаки.

Це друг Давида та Оксани — Павлик він живе в Києві Павлик любить подорожувати Хлопчик подорожує з татом і мамою влітку вони їздили автобусом у Полтаву потім він їздив із батьками машиною

у Харків у Полтаві й у Харкові Павлик ходив у музеї потім вони поїхали поїздом на Закарпаття там вони ходили у музей просто неба бачили старі хати українців угорців румунів Павлику дуже сподобалися експонати: вишиті рушники, сорочки, дерев'яний та глиняний посуд Павлик здивувався, коли дізнався, що церква збудована з дерева.

115 Прочитайте вголос текст вправи 114 за вчителем/учителькою. Перевірте розділові знаки. Якщо є неправильно розставлені – виправте.

116 Розкажіть одне одному, що ви дізналися з тексту.

Почніть розповідь так: Я знаю, що ...

117 Складіть речення із поданими словами.

Поїзд — їхати — Закарпаття — на
Автобус — їхати — у Полтаву
Машина — їхати — у Харків

Дайте відповіді на запитання

- ➔ Чи любиш ти подорожувати?
- ➔ Куди ти їздив/їздила влітку або взимку на канікулах?
- ➔ Чим ти туди їздив/їздила?
- ➔ Що ти там бачив/бачила?
- ➔ Чи сподобалася тобі подорож?

СЛОВНИК

дивуватися — csodálkozni
експонати — kiállított tárgyak
збудований — felépült
збудувати — felépíteni

здивуватися — elcsodálkozni
подорожувати — utazni,
kirándulni
сподобалися — megtetszettek

§ 17. Головні члени речення: підмет і присудок

A mondat fő részei: az alany és az állítmány

Головні члени речення — це підмет і присудок.

Підмет — головний член речення, який означає, про що або про кого йдеться у реченні і відповідає на питання *хто? що?*

Підмет може виражатися іменником або займенником у називному відмінку.

Оксана поїхала на екскурсію. Вона побачила багато цікавого.

Присудок — головний член речення, який означає, що відбувається з підметом, і відповідає на питання *що роблять? що робив? що зробив?*

Присудок може виражатися дієсловом або іменником.

Оксана грає у баскетбол. Київ — столиця України.

Підмет і присудок утворюють *граматичну основу* речення.

118 Прочитайте вголос слова та словосполучення за вчителем/вчителькою. Поставте наголос над кожним словом. Прочитайте ще раз. Перевірте наголоси, виправте, якщо розставили їх неправильно.

Бабуся, дідусь, мама, тато, чоловік, дружина, брат, сестра, син, донька, онук, онука, тітка, дядько, двоюрідний брат, двоюрідна сестра, племінник, племінниця, лікар, інженер, програміст, підприємець, шофер, будівельник, юрист, вчитель, журналіст, економіст, консул, листоноша, медсестра, продавець, бібліотекар, школа, лікарня, фірма, банк, завод, бібліотека, пошта, консульство, магазин.

119 Перекладіть речення угорською.

A gyerekek kirándulni voltak. Dávid és Okszána Beregszászon laknak. A városban sok turista pihen. A tanulók autóbusszal utaztak Ungvárra. Kíjevben van metró.

120 Знайдіть пари за зразком.

Хто?	Що?
лікар	школа
інженер	фірма
підприємець	банк
вчитель	завод
економіст	бібліотека
консул	лікарня
листоноша	пошта
медсестра	консульство
продавець	магазин
бібліотекар	поліклініка

121 Складіть речення зі словами з попередньої вправи. Розкажіть по черзі, хто де працює, за зразком.

Зразок: Лікар працює в лікарні.

122 Складіть словосполучення з поданими дієсловами.

Зразок: Грає у футбол, грає на піаніно.

Вчиться, співають, малюєш, йде.

123 Дайте відповідь на запитання. Відповіді запишіть у зошит. У реченнях підкресліть підмет і присудок.

Зразок: Де грають діти? (кімната). Діти грають у кімнаті.
(хто?) діти (що роблять?) грають.

Де лежить зошит? Де живе ваша сім'я? Де працює твоя мама? Де працює твій тато?

124 Прочитайте діалог. Складіть подібний діалог і розіграйте його. **Ситуація:** уявіть собі, що ви прийшли до друга / подруги, а його / її немає вдома. Поговоріть з її / його мамою.

Довідка: спортивний майданчик, магазин, кав'ярня, аптека, театр, музей, стадіон.

- Добрий день, Катерино Іванівно!
- Добрий день, Давиде!
- Катерино Іванівно, Оксана вдома?
- Ні, Давиде, вона грає в баскетбол.

- А де вона грає?
- Вона грає на спортивному майданчику.
- Дякую, Катерино Іванівно!

Зверніть увагу, як утворюємо ім'я по батькові

Іван	Іванович	Іванівна
Петро	Петрович	Петрівна
Василь	Васильович	Василівна
Федір	Федорович	Федорівна
Сергій	Сергійович	Сергіївна

125 Напишіть ім'я свого тата й утворіть від цього імені ім'я по батькові для чоловіка та жінки. Прочитайте вголос утворені слова.

126 А. Прочитайте текст.

Сім'я Оксани

Це сім'я. Це тато Іван Петрович. Він вчитель. Іван Петрович працює в школі. Це мама Марія Василівна. Вона лікар. Марія Василівна працює у лікарні. Вони чоловік та дружина. Це дідусь Василь Федорович. Він пенсіонер. Це бабуся Катерина Павлівна. Вона теж пенсіонерка. Василь Федорович і Катерина Павлівна — чоловік та дружина. Це син Олексій. Він вчиться у коледжі. Він студент. А це донька Оксана. Вона вчиться у школі. Вона школярка. Олексій і Оксана — брат і сестра.

Б. Скажіть, хто вони одне одному.

Іван Петрович і Олексій — ... Марія Василівна і Оксана — ... Марія Василівна і Василь Федорович — ... Василь Федорович і Оксана — ... Катерина Павлівна і Олексій — ...

127 Напишіть про свою сім'ю. Для прикладу використайте текст вправ 126. Перекажіть усно текст «Сім'я Оксани».

§ 18. Тире між підметом і присудком

Gondolatjel az alany és állítmány között

Між підметом і присудком ставимо **тире**, якщо і підмет, і присудок виражені іменником у називному відмінку.

Сказане слово — срібло, а мовчання — золото.

128 Перекладіть речення українською мовою.

A nővérem főiskolán tanul. Ő diák. Nekem van bátyám. Ő iskolás. Én szeretek rajzolni. Dávid szeret teniszezni. Okszána szeret olvasni.

129 Прочитайте речення. Перекладіть речення угорською мовою. Знайдіть і випишіть іменники. Зверніть увагу, перед яким словом стоїть тире. Визначте, до якої частини мови це слово належить. Підкресліть у реченнях підмет і присудок.

Зразок: Мама — інженер. Мама — іменник. Інженер — іменник.

Тато — вчитель. Сестра — школярка. Київ — це столиця України. Ужгород — це обласний центр Закарпаття.

130 Прочитайте вголос слова. Поставте наголоси. Незнайомі слова та їхній переклад запишіть у словник.

Улюблена справа, хтось, музичні інструменти, готувати, куховарити, проводити час, пекти, випікати, смажити омлет, показувати, страви, печиво, торт, тістечко, варити макарони, овочевий та фруктовий салат, кухар.

131 Поставте питання від головного слова до залежного.

Улюблена справа, музичні інструменти, смажена картопля, фруктовий салат.

132 Прочитайте вголос текст.

Сімейна улюблена справа

У кожної людини є улюблена справа. Хтось любить ремонтувати машини, хтось — малювати, комусь подобається спорт, а комусь — грати на музичних інструментах чи співати.

У сім'ї Діани люблять готувати та випікати кондитерські вироби. Тато з мамою мають невеличку кав'ярню, де продають свіжу випічку. У вихідні дні всі члени сім'ї: тато, мама, Річард та Діана збираються на кухні.

Діти люблять працювати з батьками. Вони вміють смажити картоплю, омлет, варити макарони. Хлопчик та дівчинка — ще школярі, але мріють бути кондитерами.

133 Прочитайте питання вголос ланцюжком українською та угорською мовами.

Питання

Хто? Що?

Кого? Чого?

Кому? Чому?

Кого? Що?

Ким? Чим?

З ким? З чим?

На (у) кому? На (у) чому?

Kérdés

Ki? Mi?

Kié? Mié?

Kinek? Minek?

Kit? Mit?

Kivel? Mivel?

Kin? Min?

134 Прослухайте речення. Запишіть у зошит, якщо погоджуєтесь зі змістом речення, слово «Так», якщо не погоджуєтесь — «Hi».

1. Діана та Річард люблять малювати.
2. Діти вміють самі варити борщ.
3. Хлопчик та дівчинка не люблять готувати овочеві та фруктові салати.
4. Діана любить прибирати.
5. Річард хоче бути економістом.

135 Перекажіть текст «Сімейна улюблена справа».

СЛОВНИК

мріє — vágyik, ábrándozik

пекти — sütni

§ 19. Другорядні члени речення. Додаток

A mondat bővítő részei. A tárgy

Другорядними членами речення називаються всі інші слова в реченні, до яких можна поставити питання *як? який? де? кого? кому? чому?* тощо.

Додаток — це другорядний член речення, який означає предмет і відповідає на питання *кого? чого? кому? чому? кого? що? ким? чим? на кому? на чому?*

Додатки підкреслюємо пунктиром.

Додатки в реченні виражені *іменниками* або *займенниками*.

Оксанка допомагає мамі.

що робить?

кому?

Оксанка допомагає; допомагає мамі.

Павлик отримав електронного листа.

що зробив?

що?

Павлик отримав; отримав листа.

136 Складіть речення з поданих слів. Запишіть.

Вона → Вона вміє → Вона вміє смажити → Вона вміє смажити (що?) картоплю.

Хтось, грати, музичний інструмент, на.

Мама, пече, тістечко.

Готує, салат, Оксана.

137 Прочитайте речення. Назвіть додатки.

Давид любить кататися (*на чому?*) на велосипеді. У Оксани немає (*чого?*) велосипеда. (*кому?*) Павликові прийшов електронний лист. Діти вчать (*кого? що?*) українську мову. Оксана пише (*чим?*) ручкою. (*на чому?*) На столі лежить книга.

138 Випишіть із речень попередньої вправи присудок і додаток (дієслово + іменник).

Зразок: Кататися (на чому?) на велосипеді.

139 Прочитайте діалог.

- Привіт, Миколо!
- Привіт, Давиде? Ти де? Що ти робиш?
- Я вдома.
- Обідаєш?
- Обідаю, читаю.
- Цікаво, а ти не знаєш, який сьогодні день, Давиде?
- Сьогодні? Сьогодні четвер.
- Правильно, а що ми робимо в четвер?
- Я забув. Ми сьогодні граємо у футбол.
- Так, ми вже на стадіоні, а він обідає та читає!
- Вибачте, хлопці! Я зараз прийду! Бувай!
- Бувай!

140 Розіграйте діалог з однокласником / однокласницею.

141 Перепишіть. Уставте слова за змістом діалогу.

Сьогодні ... У ... хлопці завжди грають у футбол. Хлопці вже на ... А де Давид? Хлопець ... Він обідає і ... Давид ..., що у четвер вони з друзями грають у футбол.

142 Трансформуйте діалог у монолог. Скажіть, про що ви дізналися з діалогу.

Почніть розповідь так: Я знаю, що ...

143 Прочитайте речення. Знайдіть присудок і додаток. Поставте питання до додатка.

Діти люблять малювати природу.

Хлопці ремонтують велосипед.

Тато прийшов з роботи.

Учні пишуть вправу.

144 Прочитайте. Запишіть у словник незнайомі слова та словосполучення та їхній переклад.

Ремонтувати машини, кличе, радо йде допомагати, інструмент, це ще не все.

145 Прочитайте текст.

Улюблена справа Давида й Оксани

Давид і Оксана — друзі. У вільний час вони ходять на стадіон. З іншими хлопцями та дівчатами вони грають у футбол, баскетбол, волейбол, гандбол, теніс.

Проте улюблена справа Давида — не спорт. Він любить допомагати татові ремонтувати автомобілі. Тато кличе Давида, і хлопчик радо йде допомагати. Одного разу Оксана прийшла до друга та спостерігала за роботою дядька Томаша та Давида. Вона теж захопилася цією справою. Діти вже знають всі назви інструментів, тому що дядько Томаш часто просить подати котрийсь із них. Але це ще не все. У Давида й Оксани є велосипеди. Коли вони ламаються, діти самі їх ремонтують.

Вони впевнені, що згодом навчатися ремонтувати й машини.

146 Чи любить Давид грати у футбол? Якщо так — чому? Якщо ні — чому? Напишіть письмову відповідь.

Почніть розповідь так: Я думаю, що Давид Тому що

СЛОВНИК

ремонтувати — remontoľni, javítani
ламається — tőrík, romľik

кличе — hívja
радо — vidáman

§20. Означення

A jelzö

Другорядний член речення, який відповідає на питання *який? яка? яке? які? чий? чия? чие? чії? котрій? котра? котре? котрі?* і називає ознаку предмета, — це **означення**.

Означення підкреслюють хвилястою лінією.

Означення виражені прикметником, займенником, рідше іменником.

Марина малювала листя на деревах зеленою фарбою.
якою?

Наші батьки прийшли на концерт.
чий?

147 Прочитайте речення. Перепишіть. Підкресліть у реченнях підмет і присудок. Знайдіть слова, які відповідають на питання *який? яка? яке? які?*, укажіть, з якими словами в реченні вони зв'язані. Підкресліть їх хвилястою лінією.

Зразок: Тато купив Давиду гарний велосипед. Велосипед (який?) гарний.

У вітрині магазину лежали музичні інструменти. Оксанка пече імбирне печиво. На вечерю була смачна смажена картопля. Дівчинка вміє готувати овочеві та фруктові салати.

148 Прочитайте вголос за вчителем/учителькою слова і словосполучення. Поставте наголоси над словами. Повторно прочитайте вголос слова й перевірте наголоси, якщо виставили неправильно – виправте.

Юрист, відома письменниця, збирати зразки, тітка, дядько, писати лист, слухати, фортепіано, вчитися грати, музичний інструмент, складати музичні твори, любити працювати, квітник, день народження, застудитися, важко захворіти, з-за, вчитися вдома, вчитель музики,

французька, німецька, італійська, болгарська, давньогрецька, латина, перекладати, світові письменники.

149 Послухайте текст. Доберіть заголовок.

Батько Лесі Українки був юристом. Мама, відома письменниця Олена Пчілка, любила мистецтво. У сім'ї було 2 синів і 4 доньки.

У 4 роки Леся почала читати. У 5 років вона писала листи тітці та дядькові. Олена Пчілка возила дітей до різних сіл. Там вони слухали народні українські пісні. Коли Лесі виповнилося 5 років, батьки купили дівчинці фортепіано. Вона вчилася

грати на музичному інструменті, складала музичні твори. Дівчинка любила працювати. У неї був свій квітник і город. У шість років вона навчилася шити і вишивати. На дні народження мами, тата, братів і сестер вона дарувала свої вироби.

На Водохреще дівчинка застудилася і важко захворіла. Через хворобу Леся не могла вчитися у гімназії. Дівчинка вчиться вдома, допомагає їй мама. Додому приходять учителі музики і малювання. Леся вивчила такі мови: французьку, німецьку, італійську, польську, болгарську, англійську, російську, давньогрецьку та латину. Поетеса перекладала твори відомих світових письменників.

150 Письмово завершіть речення.

Мама Лесі ... Олена Пчілка збирала ... У 4 роки ...

У 5 років ... Дівчинка вчилася грати ... Леся складала У Лесі був свій ... і ... У 6 років вона навчилася ... і ... На дні народження рідним вона дарувала , ...

151 Прочитайте речення. Визначте в реченні підмет, присудок, додаток, означення.

Зразок: До Лесі приходять учителі музики і малювання.
 (хто?) учителі (що роблять?) приходять;
приходять (до кого?) до Лесі;
учителі (чого?) музики і малювання.

Поетеса перекладала твори відомих світових письменників та поетів.

 152 Запишіть придуману вами назву прочитаного тексту. Напишіть назви абзаців за порядком змісту прочитаного тексту.

...

План

1. ...

2. ...

3. ...

Назва
тексту

 153 Прочитайте речення. Перепишіть їх. На місці крапок уставте слова з довідки, які підходять за змістом.

Дівчинка ... на фортепіано і ... музику. Вона рано навчилася ... Поетеса ... листи дядькові та тітці. Вона сама ... квітник і город. Дівчина ... багато мов і ... твори світових поетів і письменників.

Довідка: читати, обробляла, перекладала, грала, писала, складала, знала.

154 Прочитайте повторно текст. Перекажіть усно зміст тексту за планом.

СЛОВНИК

Водохреще – vízkereszt
 возити – vinni, szállítani
 доглядати – gondozni

застудитися – megfázni
 обробляти – megművelni
 фортепіано – zongora

§21. Обставина

A határozó

Обставина — другорядний член речення, який називає різні ознаки дії, місце, час, причину, мету, спосіб, ступінь. Обставина відповідає на питання: *як? де? куди? звідки? коли? відколи? чому? з якою метою?*

Дівчинка гарно читала.

Найчастіше обставина виражена *прислівником* або *іменником із прийменником*.

155 Перекладіть речення.

Leszja Ukrajinka édesapja jogász volt. Az édesanyja költő volt. Leszjának sok kedvenc elfoglaltsága volt. Ő szeretett hímezni, gondozni a kertet és a virágos kertet, zongorázni, rajzolni, verset írni. Leszja Ukrajinka sok nyelvet tudott. A költő világirodalmi írók műveit fordította.

156 Прочитайте речення. Поставте питання до слів-обставин.

Дівчинка (як?) гарно читала. (коли?) У дитинстві вона навчилася вишивати. Олена Пчілка возила дітей (куди?) у село. Леся Українка вчилася (де?) вдома.

157 Перепишіть речення. Підкресліть присудки й обставини.

Діти йдуть до школи. Уранці мама готує сніданок. Я живу в місті. Екскурсія буде зранку. Діти йдуть до школи вчитися.

158 Прочитайте вголос слова та словосполучення за вчителем / учителькою. Поставте наголоси над словами. Прочитайте ще раз вголос слова та словосполучення, перевірте наголоси, виправте помилки.

Тренування, бальні танці, змагання, їздити на змагання, за кордон, їздити за кордон, партнерка, призове місце, молодці, молодець, виступ, незабаром, виступати на концерті, майстер-клас, ресторан, мед, медовий пряник, дуже, піца.

159 Прочитайте діалог.

- Привіт, Давиде!
- Привіт, Оксанко!
- Куди ти так поспішаєш?
- Я йду на тренування. Ти ж

знаєш, що я ходжу на бальні танці. Це моє улюблене заняття.

- Згадала. А ви їздите на змагання?

— Так. Ми влітку часто їздимо за кордон виступати. Були в Угорщині та Словаччині. Ми з партнеркою у Словаччині посіли друге місце.

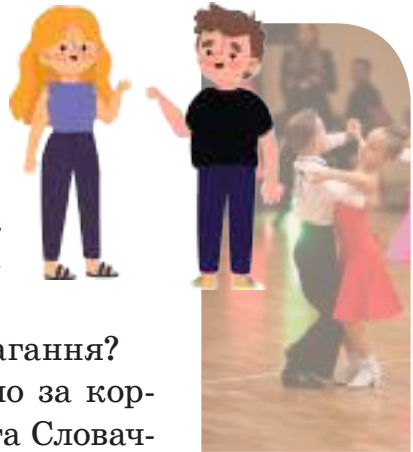
- Ого! Молодці! А де можна подивитися ваші виступи?

— Ми незабаром будемо виступати на концерті. Я скажу тобі коли. Приходь. — Які ти маєш справи у вільний час?

— Я дуже люблю з мамою готувати їжу. Ми з дівчатами ходили на майстер-клас у ресторан «Жайворонок». Там нас вчили прикрашати медові пряники. Я хочу ще поїхати в Мукачеве. Там буде майстер-клас із приготування італійської піци.

— Це теж дуже цікаво. А я вмю готувати тільки бутерброди.

- Приходь до мене в гості, я тебе навчу готувати.

160 До поданих дієслів випишіть із тексту діалогу обставини.

Йду (куди?) ... Їздимо (як?) ... Зайняли (де?) ... Будемо виступати (коли?) ... Займаєшся (коли?) ... Люблю готувати (як?) ... Поїхати (куди?) ...

 161 Розподіліть репліки діалогу в потрібному за змістом порядку.

— Я йду на тренування. Ти ж знаєш, що я ходжу на бальні танці. Це моє улюблене заняття.

— Так. Ми влітку часто їздимо за кордон виступати. Були в Угорщині та Словаччині. Ми з партнеркою у Словаччині зайняли призове друге місце.

— Куди ти так поспішаєш?

— Ого! Молодці! А де можна подивитися ваші виступи?

— Згадала. А ви їздите на змагання?

— Ми незабаром будемо виступати на концерті. Я скажу тобі коли. Приходь.

 162 Ви зустрілися з другом / подругою. Запитайте, яка в неї / у нього улюблена справа. Розкажіть про свої улюблені справи, використайте вивчений раніше матеріал.

СЛОВНИК

бальні танці — báli táncok
виступ — szereplés
змагання — verseny

незабаром — hamarosan
призове місце — díjazott hely,
dobogós hely

Матеріал для самоконтролю

1. Дайте відповіді на запитання.

1. Що називається словосполученням? 2. З яких слів складається словосполучення? 3. Що називається реченням? 4. Які є речення за метою висловлювання? 5. Що таке підмет? 6. Що таке присудок? 7. Коли ставиться тире між підметом і присудком? 8. Що називається додатком? 9. Що називається означенням? 10. На які питання відповідає означення? 11. Чим виражені означення? 12. Що таке обставина?

§ 22. Односкладні та двоскладні речення

Az egytagú és kéttagú mondatok

За складом граматичної основи речення бувають двоскладні й односкладні.

Граматична основа двоскладних речень складається із підмета і присудка.

Додатки підкреслюємо пунктиром.

Взимку діти катаються на ковзанах, санчатах і лижах.

Граматична основа односкладних речень складається або з підмета, або з присудка.

Осінь. На подвір'ї чую голос мами.

 163 Прочитайте речення. Які з них є односкладними? Випишіть односкладні речення та підкресліть граматичну основу.

1. На морі здіймались великі хвилі (*І. Багмут*). 2. Вхід до землянки зробили під великим горіховим кущем (*Ю. Збанацький*). 3. І пахне житом молодим, і рибним виловом багатим (*А. Малишко*). 4. Хоч не рано почали, так багато утяли. (*Нар. творчість*).

164 **І.** Послухайте оповідання «Товар».

Татусь зупинився в дверях нашої кімнати. По всій підлозі були порозкидані іграшки.

— Розклав товар купець!

— Це іграшки, а не товар, — образилась Оксанка.

— Чому не товар? Адже ми купували їх з мамою. Значить, товар.

— І лялька — товар? — здивувалась Оксанка. — І лялька.

— І гумка?

— Ми ж їх купували.

— І цукерки?

— І плаття, і бант, і стільці, і книжки — усе, що продають і купують, є товаром.

— А наше кошеня? Ми ж його теж купили.

— Кошеня? — здивувався татко. — Кошеня — наш друг. А друзів не продають.

І. Шведова

II. Дайте відповіді на запитання.

1. Що таке, на вашу думку, товар?

2. Чи погоджуєтеся ви з Оксанкою? Чому?

165 Випишіть із оповідання «Товар» односкладні речення. Підкресліть граматичні основи.

166 Подивіться на малюнки. Спитайте в сусіда / сусідки за партою, люди яких професій зображені на малюнках.

Зразок: — Ти знаєш, хто це?

— Так, знаю. Це лікар. Він/вона працює лікарем.

Пригадаймо!

Хто?	Ким працює
інженер	інженер- ом
продавчиня	продавчин- ею
спортсменка	спортсменк- ою
співак	співак- ом

СЛОВНИК

зупинитися — megállni, meg-
szállni valahol
кошеня — kiscica
купецъ — kereskedő

образитися — megsértődni
товар — áru
хвиля — hullám

§ 23. Речення з однорідними членами

A halmazott mondatrészek

Однорідні члени речення відповідають на однакове питання, поставлене від одного слова.

У карпатських лісах ростуть дуб, смерека, граб, бук.

Однорідні члени речення не залежать одне від одного, між собою вони рівноправні.

Вони не утворюють словосполучення.

Однорідні члени поєднують за допомогою сполучників та інтонації переліку чи протиставлення або ж за допомогою тільки інтонації.

167 Прочитайте вголос речення за вчителем / учителькою з інтонацією переліку.

В Україні протікають Дніпро, Буг, Десна. Узимку діти катаються на санчатах, лижах, ковзанах. Посуд виробляли різьбярі та гончарі. Леся Українка вміла малювати, вишивати, шити, грати на фортепіано. На деревах висить жовте, червоне, коричневе, зелене листя. Восени холодно, сиво, похмуро.

168 Проаналізуйте речення з однорідними членами за зразком. Визначте головні та другорядні члени речення. Поставте питання до однорідних членів речення. Від якого слова ставимо питання до кожного однорідного члена речення?

1. В Україні	<u>протікають</u> (хто? що?)	Дніпро, Буг, Десна.
--------------	---------------------------------	---------------------------

У реченні *однорідні підмети Дніпро, Буг, Десна* відповідають на питання *що?*.

Ставимо питання до однорідних членів речення *від присудка* — *протікають*.

2. Узимку діти	<u>катаються</u> (на чому?)	на санчатах, на лижах, на ковзанах.
----------------	--------------------------------	---

У реченні однорідні ...

3. Посуд	<u>виробляли</u> (хто?)	різьбярі та гончарі.
----------	----------------------------	-------------------------

У реченні однорідні ...

4. Леся Українка	<u>вміла</u> (що робила?)	малювати, вишивати, шити, грати
------------------	------------------------------	--

У реченні однорідні ...

169 Складіть із поданими словами речення. Запишіть. Знайдіть речення з однорідними членами. Прочитайте їх. Назвіть однорідні члени.

Відома — письменниця — любити — мистецтво.

Дівчинка — тітці — дядькові — писати — листи.

Батьки — купити — доньці — фортепіано.

любити — вона — працювати — квітнику — у — на — городі.

170 Прочитайте. Знайдіть речення з однорідними членами.

Я люблю ходити в театр, кінотеатр, цирк, зоопарк, ляльковий театр. У кінотеатрі я дивлюся фільми. У цирку, ляльковому театрі та в театрі я дивлюся вистави. У Ніредьгазькому великому зоопарку я бачив багато тварин. На концерті я слухаю музику. Там співають і танцюють відомі співаки й танцюристи.

Зверни увагу

ДИВИТИСЯ

Серіал□, фільм□, мультфільм□, балет□, телепередачу, наукову телепередачу, телепередачу про тварин, спортивну телепередачу, музичну телепередачу, комедію

СЛУХАТИ

концерт□, музику, класичну музику, оперу, сучасну музику

ЧИТАТИ

підручник□, факс□, словник□, детектив□, журнал□, електронний лист□, оповідання, повість□, смс-повідомлення, фантастику, книгу, газету

171 Складіть словосполучення. Озвучте складені словосполучення.

Вразок: книга — читати книгу

Читати: повідомлення, газета, новина, підручник, детектив, фантастика.

Слухати: радіо, опера, концерт, рок, популярна музика

Дивитися: телевізор, футбол, балет, опера, концерт, фільм.

СЛОВНИК

кінотеатр — mozi

класична музика — klasszikus zene

сучасна музика — modern zene

ляльковий театр — bábszínház

наукова телепередача — tudományos tévéműsor

§ 24. Кома між однорідними членами

Vessző a halmazott mondatrészek között

Між однорідними членами **ставимо кому**:

➔ Якщо вони не з'єднані сполучниками:

0, 0, 0.?

У дідусявому садку ростуть груші, сливи, яблуни.

➔ Якщо вони з'єднані сполучниками **а, але, та**

(у значенні **але**):

0, але 0.

Катруся любить читати книги, а не слухати.

➔ Якщо вони з'єднані повторюваними сполучниками **і, й, та** (у значенні **і**), **або, чи**:

i 0, i 0, i 0, i 0.

Діти у таборі і танцювали, і співали, і малювали, і грали.

➔ Якщо вони з'єднані неповторюваними сполучником **і** або **та** (у значенні **і**)

0 i 0.

Я люблю спорт і танці.

Зауважте!

Якщо прикметники-означення характеризують предмет у різних планах, то вони не однорідні й між ними кому не ставимо.

Удалині видніються широкі жовті поля, засаджені пшеницею.

Неоднорідні означення частіше стоять перед іменником, зрідка — після нього.

Хліб пахучий м'який зберігають у плетену кошику.

172 Перекладіть подані речення з угорської мови українською та запишіть. Знайдіть у реченнях однорідні члени, підкресліть їх.

Okszána kedvenc elfoglaltsága süteményt és kekszet sütni.
Dávid szeret seíteni az édesapjának megjavítani az autókat,

bicikliket. A nagymama szereti a nézni a tévében a sorozatokat és a koncerteket. A barátaim zongoráznak, hegedülnek és gitároznak. A nyári hónapokban a tanulók pihennek.

173 Запишіть речення, розставте розділові знаки між однорідними членами речення.

Я люблю слухати класичну музику сучасну музику рок. Я купила теплу зелену сукню. У Києві є і театри і цирк і кінотеатри і ляльковий театр і зоопарк. Діти люблять дивитися телепередачі про тварин про техніку про спорт. Дідусь із бабушею люблять дивитися серіали і фільми. Сьогодні був сонячний вдалий день.

Запам'ятайте!

МИНУЛИЙ ЧАС

дієслово **бути**

ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС

Я, ти, він — був
Я, ти, вона — була
Ми, ви, вони — були

я буду Ми будемо
ти будеш Ви будете
він/вона буде Вони будуть

174 Побудуйте речення за початком.

У році дванадцять місяців ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ..., ...,

У тижні сім днів ..., ..., ..., ..., ..., ...,

175 Прочитайте текст.

У Оксани є брат. Його звати Олексій. Він вже студент. Сьогодні ввечері Олексій вдома. Він читає детектив. Вранці він був у коледжі. Вдень він був на стадіоні. Там грав у футбол з друзями. Потім він пішов у магазин. Олексій любить фотографувати. Хлопець працює у рекламній студії, але сьогодні у нього вихідний.

176 Розкажіть про себе. Згадайте, що ви вчора робили.

1. Який сьогодні день? 2. Який день був учора? 3. Де ви були вранці? 4. Де ви були вчора вдень? 5. Де ви були вчора ввечері?

§ 25. Навчальний діалог

Párbeszéd

Де ти живеш?
 Я живу у/в ...
 Яке твоє рідне місто?
 Моє рідне місто ...
 Яке твоє рідне село?
 Моє рідне село ...

НАСЕЛЕНИЙ ПУНКТ ЯКИЙ?

малий
 великий
 старий
 новий
 гарний

Відмінок	Чоловічий і середній роди	Жіночий рід	Множина
називний	який? яке?	яка?	які?
родовий	якого?	якої?	яких?
давальний	якому?	якій?	яким?
знахідний	якого? який? яке?	яку?	які?
орудний	яким?	якою?	якими?
місцевий	на (у) якому?	на (у) якій?	на (у) яких?

Пригадаймо!

Місто	Де?
Київ	у Києві
Бухарест	у Бухаресті
Берлін	у Берліні
Прага	у Празі
Берегове	у Береговому
Виноградово	у Виноградовому

177 Прочитайте речення. На місці крапок уставте дієслово *жити* в потрібній за змістом формі.

Я ... на Закарпатті. Ми ... у селі. Давид ... у місті.
Де вони ...? Марк ... у Береговому. Де ти ...?

178 Складіть мінідіалог за зразком. Спростуйте або підтвердьте інформацію.

Зразок: — Діано, ти українка?

— Так, я українка. / — Ні, я не українка, я угорка.

Вона румунка? Вони німці? Ти словак? Марк угорець?

179 **Ситуація.** Уявіть, що ви поїхали в табір відпочивати. Там зібралось багато дітей. Познайомтеся із новими друзями. Запитайте, хто вони за національністю, де вони живуть, де навчаються, яке їхнє рідне місто. Розіграйте діалоги. Розкажіть про себе.

1.

— **Нумо знайомитися.** Мене звати Давид. Я угорець.

— Дуже приємно. А мене звати Павло. Я українець.

— Павле, а **яке твоє рідне місто?**

— Моє рідне місто — Київ. А твоє?

— А моє — Берегове.

2.

— Привіт, Вікторіє!

— Привіт, Чілло!

— Вікторіє, **де ти живеш?**

— Я живу у Львові.

— А Львів — **гарне місто?**

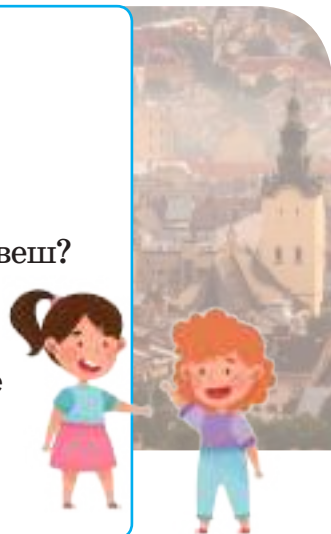
— Так, гарне. А ти, Чілло, де живеш?

— Я живу в Ужгороді.

— Це гарне місто?

— Так, це гарне, велике і старе місто. А **ти була у Львові?**

— Так, була. Мені там дуже сподобалося.

180 **А.** Прочитайте діалоги. Незнайомі слова та їхній переклад запишіть у словник. Розіграйте ці діалоги.

Б. Випишіть із тексту виділені фрази, запам'ятайте їх.

§ 26-27. Узагальнювальне слово при однорідних членах речення. Розділові знаки при узагальнювальному слові

Az általánosító szó szerepe a halmozott mondatrészeknél. Írásjelek használata az általánosító szónál

При однорідних членах речення може бути узагальнювальне слово.

Це слово *із загальним значенням* щодо перелічуваних однорідних членів речення. Воно є їхньою об'єднувальною назвою. Узагальнювальне слово при однорідних членах речення вимовляємо з підвищеною інтонацією.

Узагальнювальними словами, як правило, бувають займенники (*усе, усі, ніхто, ніщо*) і прислівники (*усюди, скрізь, ніде та ін.*).

Скрізь червоно: і на небі, і на узгір'ях, і на горі (Марко Вовчок).

Узагальнювальне слово є тим самим членом речення, що й однорідні члени.

Якщо узагальнювальне слово стоїть перед однорідними членами, ставимо двокрапку.

УС: 0, 0, 0 і 0.

У день народження дідуся до нас приїхали родичі: тітка, дядько, двоюрідна сестра і двоюрідний брат.

УС: і 0, і 0, і 0.

Навесні в Карпатах було зелене все: і дерева, і кущі, і трава.

Узагальнювальним може бути словосполучення.

УС: 0, 0, 0.

У класі було п'ятеро учнів: Давид, Марк, Петра.

.....
Якщо узагальнювальне слово стоїть після однорідних членів речення, перед ним ставимо **тире**.

0,0,0 – УС.

Помідори, огірки, квасоля, гарбузи, морква, цибуля — усе росло на бабусиній грядці.

Якщо узагальнювальне слово стоїть перед однорідними членами, а після однорідних речення продовжується, то ставимо двокрапку і тире.

УС: 0,0,0 – ...

Усі квіти: маки, ромашки, волошки — тягнуться до сонця.

.....
Після узагальнювального слова робимо паузу.

Однорідні члени речення після узагальнювального слова вимовляємо з інтонацією переліку.

.....
 181 Прочитайте та перепишіть речення. Розставте розділові знаки. Поясніть їхнє вживання.

1. Лози висип кручі ліс усе блищить і сяє на сонці (О. Довженко). 2. Синє все озера річка в синяві намоклий ліс (В. Малишко). 3. У лісі не було нічого ані грибів ані ягід ані черешень (І. Франко). 4. Вода хмари ліс усе безупинно неслося вперед шуміло блищало на сонці (О. Довженко).

 182 Перекладіть речення з угорської мови українською, запишіть. Підкресліть головні й другорядні члени речення. Визначте однорідні члени речення.

Holnap fogok tanulni, játszani, pihenni. Ma megyünk iskolába, majd színházba. Marina megtanulta a verset emlékezetből, de nem jegyezte meg. Okszána szeret főzni, rajzolni, olvasni.

- **183** Прочитайте вголос слова, подані в таблиці. Поставте наголос над словами. Прочитайте ще раз слова, перевірте наголоси, виправте помилки. Запишіть незнайомі слова у словник і перекладіть їх.

РОЗКЛАД УРОКІВ

Понеділок

1. англійська мова
2. математика
3. фізкультура
4. українська мова
5. основи здоров'я

Вівторок

1. українська мова
2. українська мова
3. природознавство
4. інформатика
5. образотворче мистецтво

Середа

1. англійська мова
2. математика
3. історія
4. угорська мова
5. фізкультура

Четвер

1. українська література
2. математика
3. угорська мова
4. угорська література
5. трудове навчання

П'ятниця

1. угорська мова
2. математика
3. українська мова
4. природознавство
5. музичне мистецтво

- **184** Прочитайте вголос розклад уроків, написаний у вашому щоденнику. Користуйтеся зразком вправі 183. Перепишіть його в зошит. Які слова будуть узагальнювальними?

 185 Складіть і запишіть речення зі словами таблиці вправи 183 так, щоб у них були однорідні члени речення і узагальнювальне слово до них.

Зразок: історія, географія, англійська мова, предмети, цікавлять.

Мене цікавлять такі предмети: історія, географія, англійська мова.

Історія, географія, англійська мова — предмети, які мені подобаються.

Для речень можна використати такий початок, або придумати самостійно.

186 Прочитайте вголос текст за вчителем / учителькою. Доберіть заголовки до тексту.

Наш клас їздив на екскурсію у динопарк у село Яноші. Динопарк розташований у лісі. Там ми бачили багато доісторичних тварин: тиранозавра, стегозавра, малих динозаврів. Це було дуже цікаво, тому що ми любимо дивитися науковій передачі про динозаврів. Але одна справа — по телевізору, а тут ми насправді побачили цих великих тварин. Вони рухаються і кричать. У динопарку ми сфотографувалися. Потім на уроках історії слухали про доісторичних тварин і розглядали їх на фотографіях, які зробили в динопарку.

 187 Випишіть із тексту речення з узагальнювальними словами.

СЛОВНИК

грядка — ágyás, veteményes sor

інтонація — hanglejtés

об'єднувальна назва — összesítő név

образотворче мистецтво — képzőművészet

основи здоров'я — egészségügyi alapismeretek

пауза — szünet

природознавство — természetrajz

стегозавр — stegosaurus (a dinoszauruszok egyik neme)

тиранозавр — tyrannosaurus (a dinoszauruszok egyik neme)

§ 28. Звертання. Розділові знаки при звертаннях

A megszólítás. A megszólításnál
használatos írásjelek

Звертання — це слово або сполучення слів, що називає того, до кого звертаються (адресата мовлення).

Звертання може стояти на початку, у середині або в кінці речення:

Марино, дай мені, будь ласка, олівець!

Розкажи мені, бабуся, казку.

Розгорніть зошити, діти!

Звертання виражається іменником у формі кличного відмінка.

Звертання до відсутніх людей, до предметів і явищ називають **риторичним звертанням**.

Гори, які ж ви гарні!

Звертання виражається іменником у формі кличного відмінка.

Хто? що?	Чоловічий рід	Хто? що?	Жіночий рід
Давид	Давид- е	Марина	Марин- о
Степан	Степан- е	Катерина	Катерин- о
Синок	Синк- у	Оксана	Оксан- о
Дід	Дід- у	Книга	книг- о
Павлик	Павлик- у	Вишня	Вишн- е
Ігор	Ігор- ю	Груша	Груш- е
Іван	Іван- е	Бабуся	Бабус- ю
Петрович	Петрович- у	Матуся	Матус- ю
		Катерина	Катерин- о
		Іванівна	Іванівн- о

Якщо звертання стоїть у середині речення, то з обох боків його *виділяємо комами*.

Якщо звертання стоїть на початку речення і його вимовляємо з окличною інтонацією, після нього ставимо знак оклику. Тоді наступне слово пишемо з великої літери. Якщо звертання стоїть *у кінці* речення, *перед ним ставимо кому*, а після нього — або знак оклику, або знак питання, або крапку залежно від інтонації.

_____, зв, _____ .
Допоможи, Оксанко, мені приготувати вечерю.

Зв, _____ .
Мамо, я пішов на тренування.

Зв! _____ .
Весно! Яка ти гарна.

_____, зв.
Доброго ранку, діти.

Звертання бувають **непоширені** (при таких немає залежних слів): *Допоможи, Оксанко, мені приготувати вечерю*.

Також бувають **поширені** (залежні слова при них є):
Добрий день, люба матусю!

Звертання не є членом речення.

188 Прочитайте речення. До кого звертається мовець? Перепишіть, підкресліть закінчення у словах-звертаннях.

- 1) — Бабусю? Привіт!
— Привіт, Золтане!
- 2) — Чілло, привіт!
— Привіт, Марку!
— Ти не знаєш, яке домашнє завдання з математики?

3) — Тамаро Іванівно, цю вправу виконувати письмово чи усно?

— Учні, цю вправу виконуємо письмово.

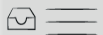
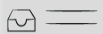
189 Прочитайте речення. Знайдіть звертання.

1. Маріє Петрівно, бабуся Мотря по воду прийшла.
2. Звідки ти прилетів, Дятле? 3. Для тебе, Зою, блакитні журавлі.
4. Що ж ти тепер робитимеш, Хліборобе? — питає журавель. (Зі збірки казок В. Сухомлинського)

190 Прочитайте текст електронного листа.

Привіт, Павлику!

Я хочу розказати радісну новину. У нас з однокласниками нове захоплення. Ми зараз дуже цікавимося дикими тваринами, дивимося наукові фільми про життя тварин. Тому батьки разом з класним керівником повезли нас на екскурсію до зоопарку в Ніредьгазі, що в Угорщині. Ця поїздка була дуже цікава.

Зоопарк в Ніредьгазі — один з найбільших зоопарків Угощини. У ньому тварини живуть у лісі як удома. У них великі вольєри.

Зоопарк розділений на зони, схожі на континенти планети. У зоопарку 5000 (п'ять тисяч) тварин. Тут можна побачити антилопу, білих тигрів, африканських слонів, тигрову акулу, папугу ара. Варто навідатися в океанаріум, де можна побачити різних риб Індійського океану. У зоопарку є найбільша тварина на землі — африканський слон.

Напиши, будь ласка, нам про київський зоопарк.

Бувай!

Оксана

191 Увідповідніть початок речення у лівій колонці і продовження речення у правій колонці. По черзі називайте речення та його закінчення.

Початок	Продовження
1 Зоопарк в Ніредьгазі —	А один з найбільших зоопарків Угорщини.
2 Вольєри для ...	Б схожі на континенти планети.
3 Зоопарк розділений на зони,	В антилопу, білих тигрів, африканських слонів.
4 Тут можна побачити	Г тварин дуже великі.
5 У океанаріумі	Д живуть риби Індійського океану.
6 Тут живе найбільша тварина на землі —	Е африканський слон.

192 Запишіть імена однокласників / однокласниць у формі кличного відмінка. Спитайте в сусіда / сусідки по парті, яку телепередачу він / вона любить дивитися.

— Оксанко, що ти любиш дивитися по телевізору?

— Давиде, ти ж знаєш, що я люблю дивитися реаліті-шоу А ти?

— Оксанко, а я люблю дивитися пізнавальні фільми про тварин.

193 Складіть діалог, використовуйте звертання.

Ситуація. Ваш однокласник / однокласниця захворів / захворіла, коли ви їздили у зоопарк. Він / вона хоче знати про те, що ви там бачили. Уявіть, що ви там фотографували тварин, покажіть однокласникові / однокласниці фотографії і розкажіть про тварин і зоопарк.

СЛОВНИК

вольєри — vasketrec

поділитися — megosztani, osztozni

поширені звертання — bővített megszólítás

риторичне звертання — szóközi megszólítás

тюлень — fóka

§ 29. Використання звертань у розмовному й художньому стилях мовлення

Megszólítás a társalgási és szépirodalmi stílusú szövegekben

Розмовний стиль використовують у спілкуванні з близькими людьми за неофіційних обставин: розмова на побутові теми, повідомлення близькій людині.

Науковий стиль використовують у науці, освіті, техніці: наукова стаття, підручник.

Художній стиль можна побачити в художніх творах: повість, оповідання, казка тощо.

Офіційно-діловий стиль – це стиль офіційних документів: закон, постанова, наказ, заява.

Публіцистичний стиль можна побачити у статтях, замітках, інтерв'ю, промовах.

Церковний стиль (конфесійний) використовують у релігійному житті: молитва, проповідь.

СИНТАКСИЧНИЙ РОЗБІР ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ.

1. Визначити вид речення за метою висловлювання (розповідне, питальне, спонукальне).
2. Визначити вид речення за емоційним забарвленням (окличне, неокличне)
3. Указати, що речення просте.
4. Визначити граматичну основу (підмет, присудок).
5. Визначити другорядні члени речення (якщо є).
6. Назвати однорідні члени речення, звертання, вставні слова (якщо є) і пояснити розділові знаки при них.

Зразок письмового розбору

Я слухаю мелодію осінню (В. Сосюра).
Розповідне, неокличне, просте.

Зразок усного розбору

Речення розповідне, неокличне, просте.
Граматична основа складається з підмета *я*
та присудка *слухаю*. З другорядних членів
речення є додаток *мелодію* та означення *осінню*.

194 Прочитайте вголос висловлювання різних стилів.

Науковий стиль

Легенда — це розповідь казкового чи фантастичного характеру про незвичайну подію або життя й діяльність якоїсь особи.

З підручника «Українська література»

Офіційно-діловий стиль

Стаття 10. Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України.

З Конституції України

Художній стиль

Було собі два брати — один убогий, а другий багатий. От багатий колись ізласкавився над бідним, що не має той ні ложки молока дітям, та й дав йому дійну корову.

З казки «Мудра дівчина»

Публіцистичний стиль

І от випуск-квест створено. Мандрувати ним можна у будь-який зручний час. Здійсніть із капітаном Джмеликом морську подорож-змагання, де перемагають уважні та допитливі, проведіть солоні досліди і створіть паперове море на згадку.

З дитячого журналу «Джміль»

Церковний (конфесійний) стиль

Здавалося, люди скаржилися на все: «У Єгипті ми мали їжу. У пустелі ми повмираємо з голоду», — плакали вони. Того вечора Бог послав їм перепелиць. Люди могли їх легко впіймати.

З Біблії для дітей

Розмовний стиль

— Оксанко, я хочу запросити тебе у театр. У мене є два квитки на дитячу виставу.

— Дякую за запрошення! Я завтра із задоволенням піду!

— Зустріньмося біля театру о 16.00 (о шістнадцятій) годині.

— Домовилися!

195 Прочитайте фрази. Запишіть їхній переклад. Запам'ятайте їх.

Вільний час

У мене є вільний час

У мене немає вільного часу.

Ти маєш вільний час сьогодні ввечері?

Де і коли ми зустрінемося?

Зустріньмося о 16.00 (шістнадцятій) годині.

Ходімо на спортивний майданчик!

Домовились!

Із задоволенням!

Шкода!

Іншим разом!

Сподіваюсь!

Коли / о котрій годині

починається концерт?

Концерт починається

о 12.00 (дванадцятій) годині.

Наступного разу

Минулого разу

Наступного тижня

Минулого тижня

Що ти робиш у вільний час?

Як ви провели вихідні дні?

Пригадаймо!

Чекати (що робити?)

Теперішній час	
Я чекаю	Ми чекаємо
Ти чекаєш	Ви чекаєте
Він/вона чекає	Вони чекають

Минулий час
Я, ти, він – чекав
Я, ти, вона чекала
Ми, ви, вони – чекали

Майбутній час	
Я буду чекати	Ми будемо чекати
Ти будеш чекати	Ви будете чекати
Він/вона буде чекати	Вони будуть чекати

Зверни увагу

Зустрічатися (з ким?)

Хто?	З ким?
Я	зі мною
Ти	з тобою
Він	з ним
Вона	з нею
Ми	з нами
Ви	з вами
Вони	з ними
Давид	з Давид-ом
Оксана	з Оксан-ою

 196 До поданих речень утворіть нові зі словами минулий / наступний за зразком.

Зразок: Минулого четверга ми були на виставці. /
Наступного четверга ми підемо на виставку.

1. Минулої суботи ми ходили у театр. 2. Минулого понеділка діти ходили на екскурсію. 3. Наступної суботи ти будеш вдома? 4. Наступного тижня буде холодно. 5. Ми зустрілися минулого четверга. 6. Улітку наступного року ми поїдемо на море.

 197 Перепишіть речення. На місці крапок вставте дієслово **чекати** в потрібній за змістом формі.

Давид ... Марка 40 хвилин. Кого ти ... ? — Я чекаю Оксану. Зазвичай батьки ... дітей біля школи. Де вона ... Дарину? Хлопці ... Івана, але він не прийшов, тому що захворів. Домовились! Я тебе завтра ... біля спортивного майданчика. Ми ... тебе об 11.00 (одинадцятій) годині.

 198 Напишіть запитання до поданих відповідей.

- ... ?
- Зустріньмося біля театру о 10.00 годині.
- ... ?
- Шкода! Наступного разу.
- ... ?
- Концерт починається о 19.00 (дев'ятнадцятій) годині.
- ... ?
- Ні, мені не дуже зручно.

СЛОВНИК

науковий стиль — tudományos stílus
 незвичайна — szokatlan
 офіційно-діловий стиль — hivatali stílus
 публіцистичний стиль — publicisztikai stílus
 розмовний стиль — társalgási stílus
 художній стиль — szépirodalmi stílus
 церковний (конфесійний) — templomi (vallási)
 колись — valamikor, egyszer

Матеріал для самоконтролю

1. Дайте відповіді на запитання.

1. Що називається однорідними членами речення?
2. Чи утворюють однорідні члени речення словосполучення?
3. Коли між однорідними членами речень кома не ставиться?
4. Що називається узагальнювальним словом при однорідних членах речення?
5. Який розділовий знак ставимо, якщо узагальнювальне слово стоїть перед однорідними членами речення?
6. Який розділовий знак ставимо, якщо узагальнювальне слово стоїть після однорідних членів речення?
7. Що називається звертанням?
8. Які розділові знаки ставимо при звертанні?

2. Прочитайте речення. Знайдіть однорідні члени речення. Яким членом речення вони виражені?

На Закарпатті багато майстрів: різьбярів, гончарів, вишивальниць, художників. Давид любить займатися спортом, танцювати, дивитися наукові телепередачі. У саду, на городі — все зелене. У квітнику росли червоні, блакитні, жовті, оранжеві квіти.

3. Складіть речення з однорідними членами речення. Розкажіть про те, які ви вчите предмети, що у вас лежить у рюкзаку, чим ви любите займатися.

Я вивчаю такі предмети у школі:...

У мене у рюкзаку є таке шкільне приладдя:...

Я люблю займатися...

4. Утворіть речення зі звертаннями.

Ситуація. Уявіть собі, що когось (уявного друга / подругу, вигадайте ім'я) тато попросив піти в магазин, бабуся попросила допомогти зібрати овочі, дідусь покликав грати у шахи, сестра запропонувала покататися на велосипеді.

§ 30. Складне речення. Загальне поняття

Az összetett mondat. Általános tudnivalók

За будовою речення бувають **прості** та **складні**.

Прості речення мають одну граматичну основу.

У парку ростуть дерева.

Складне речення — це речення, що має дві чи більше граматичні основи, тобто складається з двох або кількох простих речень.

Діти прийшли в зоопарк, вони спостерігали за тваринами.

Прості речення у складному об'єднані між собою за змістом та за інтонацією.

Частини складного речення можна поєднувати сполучниками **і, та, але, а, щоб, бо, тому що** або сполучними словами **який, що, коли, де**.

[], де [].

Оксана спитала Давида, де він відпочивав влітку.

Частини складного речення можуть поєднуватися між собою лише інтонацією, без сполучників.

[], [].

Восени природа засинає, дує дує вітер, падає дощ.

На письмі між простими реченнями у складному ставимо **кому**.

Зразок письмового розбору

Я іду у парку золотому, і прощально листя шелестить. (В. Сосюра)

Речення розповідне, неокличне, складне.

Зразок усного розбору

Я іду у парку золотому, і прощально листя шелестить. (В. Сосюра)

Речення розповідне, неокличне, складається з двох простих речень. У першому реченні граматична основа *я іду*; у другому — *листя шелестить*. Підмет у першому реченні виражений займенником, присудок — дієсловом. У другому реченні підмет виражений іменником, присудок — дієсловом. В обох простих реченнях є другорядні члени речення: у першому — обставина *у парку* та означення *золотому*, у другому — обставина *прощально*.

199 Прочитайте подані речення. Перепишіть, підкресліть граматичну основу. Порівняйте речення лівої та правої колонок. Визначте, де прості речення, а де — складні.

1. Учнів цікавить життя тварин. Батьки вирішили повезти їх у зоопарк.

1. Учнів цікавить життя тварин, тому батьки вирішили повезти їх у зоопарк.

2. У тропікаріумі живуть рептилії. В океанаріумі живуть риби.

2. У тропікаріумі живуть рептилії, а в океанаріумі живуть риби.

3. Дорослі і діти користуються електромобілями. Для дітей є дитяче таксі.

3. Дорослі і діти користуються електромобілями, а для дітей ще є дитяче таксі.

200 Об'єднайте два простих речення і утворіть складне, використовуючи сполучники **тому що, і, а, але**.

1. Юннати спостерігають за тваринами. Вони вивчають зоологію.
2. Давиду подобаються танці. Оксані подобається спорт.
3. Ми їхали поїздом на Закарпаття. Бачили високі гори. Унизу текли гірські річки.
4. Сьогодні ми з татом пішли у магазин. Купили продукти.
5. Вранці світило сонце. Було холодно.

 201 Прочитайте текст. Перепишіть. Виділіть речення, поставте розділові знаки. Визначте прості та складні речення в тексті, підкресліть граматичні основи.

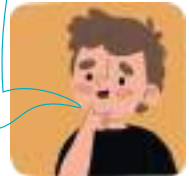
Давид любить займатися спортом навесні, влітку та восени він із друзями катається на велосипеді коли у нього є час він ходить у басейн плавати взимку він любить кататися на ковзанах із друзями на міській ковзанці декілька разів вони їздили з однокласниками в гори там він катався на лижах на спортивному майданчику із хлопцями грає у футбол він думає, що спорт робить людину сильною і здоровою.

202 Прочитайте текст. Дайте відповіді на запитання.

Розказує Давид:

В нашій сім'ї всі займаються спортом. Мама і сестра ходять у спортивний зал. Ми з татом ходимо на спортивний майданчик. Там ми граємо у футбол. Дідусь любить грати в шахи. Бабуся ходить щодня у басейн.

- ➔ Хто займається спортом у сім'ї Давида?
- ➔ Куди ходять мама і сестра Давида?
- ➔ Чим вони займаються?
- ➔ Куди ходить Давид із татом?
- ➔ Чим займається дідусь?
- ➔ Чим займається бабуся?

Розказує Оксана:

У нашій сім'ї всі мають улюблені заняття. Ми з мамою любимо малювати. Мама — художниця, вона розписує гончарні вироби. Нас із братом вона теж навчила малювати. Тато любить готувати. Дідусь і бабуся люблять займатися господарством. Дідусь доглядає домашніх тварин і вирощує дерева і кущі в саду. Бабуся любить займатися городом. Вирощує овочі. Також вона любить вишивати. У неї багато вишитих скатертин і картин.

- ➔ Що люблять робити Оксана та її мама?
- ➔ Що любить робити тато Оксани?
- ➔ Яке улюблене заняття Оксаниної бабусі?
- ➔ Що робить дідусь?

203 Об'єднайте два тексти вправи 202 в один і перекажіть. Почніть розповідь так:

Я знаю, що ...

 204 Розкажіть, які улюблені заняття у вас, у ваших близьких. У розповіді використовуйте прості та складні речення.

СЛОВНИК

рептилії — hüllök

юннат — természetbúvár

§ 31. Розділові знаки у складному реченні

Írásjelhasználat az összetett mondatban

Є складні речення, частини яких поєднані сполучниками. А є прості речення, ускладнені однорідними членами. Їх треба розрізняти. Порівняйте!

Складне речення	Просте речення з однорідними членами
<i>Сашко зробив домашнє завдання, склав речі до портфеля, і мати полегшено зітхнула.</i>	<i>Я живу і борюсь, і творю для людей (В. Забаштанський)</i>

Пригадайте, чому в обох випадках ставиться кома.

205 Прочитайте слова і словосполучення вголос за вчителем/вчителькою. Поставте наголоси над кожним словом. Незнайомі слова та їхній переклад запишіть у словник.

Вільний час, зайнятися, улюблена справа, одразу, знайти, хтось, тренування, музичні інструменти, спортивні ігри, збирати марки, подорожувати, екстремальні види спорту, художня література, дивитися, наукові фільми, з дитинства, обрати, на все життя, шукати, змінити, декілька.

206 Прочитайте текст уголос за вчителем/вчителькою.

Агота Вереш — художниця, яка народилася у Береговому. Дівчина захопилася малюванням, тато був її вчителем. Він відомий закарпатський художник. Агота любила малювати, інші заняття їй не цікавили. Вона навчалася у Київському національному університеті театру, кіно і телеба-

чення. Агота мала стати акторкою, але вона любила малювати. Зараз Агота ілюструє книжки: вірші, казки для школярів. У Береговому вона вчила дітей малювати. Картини художниці виставляли в Україні, Угорщині, Польщі, Бельгії. Бере участь у міжнародних творчих таборах і фестивалях.

 207 Знайдіть у тексті складні речення, прочитайте. Перепишіть їх і позначте граматичну основу.

 208 Письмово дайте відповідь на запитання до тексту вправи 206. Підкресліть граматичні основи речень. Визначте тип.

1. Де народилася Агота Вереш? 2. Чим вона захопилася в дитинстві? 3. Ким вона мала стати? 4. Що вона любила більше: малювати чи грати у театрі? 5. Що ілюструє Агота Вереш? 6. Де виставляють її картини?

 209 З поданих простих речень утворіть складні.

У нашому маленькому місті є театр. Він показував свої вистави в Україні, Угорщині, Польщі та Франції. У Береговому двічі проводили фестиваль «Сталкер». На фестиваль приїздили актори з Угорщини та інших країн Європи.

210 Підготуйте текст вправи 206 до усного переказу. Почніть свою розповідь так

Я знаю, що в Береговому ...

СЛОВНИК

виставляти — kiállítani
ілюструвати — szemléltetni
творчий — kreatív

§ 32. Пряма мова. Передача прямої мови непрямою. Розділові знаки при прямій мові

Az idézet. A függő beszéd. Írásjelek használata
az idéző szavai előtt és után

Прямою мовою називається висловлювання певної особи, передане дослівно без змін.

Пряму мову супроводжують слова автора, які вказують, кому вона належить.

«Андрійку, сходи в магазин», — сказала мама.

Пряму мову вимовляємо підвищеним тоном, слова автора — зниженим і дещо прискорено.

Пряму мову записуємо з великої літери й беремо з обох боків у лапки. У кінці прямої мови перед лапками ставимо знак оклику або знак питання, крапку чи кому ставимо після лапок.

Якщо пряма мова стоїть перед словами автора, після неї ставимо кому або знак питання чи знак оклику, а після них — тире. Слова автора після прямої мови записуємо з малої літери.

«Добрий ранок, Тамаро Василівно!» — привіталися учні.

«Давиде, ти йдеш сьогодні на тренування?» — спитав Марк.

Якщо слова автора стоять перед прямою мовою, то після них ставимо двокрапку.

Оксана сказала Давидові: «Приходь сьогодні до мене, пограємо у шахи».

Тато спитав у сина: «Ти коли завтра ідеш на екскурсію?»

Вчителька сказала: «Учні, розгорніть підручники!»

Пряму мову можна замінити непрямою. Непряма мова – це переказ чужого мовлення своїми слова.

Замінити пряму мову на непряму можна за допомогою сполучників **що, ніби, щоб, чи, який, чий** та інших. Речення з прямою мовою є переважно складним.

«Давиде, ти йдеш сьогодні на тренування?» — спитав Марк.

Марк спитав, чи Давид іде сьогодні на тренування.

211 Перекладіть речення з угорської мови українською.

Ma a városunkban fesztivál volt. Tanulóink egy csapata Ungvárra utazott a versenyre. Dávid szeret táncolni. Okszána a szabadidejében szeret olvasni. Az osztályunk tanulói szeretnek tudományos filmeket nézni.

212 Прочитайте речення. Пряму мову вимовляйте підвищеним тоном, слова автора – зниженим тоном і дещо прискорено. Зверніть увагу на дієслова у словах автора.

Бабуся *сказала*: «Марійко, молодець! Займатися спортом — корисно для здоров'я». Давид *запропонував*: «Хлопці, ходімо на спортивний майданчик, пограємо у футбол». «Підготуйтеся до контрольної роботи з математики», — *попередив* учитель. «Як хороше в Карпатах восени!» — *промовила* жінка.

213 Виконайте вправу за зразком.

Зразок: «Що ти робиш, бабуся?» — спитала Оксана. «П'ю каву», — відповіла бабуся.

Оксана спитала в бабусі, що вона робить. Бабуся відповіла, що п'є каву.

Учитель спитав: «Чому ви не пишете, учні?» Учні відповіли: «Ми не знаємо, де наші зошити».

Тато спитав: «Де ти був вчора, Іштване?» «Я був на стадіоні», — відповів Іштван.

214 Перепишіть речення із прямою мовою. Розставте розділові знаки.

Тато сказав Томаше, мені потрібен сьогодні твій ноутбук. Купи, будь ласка, у магазині червоні троянди попросила мама. Давиде, дай мені, будь ласка, свій підручник сказав Микола. Дарина спитала Оксано, ти сьогодні йдеш у театр?

215 Перебудуйте подані речення за зразком.

Зразок: — Скільки осіб живе в цьому будинку?

— Три.

— У цьому будинку живе три особи.

1) — Скільки людей працює на цьому заводі?

— 169 людей.

2) — Скільки книг у цій шафі?

— 74 книги.

3) — Скільки дівчат у цьому класі?

— 21 дівчина.

216 Складіть розповідь про свою сім'ю за поданими запитаннями. Напишіть про своїх родичів усе, що можете. Як їх звати, де вони живуть, працюють, навчаються.

Це моя сім'я. Ми живемо в Мою маму звати Олена Миколаївна. Вона працює у школі. Мама — вчителька.

СЛОВНИК

знижений тон — gyengébb (lehalkított) hangnem

підвищений тон — emelt hangnem

прискорено — felgyorsulva

§ 33. Діалог. Тире при діалозі

A párbeszéd. Gondolatjel a párbeszédben

Діалог передає розмову двох або кількох осіб.

Слова кожного із співрозмовників називають **реплікою**.

Кожну репліку діалогу записуємо з нового рядка, перед реплікою ставимо тире.

Якщо перед реплікою стоять слова автора, після них ставимо двокрапку.

Схематично це можна зобразити так:

A:

— P (репліка діалогу).

Якщо слова автора стоять після репліки, то після неї ставимо кому або знак питання, а потім — тире. Слова автора після репліки записуємо з малої літери.

— Оксано, ти не знаєш, чи їдемо ми у зоопарк? — спитав Давид. (— P? — a.)

— Так, їдемо, — відповіла Оксана. (— P, — a.)

— Чудово! — вигукнув Давид. (— P! — a.)

Важлива роль у діалогічному мовленні належить **інтонації**. На початку кожної репліки вона підвищується. Слова автора вимовляємо з пониженою інтонацією, дещо прискорено.

Велике значення у спілкуванні має **міміка** — рухи м'язів обличчя, які виражають внутрішній душевний стан людини.

Допоміжним засобом спілкування є також **жести** — рухи людського тіла чи рук, що супроводжують мовлення або замінюють його.

ЗНАЙОМСТВО

Нумо знайомитися!
 Будьмо знайомі: я — Оксана.
 Познайомся, будь ласка, це ...
 Радий / рада знайомству.
 Дуже приємно познайомитися!

Як тебе звати?
 Мене звати ...

Тебе звати Золтан?
 Ні, мене звати Марк.

Як твоє прізвище?
 Моє прізвище ...

Твоє прізвище Ковач?
 Ні, моє прізвище Папп.

Тебе звати Давид?
 Так, мене звати Давид.

Хто це?
 Це моя подруга / мій друг.

Пригадаймо!

Я учениця. Мене звати Оксана.
 Я учень. Мене звати Давид.

Хто?	я	ти	він	вона	ми	ви	вони
Кого?	мене	тебе	його	її	нас	вас	їх

217 Запишіть у правильній формі слова в дужках.

А (Я) звати Олена. (Ти) звати Марк. (Він) звати Віктор. (Вона) звати Ірина. (Ми) звати Дмитро і Тібор. (Вони) звати Оксана і Чілла.

Б (Я) прізвище Петренко. (Ти) прізвище Балог. (Він) прізвище Ковач. (Вона) прізвище Коваленко. (Ви) прізвище Шевченко.

218 Прочитайте полілог.

Ситуація. До вас прийшов новий вчитель. Познайомтеся з ним. Кожен учень / учениця має назвати своє ім'я і прізвище.

— Добрий день! Я ваш учитель. Мене звати Микола Петрович Петренко. А як вас звати?

— Мене звати Давид. Моє прізвище Ковач.

— Мене звати Марк. Моє прізвище Балог.

219 Розіграйте ці репліки діалогу із сусідом/сусідкою по парті. Уявіть собі, що ви давно не бачились зі своїм другом / подругою. Зобразіть інтонаційно радість або здивування.

Зразок: — Давиде! Рада тебе бачити!

— Оксано! Я теж радий.

220 Перед вами фотографії відомих людей. Поясніть сусіду / сусідці за партою, хто зображений на фотографії.

*Тарас Григорович
Шевченко*

Шандор Петефі

*Леся Українка
(Лариса Петрівна
Косач)*

Зразок: — Хто це?
— Це Франко.
— Як його звати?
— Іван Якович.
— А хто він?
— Він письменник.

221 Уточніть, де ім'я, де по батькові, де прізвище. Намалюйте в зошиті таблицю та заповніть за зразком.

Зразок: — Франко — це ім'я?

— Ні, це прізвище. Його звати Іван Якович.

Прізвище	ім'я	по батькові
Франко	Іван	Якович

Тарас Григорович Шевченко, Лариса Петрівна Косач, Петренко Ірина Степанівна, Коваленко Михайло Павлович.

222 Розкажіть, хто з цих людей брат і сестра, а хто — чоловік і дружина.

Зразок: Іваненко Марія Петрівна. Іваненко Тетяна Миколаївна. Іваненко Павло Миколайович.
Іваненко Тетяна *Миколаївна* та Іваненко Павло *Миколайович* — брат і сестра.
Іваненко Марія *Петрівна* та Іваненко Павло *Миколайович* — чоловік і дружина.

Миколайчук Олег Володимирович. Миколайчук Ольга Володимирівна. Миколайчук Мирон Володимирович. Миколайчук Катерина Іванівна.

223 Вигадайте собі ім'я, по батькові, прізвище. Напишіть на папері, прикріпіть картку. Ланцюжком познайомтеся з сусідом/сусідкою за партою.

Зразок: — Добрий день!
— Добрий день.
— Мене звати Лідія Олегівна. Моє прізвище Ковальчук. Як тебе звати?
—
— Ти хто?
— Я учениця. А ти?
—

СЛОВНИК

познайомитися — megismerkedni
полілог — polilógus (több ember közötti párbeszéd)
твердження — állítás
жести — gesztusok
міміка — arckifejezés
репліка — replika, felelet
співрозмовник — beszélgetőtárs

§ 34. Вставні слова

A közbevetett szavak

Вставними називаються *слова або сполучення слів*, за допомогою яких той, хто говорить (мовець), висловлює ставлення до того, що він повідомляє.

Вставні слова можуть указувати на:

➔ **невпевненість:** може, може бути, мабуть, можливо, здається, очевидно

➔ **упевненість:** звичайно, безперечно, без сумніву, правда, безумовно, справді, певна річ

➔ **джерело повідомлення:** по-моєму, як мені здається, без сумніву, кажуть, на думку ..., за теорією ..., за свідченням ..., як відомо, як зазначено у ..., за повідомленням ...

➔ **ставлення до висловлюваного:** на щастя, на жаль, на диво, на сором, як навмисне, дивна річ

➔ **оцінка повідомлюваного:** було, бувало, як завжди, як водиться.

➔ **порядок викладу:** по-перше, по-друге, нарешті, отже, таким чином, значить, виявляється, виходить.

➔ **увічливість:** будь ласка, вибачте, прошу вас, дозвольте.

➔ **привернення уваги:** уявіть собі, зрозумійте, зверніть увагу, вірите, знаєте, між нами кажучи.

Вставні слова та сполучення слів вимовляємо прискорено, зниженим голосом і відділяємо від інших слів у реченні паузами.

Вставні слова та сполучення слів на письмі виділяємо комами.

Схематично це можна зобразити так:

ВС, _____ . *Будь ласка, дай мені підручник.*
 _____ , **ВС!** *Не сердься на мене, будь ласка!*
 _____ , **ВС**, _____ . *Ми, на щастя, змогли поїхати на відпочинок.*

Речення із вставними словами та звертаннями називаються ускладненими.

Вставні слова і звертання не є членами речення.

Розрізняй!

Вставне слово	Частина мови
На щастя, ми встигли.	Подарую монету на щастя.
Завтра, можливо, піде дощ.	Усе в нашому житті можливо.
Це брехня, виходить.	Справа виходить з-під контролю.

224 Прочитайте речення. Запишіть речення із вставними словами. Обведіть вставні слова в реченнях.

Безперечно, ніредьгазький зоопарк дуже великий. По-перше, він займає велику територію. По-друге, тут багато тварин. На щастя, дикі тварини живуть у хороших умовах. Уявіть собі, що тут живе найбільший слон на планеті.

225 Перекладіть речення з угорської мови українською.

Az állatkertben az út keskeny, de az állatok ketrecci nagyok. A kirándulásra elektromos autóval is el lehet menni. Az állatokat, halakat jól etetik. Az állatok esznek gyümölcsöt, zöldséget, húst.

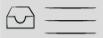
226 Прочитайте слова і словосполучення вголос за вчителем/вчителькою. Над кожним словом поставте наголос. Прочитайте слова і словосполучення ще раз, виправте помилки. Незнайомі слова та їхній переклад запишіть у словник.

Столичний зоопарк, столиця, гурток, «Юний зоолог», юннат, зоолог, наука, науковець, доглядати, біологія, зоологія, спостерігати, вода, водні тварини, колекція, площа, гектар, бачити, побачити, бегемот, носоріг, страус, рись, фламінго, рептилія.

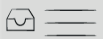
227 Прочитайте лист-відповідь Павлика Оксані про київський зоопарк.

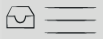
Привіт, Оксанко!

Ти мене запитувала про столичний зоопарк. Я ходжу туди двічі на тиждень. Там є гурток «Юний зоолог». Ми разом із науковцями доглядаємо за тваринами, годуємо їх, вивчаємо тут біологію, зоологію. Також спостерігаємо, як живуть водні тварини, пізнаємо колекцію тварин зоопарку.

Площа столичного зоопарку 34 гектари. Тут 3010 (три тисячі десять) тварин. Київському зоопарку вже 100 (сто) років. Тут можна побачити слона, бегемота, носорога, тигра, страуса, рись, африканського лева, фламінго, африканського слона. Тут багато птахів, тварин, рептилій, риб. У зоопарку росте багато кущів і дерев.

Ось такий у нас зоопарк.

Бувай!

Павлик

228 Поєднайте пари слів у словосполучення.

Столичний	Лев
Водні	тварини
Африканський	зоопарк

229 Запишіть продовження речень.

Діти разом з науковцями ...

У парку багато ...

Площа столичного парку ...

Тут можна побачити таких тварин: ...

Тут живе ...

У зоопарку росте ...

230 Дайте відповідь на запитання «Чи подобається тваринам жити у зоопарках?». Подобається вам це чи ні? Напишіть ваше ставлення до цього. Почніть свою відповідь так:

У київському та ніредьгазькому зоопарках живе багато тварин. Ці парки гарні.

Я думаю, що ...

231 Підготуйте текст листа для усного переказу.

СЛОВНИК

безперечно — kétségtelenül

джерело повідомлення — az üzenet forrása (eredete)

невпевненість — bizonytalanság

носоріг — orrszarvú

привернення уваги — figyelem felkeltése

ставлення до висловлюваного — az elhangzottakhoz való hozzáállás

увічливість — udvariasság

упевненість — bizonyosság, magabiztosság

рись — hiúz

завжди — mindig

§ 35. Усний докладний переказ тексту

Tartalommondás

232 Прочитайте вголос слова і словосполучення.

В однієї жінки, виповнилося, тяжко захворіла, застудитися, кашляти, мама, мати, матір, приходити, приносити, щось, липа, липовий мед, корова, коров'яче масло, ягоди, горіхи, свіжий, лісовий, бульйон, харчуватися, дихати, свіже повітря, допомагати, ледве вставала, вставати, біля, вистачає, не вистачає, розуміти, зрозуміти, відчинитися, відчинилися двері, прабабуся, прадід, правнука, правнук, забути, багато років, сидіти куди, нікуди, ввійшла, вийшла, почула, вирішила, навідати, підійшла, взяла, сказала, старий, молодий, нічого не бачити, несла, принесла, подарунок, серце, сердечний, сердечне бажання, видужати, радіти.

233 Утворіть від поданих дієслова минулого часу. Виконайте вправу за зразком усно. Чому автор використав у діалозі дієслова минулого часу? Коли відбувалися події?

Зразок: Виповнитися — виповнився — виповнилася — виповнилися

Дихати, допомагати, вставати, вистачати, розуміти, відчинитися, забути, сидіти, ввійти, вийти, вирішити, навідати, підійти, видужати, радіти.

234 Почитайте текст вголос за вчителем / учителькою.

Добре слово

В однієї жінки була маленька донька Оля.

Коли дівчинці виповнилося п'ять років, вона тяжко захворіла: застудилась, почала кашляти. До матері почали приходити родичі: Оліні тітки, дядьки, бабусі, дідусі. Кожен приносив щось смачне ...: липовий мед, солодке

коров'яче масло, свіжі лісові ягоди й горіхи, бульйон... Кожен говорить: «Треба добре харчуватися, треба дихати свіжим повітрям...». Оля їла мед і солодке коров'яче масло, лісові ягоди й горіхи, бульйон... Але нічого не допомагало — дівчинка вже ледве вставала з ліжка.

Одного дня біля Олі зібралися родичі. Дідусь Опанас сказав:

Чогось їй не вистачає. А чого — і сам не можу зрозуміти.

Раптом відчинилися двері, і в хату ввійшла прабабуся Олі — Надія. Про неї родичі забули. Але почувши про хворобу правнучки, вирішила навідати її. Підійшла до ліжка, сіла на ослінчик, взяла Олину руку в свою і сказала:

Немає в мене ні медових стільників, ні солодкого коров'ячого масла, немає ні свіжих лісових ягід, ні горіхів, немає ні перепелиних яєчок, ні курячого крильця. Стара я стала, нічого не бачу. Принесла я тобі, мила моя правнучко, один-єдиний подарунок: сердечне бажання. Єдине бажання залишилось у мене в серці — щоб ти, моя квіточко, видужала й знову раділа ясному сонечкові.

Така величезна сила любові була в цьому доброму слові, що маленьке Олине серце забилося частіше, щічки стали рожевими, а в очах засяяла радість.

Ось чого не вистачало Олі, — сказав дід Опанас. — Доброго слова.

За В. Сухомлинським

235 Дайте відповіді на запитання.

1. З ким жила жінка? 2. Як звали доньку? 3. Що сталося з дівчинкою? 4. Хто прийшов до матері? 5. Що мала робити Оля, щоб стати здоровою? 6. Хто несподівано прийшов до Олі? 7. Що принесла прабабуся? 8. Яке бажання мала бабуся?

236 Прочитайте кожну частину тексту й доберіть до неї назву. Запишіть. Назви частин використайте як план переказу.

1. Хвороба Олі.

1. У жінки була маленька донька. Її звали Оля. У п'ять років донька важко захворіла.

2. До матері прийшли родичі. Вони принесли липовий мед, лісові ягоди, лісові горіхи, м'ясний бульйон. Родичі говорили, що дівчинці треба добре харчування і свіже повітря.

3. Одного разу у двері ввійшла прабабуся. Про прабабусю всі забули. Вона нікуди не ходила, сиділа в хаті. Прабабуся сказала, що вона нічого Олі не принесла. Ні липового меду, ні лісових ягід, ні лісових горіхів, ні м'ясного бульйону.

4. Вона взяла Оліні маленькі руки і сказала, що у неї є тільки одне бажання. Вона хоче, щоб правнучка була здоровою і раділа сонцю.

237 Прочитайте текст «Добре слово». Згорніть підручник і напишіть переказ тексту.

1. Стежте за пунктами плану.
2. Намалюйте в зошиті табличку, як подано нижче.

Чернетка переказу

Перевірено,
виправлено

3. Починайте за планом писати ліворуч.
4. Напишіть, перевірте. Якщо ви про щось забули, запишіть виправлене в колонку праворуч.
5. Прочитайте написаний текст повторно.

СЛОВНИК

видужати — felépułni, megy-
gyógyulni
вистачає — elég, telik valamire
навідати — meglátogatni

прабабуся — dédnagyamama
правнук / правнука — dédu-
noка
харчуватися — étkezni

Матеріал для самоконтролю

1. Дайте відповіді на запитання.

1. Що називається двоскладним реченням? 2. Що називається односкладним реченням? 3. Скільки граматичних основ мають прості речення? 4. Що називається прямою мовою? 5. Які розділові знаки ставимо, якщо пряма мова стоїть перед словами автора? 6. Що називається діалогом? 7. Які розділові знаки ставимо при діалозі? 8. Що називається вставними словами?

2. Прочитайте речення. Запишіть у зошит. Визначте односкладні речення.

Тепло. Цвітуть дерева. Холодно. Падає холодний дощ. У зоопарку живе багато тварин. На парті книги. На фізкультурі бігаємо, стрибаємо, граємо. У театрі дивимося виставу.

3. Утворіть складні речення із запропонованих простих.

1. У школі зараз гамірно. Почалися уроки. 2. Узимку світить сонце. На вулиці холодно. 3. Діти взимку відпочивають. Вони дивляться телевізор. Діти катаються на ковзанах, на санках, на лижах.

3. Перебудуйте подані речення на речення з прямою мовою. Розставте розділові знаки в реченнях із прямою мовою.

Зразок. — Мене звати Лідія Олегівна, — сказала вчителька. Вчителька сказала, що її звать Лідія Олегівна.
— Ми не забули про фортеці, — похмуро зауважила Наталочка.

— Агов, рятуйте! — щосили закричала Наталочка.

— Здається, загубилася наша донька, — мовив тато.

3. Допишіть речення. Поставте запитання до поданих речень.

Зразок. У бібліотеці діти читають різні книги: пригодницькі повісті, фантастичні романи, наукові статті, казки, вірші. — Що діти читають у бібліотеці?

1. У зоопарку живуть ... — ... ?

2. У парку гуляють ... — ... ?

3. На уроці ми пишемо ... — ... ?

Лексикологія. Фразеологія

§ 36. Лексичне значення слова

A szavak jelentése

Лексика — це всі слова, що є в мові.

Кожне слово щось означає, тобто має лексичне значення. Лексичне значення слів, їх вживання в мові пояснюється в **тлумачних словниках**. Словник складається зі **словникових статей**.

Структура словникової статті.

1. Слово, записане в початковій формі з позначенням наголосу.
2. Після слова зазначені граматичні значення.
3. Наведено тлумачення слова (лексичне значення).
4. Поданий приклад уживання слова в літературній мові.

Наприклад, слово **будінок**
Будінок, *нку*, чол.

1. Будівля, споруда, призначена для житла.

Латин од поєдинків / Сховався під спід своїх будинків / І ждав, що буде за кінець (Іван Котляревський, I, 1952, 191).

2. Науковий, культурно-освітній, побутовий та ін. державний заклад, установа, а також будівля, де він/вона міститься.

У місті й на околицях розташовано шістдесят три прекрасні санаторії і шістнадцять будинків відпочинку (Василь Кучер, Чорноморці, 1956, 97).

(Словник української мови:
в 11 томах. Том 1, 1970. Стор. 247.)

 238 Прочитайте вголос слова за вчителем/учителькою. Поставте наголос над кожним словом. Незнайомі слова та їхній переклад запишіть у словник.

Явище, навколишня дійсність, потрібне, назвати, означає, тобто, ознаки, пізнавати, засіб спілкування, чутливо, відображають, суспільство, виконувати.

239 Прочитайте вголос за вчителем/учителькою текст.

С Л О В О

Слово було потрібне людині, щоб назвати явища навколишньої дійсності: предмети, їхні ознаки, дію, стан, кількість. Людина стала пізнавати світ за іменами. Не знаючи слів, не можна знати мови і користуватися нею як засобом спілкування. Слова чутливо відображають усі зміни в житті суспільства. Виконувати цю роль вони можуть тому, що кожне з них щось означає, тобто має певне лексичне значення.

 240 Випишіть із тлумачного словника статтю «слово».

 241 Дайте відповіді на запитання.

— Для чого потрібне слово людині?

—

— За чим стала людина пізнавати світ?

—

— Чи є мова засобом спілкування?

—

— Як слова відображають усі зміни в житті суспільства?

—

242 Розкажіть, про що ви дізналися з тексту. Свою розповідь почніть так

Я знаю, що ...

243 Спишіть прислів'я і приказки. Поясніть, яке значення надається в них слову.

Слово — не горобець, вилетить — не впіймаєш.

Усякому слову своє місце.

Ласкаве слово гріє, наче сонечко.

Слово не стріла, а глибше ранить.

244 Прочитайте текст уголос. Обговоріть, що ви дізналися про місто Берегове.

У нашому маленькому місті Берегове є театр. Він показував свої вистави в Україні, Угорщині, Польщі та Франції. Актори театру часто бувають на артфестивалях Європи. У Береговому двічі проводили фестиваль «Сталкер». На нього приїздили актори з Угорщини та інших країн Європи. Режисер Аттіла Віднянський тепер працює у Національному театрі Угорщини в Будапешті.

245 Згадайте прислів'я або приказки рідною мовою зі «словом» та перекладіть українською мовою.

СЛОВНИК

навколишня дійсність — környező valóság
 відображає — tükrözi, kifejezi
 горобець — veréb
 засіб спілкування — a kommunikáció eszköze

лексика — szókészlet
 ранити — megsebezni
 роль — szerepe
 чутливо — érzékenyen
 явище — jelenség

§ 37. Однозначні й багатозначні слова

Az egyjelentésű és a többjelentésű szavak

Усі слова мають одне або кілька лексичних значень. Більшість слів багатозначні.

Слово, що має одне значення, називається **однозначним**.

Наприклад, *яблуня*, *літо*.

Слово, що має кілька значень, називається **багатозначним**.

Наприклад, слово **земля** має такі значення:

1. Назва планети Земля.
2. Верхній шар земної кори
3. Ґрунт.

246 Прочитайте вголос слова за вчителем/вчителькою. Поставте наголос над кожним словом. Незнайомі слова та їхній переклад запишіть у словник.

Коротко, ясно, надвечір, прогулянка, наказав, слуга, постели, постіль, відповів, прийшов, питає, спальня, підвіконня, світити, місяць.

247 I. Прослухайте, потім прочитайте народний жарт.

Коротко і ясно

Одного разу надвечір пан зібрався на прогулянку й наказав слугі:

— Савко! Постели мені постіль.
Коротко і ясно!

— Слухаю, пане, — відповів Савка.

Через годину, нагулявшись, прийшов пан та й питає:

— Постелив постіль? Коротко і ясно?

— Так, пане, постелив. Як ви казали.

Слуга відчинив двері до спальні, показав на підвіконня, де була постелена постіль для пана.

— Я думаю, пане, тут вам буде коротко, ну, і ясно, бо цієї ночі світитиме місяць.

II. Дайте відповіді на запитання.

1. Куди зібрався пан одного разу надвечір?
2. Що наказав пан слугі?
3. Чи послухався слуга пана?
4. Що запитав пан у слуги?
5. Як слуга виконав наказ пана?
6. Чому слуга неправильно зрозумів пана?
7. Чи слова коротко і ясно є багатозначними?

248 Знайдіть у тексті «Коротко і ясно» багатозначні слова. Випишіть у зошит. У тлумачному словнику пошукайте їхні значення.

249 Завершіть речення за початком.

Одного разу надвечір пан зібрався на прогулянку й
Постели мені Коротко і ... ! Через годину, нагулявшись, прийшов пан та й Постелив ... ? Так, пане,
Слуга відчинив двері до спальні, показав на

250 Спробуйте перекласти текст «Коротко і ясно» рідною мовою.

СЛОВНИК

надвечір — estefelé
наказав — utasította
підвіконня — ablakpárkány
прогулянка — séta

постелити — megágyazni
постіль — ágy
слуга — szolga, inas
ясно — érthető, ragyogó

§ 38. Групи слів за значенням.

Омоніми. Синоніми. Антоніми

A szavak csoportjai jelentésük szerint.

Azonos alakú szavak (homonimák).

Rokon értelmű szavak (szinonimák).

Ellentétes jelentésű szavak (antonimák)

Омонімами називаються слова, які однакові за звучанням і написанням, але різні за лексичним значенням.

*Веселий бал — високий бал;
довга коса — гостра коса.*

Синонімами називаються слова, різні за звучанням і написанням, але однакові за лексичним значенням.

Товариш, приятель, друг.

Антонімами називаються слова з протилежним лексичним значенням.

Високий — низький, друг — ворог.

251 Прочитайте вголос за вчителем / учителькою текст.

Роль школи в моєму житті *Az iskola szerepe az életemben*

Школа — це мій другий дім. Я пів дня проводжу в школі. Клас у нас світлий, просторий. Однокласники й однокласниці дружні, з повагою ставляться одне до одного. Учителі привітні. Кожного ранку я з радістю іду до школи. Знаю, що знову зустрінуся зі своїми друзями і подругами. На уроках треба бути уважним / уважною. Коли вчитель / учителька розповідає цікаво, то слухати легко.

Я вчуся на відмінно. Допмагаю слабшим у навчанні.

252 Доберіть і випишіть із тексту «Роль школи в моєму житті»:

А. Синоніми до слів великий, чемні, побачимося, друзями, сильнішим.

Б. Антоніми до слів малий, темний, стою, ворогами, неуважно.

В. Поясніть їхнє лексичне значення.

253 Прочитайте діалог.

— Добрий день, Оксанко! Чому ти вчора не була в школі?

— Добрий день, Давиде! Я була в бабусі.

— Оксанко! Учителька попросила сказати тобі, яке домашнє завдання треба виконати на завтра. Вивчи тему про омоніми.

— Дякую, Давиде! Я обов'язково виконаю домашнє завдання.

254 Дайте відповіді на запитання повними реченнями.

1. Що питав Давид в Оксани? 2. Що Оксана відповіла Давиду? 3. Що попросила вчителька Давида? 4. Чи виконає Оксана прохання вчительки?

255 Доберіть і запишіть синоніми до слів *хоробрий, працьовитий, ввічливий, щирий*.

Привітний, роботящий, сміливий, працелюбний, чемний, мужній, прямодушний.

256 З кожним омонімом складіть 2 речення.

Коса, ключ, замок.

257 До виділених слів доберіть антоніми, запишіть їх.

Добрий господар. *Тиха* розмова. *Чисте* небо. *Чисті* руки. *Далеко* від матері. *Ідуть* люди. *Чорна* стіна. *Гарячий* чай. *Здорова* людина.

СЛОВНИК

мужній — férfias, merész
приготувати — elkészíteni
прямодушний — egyenes,

őszinte
хоробрий — bátor

§ 39. Фразеологізми. Прислів'я, приказки, крилаті вирази, афоризми

Az állandósult szókapcsolatok.

Közmondások, szólások, szállóigék, aforizmák

Фразеологізм — це стійке словосполучення, яке ще називають фразеологічним зворотом чи крилатим висловом. До них належать прислів'я і приказки, крилаті слова, афоризми. (*Здобудеш освіту — побачиш більше світу*).

Прислів'я — влучний образний вислів, часто ритмічний за будовою, який у стислій формі узагальнює, типізує різні явища життя. (*Книга вчить, як на світі жить. Життя прожити — не поле перейти*).

Приказка — поширений у мові влучний, часто римований вислів, близький до прислів'я, але без властивого прислів'ю повчального змісту, без висновку (*Рідна мова — не полова*).

Крилаті вирази — влучні вислови літературного походження, що стисло й образно передають думку й стали загальноживаними (*«Віддай людині крихітку себе. За це душа поповнюється світлом» Ліна Костенко*).

Афоризм — повчальний вислів (*«Учіться, брати мої, думайте, читайте» Тарас Шевченко*).

258 Послухайте уривок твору Тетяни Винник «Відлуння нашої хати».

— Я Даруся. Перейшла у другий клас! А ви хто?!

— Чий ліс, того й пень! Тобто у своїй хаті пан я — тому й запитую! Так що ти тут забула?

— Мені було сумно. На подвір'ї гратися набридло, то я прийшла... до вас у гості! — злукавила Даринка і несміливо посміхнулася.

— А де мій подарунок?! — мовив Хтось і впав на підлогу.

— Немає...

— Як немає?! Ти що, забудьків наїлася? — розсердився Хтось.

— Я можу пригостити вас! — зраділа Даринка, згадавши, що прихопила пляшечку з полуничним компотом.

Хтось спершу понюхав, а потім випив компот. Опісля витерся рукавом сорочки і жбурнув пляшку дівчинці в руки.

— То як? — запитала Даринка. — Смачно?

— Водюю ситий не будеш! У мене від ранку і ріски в роті не було! Чогось такого б... якогось...

Незнайомець сів на підлогу і зробив вигляд, що розмірковує.

— Гості об'їдять і кісті! — мовив Хтось і, подумавши, подобрів: — Гаразд, я тебе пригощу. На ситім тулубі й голова стоїть прямо!

За Т. Винник

259 Знайдіть у тексті прислів'я, приказки та фразеологізми. Поясніть їхнє значення за допомогою фразеологічного словника.

260 Доберіть відповідні прислів'я та приказки українською мовою.

Kéz kezet mos. Nem esik messze az alma a fájától. Beszélni ezüst, hallgatni arany. Ahány ház, annyi szokás. Ki korán kel, aranyat lel. Nem mind arany, ami fénylik. Egyik lába itt, a másik ott.

261 Складіть із запропонованими фразеологізмами речення.

Узяти у свої руки, заговорила совість, прикусити язика, голову ламати, подати руку, золоте правило.

СЛОВНИК

прикусити — elharapni

відлуння — visszhang

жбурнути — dobni

метушитися — idegeskedni

затарабанів — dörömbölt

набридати — untat, fáraszt

пень — tuskó, fagyökér

розмірковувати — fontolgatni

§ 40. Етимологія (походження) слова

A szavak etimológiája (eredete)

Етимологія — розділ мовознавства, який вивчає походження слів.

Про походження слова можна довідатися в етимологічному словнику.

262 Прочитайте вголос слова за вчителем / учителькою. Поставте наголос над кожним словом. Незнайомі слова та їхній переклад запишіть у словник.

Січе, лютує, плаче, квітує, травиця, копиця, бджілка, чарує, дарує, трусить, гаптує, клен, застеляє, килим, надходить, супутник, освічує, походження.

263 Перекладіть слова з угорської мови українською.

Tanács, minden este, barát, dolgos, hegyek, elgondolkozott, meghajolni, élni, üdvözölni, közmondás, lelkiismeret, elharapni, törni, szabály, dolgozz, arany, ezüst.

264 Прослушайте вірш Ф. Петрової «Календар».

Календар

Січень січе,
Лютий лютує,
Березень плаче,
Квітень квітує,

Травень під ноги стеле травицю,
Червень збирає сіно в копиці...
Липень медовий бджілок чарує,
Серпень чудовий булки дарує.

Вересень трусить груші в садочку,
Жовтень гаптує* клену сорочку.
Йде листопад, застеля килими.
Грудень надходить — початок зими.

Ф. Петрова

* Гаптувати — вишивати шовковими нитками.

265 Поясніть походження назв місяців українською мовою.

266 I. Прочитайте діалог.

— Оксанко, ти знаєш, що слово місяць багатозначне?

— Як це, багатозначне, Давиде? Поясни мені, будь ласка.

— Місяць — це космічне тіло. Воно є супутником планети Земля. Місяць освітлює нашу планету вночі. Це одне значення цього слова.

— Другим значенням є назва пори року. Ти знаєш, Оксанко, що рік — це днанадцять місяців.

— Давиде, скільки днів є в одному місяці?

— В одному місяці, є в середньому тридцять днів.

Тепер ти знаєш, чому слово «місяць» є багатозначним.

— Так, Давиде, дякую тобі.

— А походження слова, Оксанко, можна знайти в етимологічному словнику.

II. Дайте відповіді на запитання повними реченнями.

1. Про що запитував Давид Оксанку? 2. Скільки значень має слово «місяць»? Назвіть їх. 3. Скільки місяців має рік? 4. Де можна довідатися про походження слів?

267 Виконайте проєкт. Поцікавтеся в рідних і напишіть походження назви вашого міста, села.

СЛОВНИК

гаптує — hímez

дарує — ajándékoz

застеляє — beborítja, beteríti

квітує — virágzik

клен — juharfa

копиця — boglya

лютує — dühöng

освітлює — megvilágítja

січе — vágja

супутник — mellékbodygó

травиця — fű

трусить — rázza (a fáról)

чарує — csábítja

§ 41. Пароніми

Paronímák (hasonló alakú szavak)

Пароніми — слова, дуже близькі за звучанням, але різні за своїм лексичним значенням.

Дружний (дружний колектив) — дружній (дружня бесіда)

268 Прочитайте вголос слова за вчителем / учителькою. Поставте наголос над кожним словом. Незнайомі слова та їхній переклад запишіть у словник.

Ділянка, дільниця, корисний, особовий, особистий, ділова, діловита, розмова, займенник, користуватися, уважний, обережно, корисливий, поважати, треба, центр, лікарня, місто, прикметники, іменники, словосполучення.

269 Поєднайте пари. До поданих прикметників доберіть іменники. Запишіть утворені словосполучення.

1 ділова	А займенник
2 особистий	Б людина
3 діловита	В розмова
4 особовий	Г кабінет

270 Доберіть у тлумачному словнику значення слів:

ділянка —	корисливий —
дільниця —	особовий —
корисний —	особистий —

271 Перепишіть, уставте на місці крапок дібрані з довідки та поставлені в правильній формі слова.

Земельна ... була передана місцевій лікарні. Наша виборча ... знаходиться в центрі міста. Користуватися словниками дуже Ми вже багато вчили про ... займенники. Моя ... думка, що ми всі маємо поважати один одного. З ... людьми треба бути уважними та обережними.

Довідка: ділянка, дільниця, корисний, корисливий, особовий, особистий.

272 I. Прочитайте вголос за вчителем/учителькою народну усмішку.

Глухий дощик

— Дощику, дощику, іди туди, де просять.

— Де косять? — недочув дощик та й побіг на косовицю.

— Дощику, дощику, іди туди, де ждуть.

— Де жнуть? — недочув дощик та й побіг на жнива.

— Дощику, дощику, іди туди, де чорно.

— Де вчора? — недочув дощик та й побіг туди, де недавно лив.

II. Знайдіть у тексті пароніми.

III. Перекладіть текст на рідну мову.

273 Складіть речення з поданими паронімами.

Чудовий, чудний, відповідний, відповідальний.

СЛОВНИК

ділова — szaksterű, hivatalos
діловита — gyakorlatias
дільниця — körzet, választó-
körzet

ділянка — telek
корисливий — önző, kapzsi
особистий — egyéni

§42. Лексика за походженням

A szókészlet eredete

В українській мові є багато давніх слів (*вода, чорний, білий* тощо) і є недавно утворені слова (*мріяти, чемний, щирий* тощо).

Це все **незапозичені** слова. Але є й **запозичені** з інших мов (*температура, математика, комбайн* тощо). Їх називають **іншомовними**.

Пояснення таких слів можна знайти у словнику іншомовних слів. Вимова та написання слів іншомовного походження має певні особливості.

Деякі запозичені слова мають український відповідник: *дефект — недолік; процент — відсоток*.

274 Прочитайте слова й поставте наголос у кожному слові. Складіть три речення з будь-якими словами вправи.

Користуватися, поважати, словосполучення, лікарня, корисний, обережно, людина, випадок, місяць, плаче, задумався, роботящі.

275 Прочитайте вголос слова за вчителем/учителькою. Поставте наголос над кожним словом. Незнайомі слова та їхній переклад запишіть у словник.

Уточнити, конкретизувати, коментувати, щонайменший, фінал, мрійник, фантазер, подорожувальник, малюнок, ілюстрація, аналіз, розбір, ажіотаж, нотаріус, Греція, гірлянда, хімія, пігмей, мільярд, Кіплінг, Сідней, Дідро, директор, цирк, інститут, позиція, таксист, режим, шифер, кипарис, спирт, скипидар, Чикаго, Мадрид, Тибет.

276 Гра «Ти мені, я тобі». Розіграйте діалог. Поставте запитання одне одному. Дайте на них відповідь.

Зразок: Які місяці ти знаєш?

277 Запишіть подані слова до відповідних колонок.

Уточнити, конкретизувати, коментувати, пояснювати, щонайменший, мінімальний, фінал, кінець, мрійник, фантазер, подорожувальник, турист, малюнок, ілюстрація, аналіз, розбір, блуза, сорочка.

Незапозичені слова	Запозичені (іншомовні) слова
--------------------	------------------------------

278 Відшукайте назви місяців.

ДОБРОВЕРЕСЕНЬПРАЦЯЧЕРВЕНЬВЕСНА
 ЛИСТОПАДРУКАЛИПЕНЬСІНОЖОВТЕНЬКНИГА
 ГРУДЕНЬТРАВАБЕРЕЗЕНЬСОНЦЕКВІТЕНЬ
 ШКОЛАСЕРПЕНЬКІНІКУЛИТРАВЕНЬПРИХОДИТИ
 СІЧЕНЬКИЛИМЛЮТИЙЗОШИТ

279 Запишіть речення. Підкресліть слова іншомовного походження, поясніть їхнє написання.

На святі виступав директор нашої школи. Американці на Різдво прикрашають будинки і подвір'я гірляндами. Давид і Оксана пішли в цирк, там показували цікаву програму. Турист зупинив таксі. У вазі лежать лимони та інші фрукти. Лікар-хірург провів важку операцію. Екіпаж літака привітав пасажирів. На конкурсі бальних танців журі оцінювало майстерність танцюристів.

СЛОВНИК

аналіз — elemzés
 запозичені слова — jövevény-
 szavak
 конкретизувати — konkreti-
 zálni
 мрійник — álmodozó
 незапозичені слова — nem

jövevénysszavak, belső kelet-
 kezésű szavak
 подорожувальник — utazó
 розбір — elemzés, szétszedés
 уточнити — pontosítani
 фінал — vége
 щонайменший — legkisebb

§ 43-44. Застарілі слова (архаїзми, історизми).

Неологізми

Elavult szavak (archaizmusok, régiesnek ható szavak). Neologizmusok

Слова, які вийшли з активного вжитку, називаються застарілими.

Архаїзми — це застарілі слова, які сьогодні замінили іншими, сучасними поняттями (*перст* — *палець*, *чадо* — *дитина*).

Історизми — це слова, які вийшли з активного вжитку через те, що зникли поняття, які вони називали (*боярин*, *мушкет*).

Неологізми — нові слова, які виникають у мові (*акаунт*, *мейнстрім*).

Діалектизми — це слова, що є характерними для певної територіальної або соціальної говірки (*крумплі*).

280 До наведених застарілих слів (архаїзми, історизми) з допомогою вчителя / учительки доберіть їхні відповідники в сучасній мові.

перст — ...

толмач — ...

чадо — ...

уста — ...

злото — ...

281 З поданих слів виберіть неологізми. Обговоріть з однокласниками / однокласницями, що означають ці слова.

Спам, селфі, хліб, блог, магазин, сосна, стартап, санітайзер, будинок, зошит, файл, килим, стрим, фейк, газета.

282 За малюнком розподіліть слова у дві колонки — застарілі слова та неологізми.

Застарілі слова

Неологізми

Довідка: фараон, санітайзер, перст, хештег, поп-іт, гетьман, фоловер, зум, дукат.

283 Гра «Хто швидше?». Доберіть і запишіть слова, що відповідають поданим лексичним значенням.

1. Кишеньковий антисептик для гігієни рук.
2. Лікарі, інфекціоністи, які діляться рекомендаціями і пояснюють складні речі у соцмережах.
3. Назва професії.

Довідка: медфлюенсер, санітайзер, візажист.

284 I. Прослухайте текст.

Український борщ — національний бренд кулінарної культури

Нема такої хати в Україні, де б перше місце серед страв не займав борщ. Згадка про нього досягає часів Київської Русі.

Я пам'ятаю, як у моєму дитинстві, мама, бувало, зварить горнець борщу. Деколи клала туди дараб шовдаря, так було ще смачніше.

Борщ — це універсальний продукт харчування. До складу його входять такі продукти харчування: крумплі, капуста, м'ясо, морков, петрушка, окріп, солонина, пасуля, буряк, парадички, поприка.

Ми пишаємося тим, що в нас є такий відомий всьому світові національний бренд кулінарної культури — український борщ.

II. Прочитайте текст вголос.

285 Випишіть з тексту діалектні слова.

286 Виконайте проект. Згрупуйте діалектні слова за пропонуванним питальником та створіть мінісловник закарпатських говірок.

1. Як називається бур'ян, що жалиться: ...
2. Як називається кішка (домашня тварина): ...
3. Як називається приміщення у вигляді окремої неоплюваної кімнати у житловому селянському будинку (чи у вигляді окремої будови біля хати) для зберігання їстівних припасів, одягу та іншої поклажі: ...
4. Як називають батька (при звертанні до нього): ...
5. Як називається яечня: ...
6. Як називається картопля (рослина і овочі — загальна назва): ...

СЛОВНИК

гетьман — vezér (a kozákoknál)

гордилися — büszkék voltak

§ 45. Письмовий докладний переказ тексту-опису предмета

Tárgyleírás

ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН ТВОРУ-ОПISУ ПРЕДМЕТА

1. Як предмет з'явився в мене?
2. Розмір і форма предмета.
3. Колір (запах, смак) предмета.
4. Матеріал, з якого зроблено предмет, оздоблення.
5. Частини предмета, їхні розміри, форма, колір.

 287 Прочитайте вголос слова та словосполучення за вчителем/учителькою. Поставте наголос над кожним словом. Незнайомі слова та словосполучення і їхній переклад запишіть у словник.

Грецький горіх, посадити, прикрашає, бруньки, звисають, сережки, гілки, пізніше, опадають, займають, спочатку, поступово, величина, приємний, корисний, відлякує, дозрівають, підбираємо, підсушуємо, продукт харчування, найчастіше, кондитерські вироби, килим, лисіє, зазеленіти.

288 I. Почитайте текст уголос за вчителем/учителькою.

Наш горіх

У нашому дворі росте дерево грецького горіха. Його посадили двадцять років тому. За цей час горіх дуже виріс, став великим, гарним. Це дерево прикрашає наш двір.

Весною воно покривається бруньками, які звисають з гілок, наче сережки. Що більше бруньок на дереві, то більше буде горіхів. Пізніше на гілках з'являються дрібненькі листочки, які перетворюються в гарне, зелене, велике листя. Бруньки опадають, їхнє місце займають го-

ріхи. Спочатку це малі горішки, які поступово виростають.

Горіхове зелене листя має приємний для людини запах. Горіх корисний ще й тим, що його запах відлякує від двору мух і комарів.

Восени горіхи дозрівають і починають падати з дерева. Ми їх збираємо, на сонці підсушуємо. Вони дуже корисні для людини як продукт харчування. Найчастіше їх використовують для кондитерських виробів.

З початком осені листя на дереві починає жовтіти, опадати. Земля під горіхом покривається жовто-коричневим килимом. Дерево чекає весни, щоб знову зазеленіти.

II. Визначте тему й основну думку тексту.

III. Колективно складіть план до тексту.

IV. Повторно прочитайте текст.

V. За планом напишіть докладний переказ на чернетці.

VI. Після опрацювання чорнового варіанта переказу перепишіть його в зошит.

СЛОВНИК

бруньки – rügyek
 величина – nagyság (méret)
 відлякує – megijeszt
 грецький горіх – dió
 дозрівають – megérnek
 звисають – lelógnak
 килим – szőnyeg
 кондитерські вироби – cukrásztermékek
 опадають – lehullnak
 підсушуємо – szárítjuk
 поступово – fokozatosan
 прикрашає – díszít
 продукт харчування – élelmiszer
 сережки – fülbevaló

Матеріал для самоконтролю

1. Дайте відповіді на запитання.

1. Що таке лексика?
2. Чим відрізняються багатозначні слова від однозначних?
3. Які слова називаються синонімами?
4. Чи потрібні в мові синоніми?
5. Які слова називаються омонімами? Наведіть приклади омонімів
6. З якою метою використовують у мовленні антоніми?
7. Чи легко перекладати фразеологізми з однієї мови іншою? Чому?

2. Виберіть одну правильну відповідь.

1. Лексичне значення слів пояснюється в ...
 - ➔ тлумачних словниках;
 - ➔ орфографічних словниках;
 - ➔ фразеологічних словниках.
2. Однозначні слова мають ...
 - ➔ кілька значень;
 - ➔ одне значення;
 - ➔ два значення.
3. Весняні місяці.
 - ➔ березень, квітень, травень;
 - ➔ червень, квітень, травень;
 - ➔ жовтень, листопад, грудень;
4. Осінні місяці.
 - ➔ квітень, травень, вересень;
 - ➔ липень, серпень, вересень;
 - ➔ вересень, жовтень, листопад.

Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія

§ 46-47. Звуки мови і звуки мовлення.

Голосні і приголосні звуки

A beszédhangok. A magánhangzók
és a mássalhangzók

Звук — найменша одиниця мови та мовлення.

Звуки мови та мовлення вивчає розділ науки про мову, що називається **фонетикою**.

Для передавання на письмі вимови окремого звука використовують звукозапис. Звук позначають узятою в квадратні дужки літерою.

Наприклад: [а], [о], [м], [т].

В українській мові 38 звуків: 6 голосних та 32 приголосних.

ГОЛОСНІ ЗВУКИ

[а] [о] [у] [и] [і] [е]

ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

[б] [в] [г] [ґ] [д] [ж] [з] [й] [к] [л] [м] [н] [п]
[р] [с] [т] [ф] [х] [ц] [ч] [ш] [дж] [дз]

Приголосні звуки бувають тверді і м'які.

Тверді приголосні:	Губні приголосні:	Шиплячі приголосні:
[д], [дз], [т], [з], [с], [ц], [л], [н], [р]	[б], [п], [в], [м], [ф]	[ж], [ш], [дж], [ч] [ґ], [к], [х], [г].

Деякі приголосні звуки мають м'які пари:

[д'], [дз'], [т'], [з'], [с'], [ц'], [л'], [н'], [р']

Приголосний [й] завжди м'який.

У звуковому записі м'якість приголосного позначають скісною **рискою** ['].

Губні, шиплячі звуки та [г], [к], [х], [ґ] не мають м'яких пар. Вони можуть бути лише **напівпом'якшені**. Такими вони стають перед *і, я, ю, є*.

Напівпом'якшення у звуковому записі позначають знаком ['].

289 Прочитайте слова вголос за вчителем/учителькою. Зверніть увагу на написання слів та їхню вимову.

Є: Європа, Єва, синє, б'є, об'єкт.

Ї: їжак, їсти, їдальня, їхній.

Ю: юнак, юрба, юрист, юшка.

Я: яблуко, явір, ягня, язик, Японія, сім'я.

А: гараж, гарячий, морква, марка.

Е: верба, верес, весело, весна.

И: лист, мир, сир.

І: Іван, іграшка, помідор, кіно.

О: голос, гора, дрова, кора, поле, молоко.

У: урок, урожай, онук, тунель, сумка.

Щ: щука, щавель, щока, борщ, куц.

Дз: дзьоб, дзвінок, дзеркало.

Дж: джем, джинси, піджак.

290 Прочитайте вголос за вчителем/учителькою, запишіть як диктант. Зверніть увагу на підкреслені літери. Як звучать приголосні звуки перед [и] та [і]?

Питати — тинь, копита — копійка, записка —
піраміда, забити — біль, миша — міністр, вид — відро,
тип — тинь, стиль — втіха, дим — дім, коси — сіль,
сир — сірка.

291 Напишіть транскрипцію слів. Визначте кількість звуків і букв у записаних словах.

Морква, марка, лист, сир, тир, іграшка, гора, поле, молоко, урожай.

292 Прочитайте уривок із книги «Я і Конституція».

Ще одне правило: забезпечення рівних можливостей.

Це означає, що садочок, школу, магазин, аптеку чи ігрову кімнату можуть відвідувати всі дітки: і ті, хто ходить самостійно, і ті, хто пересувається на візку.

Так само кожен на власний смак обирає іграшки в крамниці. Дівчинка може захотіти бавитися літачком чи машинкою, а хлопчик — пухнастими котиськами чи ляльками.

Це стосується й інших уподобань. Наприклад, дівчинка вільно може відвідувати уроки карате чи фехтування, а хлопчик — балетну студію чи гурток кондитерів.

Кожна дитина має свободу обирати будь-яку професію у майбутньому і, незалежно від того дівчинка це чи хлопчик, бути водієм чи водійкою, кондитером чи кондитеркою, лікарем чи лікаркою, шевцем чи швачкою.

Ти зараз смієшся? Даремно. Адже доступність кожної професії — це ознака рівності й поваги до вибору людини. Адже кожен із нас — унікальний. І це чудово!

Сила людей — у багатогранності, в рівних можливостях, у взаємоповазі та взаємодопомозі. Саме тому світ навколо нас такий розмаїтий.

293 Якою є тема тексту? Свої міркування можете розпочати так:

Я думаю, що цей текст про права різних людей ...

294 Підготуйтеся переказувати текст усно.

СЛОВНИК

втіха — vigasz
дзьоб — csőr
копита — paták
кора — kéreg
піджак — zakó

сірка — kén
тунель — alagút
фехтування — vívás
юрба — tömeg
явір — juhar

§ 48. Вимова звуків, що позначаються буквами г, х, ґ, к

А г, х, ґ, к hangok kiejtése

В українській мові є дзвінкі звуки і парні їм глухі.

Дзвінкі [б] [д] [д'] [з] [з'] [ж] [дж] [дз] [дз'] [г] [ґ] –

Глухі [п] [т] [т'] [с] [с'] [ш] [ч] [ц] [ц'] [х] [к] [ф]

Літера **г** позначає звук [г]: *гетьман* [гét'ман].

Літера **ґ** позначає звук [ґ]: *грунт* [грунт].

Літера **х** позначає звук [х]: *хованки* [хóванки].

Літера **к** позначає звук [к]: [кóло].

У деяких словах буква **г** вимовляється як [х]:
нігті [н'іхт'і], *кігті*, *дьюгтю*, *легко*, *вогко*.

Буква **к** у деяких словах вимовляється як [ґ]:
вокзал [воґзál].

295 Прочитайте й запишіть слова у транскрипції.

Мама, молоко, легко, вогко, меблі.

296 Прослухайте скоромовки. Прочитайте в різних темпах за вчителем/учителькою. Стежте за вимовою звуків [г], [ґ], [х], [к]. Вивчіть скоромовку напам'ять (на вибір).

1. Гуска грає на гітарі,
Гелготить гусак гагарі,
Горобець гука грака,
Гава гатить гопака. (Ю. Кругляк)

2. Хвастася хом'як пихатий:

«Є хазяйство в мене й хата,
В холодильнику харчі,
Три хлібини у печі».

3. Сім братів-королів
В королівстві кольорів.
Кожен кольором керує,
В королівстві королює. (О. Орач)

297 Слушайте, як вчитель / учителька вимовляє звук [x], повторюйте вголос.

Хор, хліб, хвіст, хата, хвоя, хвиля, ховрах, худоба, хустка, хлопець, хабар, халат, халва, художник, хазяїн, хвилина.

298 Слушайте, як вчитель / учителька вимовляє звук [r], повторюйте вголос.

Газ, герб, газета, гайка, гора, галасливий, гараж, гречка, глобус, голова, галушка, галявина, гандбол, географія, геометрія, гігієна.

299 Слушайте, як вчитель / учителька вимовляє звук [r], повторюйте вголос.

Гедзь, глей, ґрунт, ґава, ґазда, ґатунок, ґелгіт, ґудзик, ґроно, ґуля, ґума.

300 Прочитайте речення. Запишіть виділені слова у транскрипції.

Зразок: Сьогодні після уроків ми допоможемо бабусі.
[с'огодн'і]

1. У школі ми проводили свято до Дня української хустки.
2. Свій велосипед я зберігаю в гаражі.
3. У тебе на сорочці відірвався гудзик.
4. Який твій улюблений колір?

Зверни увагу

М'який знак звука не позначає.
Він указує на м'якість попереднього приголосного звука: сьогодні [с'огодн'і]

СЛОВНИК

галасливий — hangoskodó
гандбол — kézilabda
гусак — gúnár

хом'як — hörcsög
худоба — jószág

§ 49. Алфавіт. Співвідношення звуків і букв

Az ábécé. A hang és a betű

Знак, що слугує для позначення на письмі звука, називається **літерою** (буквою).

Літера — це графічний знак. Крім літер, існують такі **графічні знаки**: апостроф, дефіс, знак наголосу, знак переносу та розділові знаки (кома, крапка, тире, двокрапка та ін.)

Знаки письма вивчає розділ науки про мову, що називається **графікою**.

Літери, складені в певному порядку, становлять **альфавіт**, або **абетку**. В українській абетці 33 літери.

Пригадаймо

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

А а	Б б	В в	Г г	Ґ ґ	Д д	Е е
Є є	Ж ж	З з	И и	І і	Ї ї	Й й
К к	Л л	М м	Н н	О о	П п	Р р
С с	Т т	У у	Ф ф	Х х	Ц ц	Ч ч
Ш ш	Щ щ	Ь ь	Ю ю	Я я		

У більшості випадків одна літера позначає на письмі один звук: *слово [сло́во]*. Проте є й винятки.

Літера **щ** завжди позначає два звуки **[шч]**:
бори [бо́рич].

Літера **ї** завжди позначає два звуки **[йі]**: *їжак [йіжа́к]*.

Літери **д**, **з** і **д**, **ж** можуть позначати як окремі звуки **[д]** і **[ж]**, **[д]** і **[з]**, так і один звук.

[дж], **[дз]**: [п'ідзе́мний]; [дзі́га].

Літери **я**, **ю**, **є** можуть позначати і один звук, і два. Детальніше це розглянемо в наступному параграфі.

М'який знак звука не позначає. Він указує на м'якість попереднього приголосного звука: *олень* [о́лен'].

У деяких словах є подовження, тобто звук передано подвоєними літерами. Подовження приголосних у звуковому записі позначає знак [ː]: знання [зна́н':а].

Деякі голосні звуки під час вимови наближаються до інших звуків. У транскрипції це записують так: [се^uло́], [жи^eт':а́]. Звук, до якого наближається основний звук, називається призвук.

301 Запишіть імена своїх однокласників/однокласниць в алфавітному порядку.

302 Слухайте й повторюйте за вчителем/учителькою, стежте за вимовою.

Пара — фара, пакт — факт, пас — фас, порт — форт, плюс — флюс, тип — тиф, база — ваза, дуб — зуб, веду — везу, бал — бар, лектор — ректор.

303 Прослухайте скоромовки. Прочитайте вголос в різних темпах. Запам'ятайте одну на вибір і запишіть у зошит з пам'яті.

1. У лузі журавлик

Щипав собі щавлик.

Купіть йому горщик —

Він зварить вам борщик. (*Л. Куліш-Зіньків*)

2. Щигли в кущах пищали,

Щоранку сповіщали:

«В кущах вітрище сище,

Гуляє морозище». (*Г. Бойко*)

3. Я продам усі дощі,

Лопухам куплю плащі,

А навіщо їм плащі,

Коли продано дощі?

304 Запишіть у алфавітному порядку назви дерев.

Липа, акація, сосна, бук, дуб, клен, липа, береза, ялина.

305 Слухайте й повторюйте за вчителем/учителькою, стежте за вимовою звука [шч]. Напишіть звуковий запис виділених слів.

Куц, щука, щітка, щастя, щабель, щока, плащ, горщик, щебетання.

306 Прочитайте вголос слова за вчителем. Запишіть у словник незнайомі слова та їхній переклад.

Поважати, щастя, здоровий, старший, молодший, слухатися, допомагати, будь, добрий.

307 Прочитайте речення вголос ланцюжком.

Поважайте працю рідних людей. Найбільше щастя для мами, тата чи рідних, щоб ви були здоровими, добре вчилися, поважали старших людей. Треба слухатися старших. Допомагайте татові, мамі, дідусеві, бабусі і своїм рідним. Будьте добрими.

308 Дайте відповіді на запитання, обґрунтуйте свою відповідь. Доберіть приклад із власного життя.

1. Чому потрібно поважати працю рідних?
2. Яке найбільше щастя для батьків чи рідних?
3. Чи треба слухатися старших?
4. Чи були у вас випадки, коли ви не дослухалися старших і зробили те, що вам було заборонено?
5. Чи допомагаєте ви своїм близьким?

СЛОВНИК

лектор – előadó

лопух – utólu

пакт – egyezmény

пищати – visítani

порт – kikötő

фари – fényszóró

щипав – csipdesett

§ 50. Звукове значення букв **я, ю, є, ї, щ**

А **я, ю, є, ї, щ** betűk hangtani jelentése

Літери **я, ю, є** можуть позначати два звуки, якщо стоять на початку слова, після голосного, букви **й**, апострофа чи знака м'якшення:

я — [йа]: яблуко [йа́блуко];

ю — [йу]: юнак [йуна́к];

є — [йе]: єнот [йено́т].

Літери **я, ю, є** можуть позначати один голосний звук: [а], [у], [е], та м'якість, якщо стоять після букви на позначення приголосного: лялька [л'а́лка], люлька [л'у́лка], синє [сін'е].

309 Прослухайте скоромовки. Прочитайте вголос скоромовки за вчителем/учителькою. Зверніть увагу, як вимовляються звуки [я], [ю], [є], [ї].

1. Їжак, їжаченя,
Їздять по гриби щодня.
Їжачиха помагає,
Сироїжки їм збирає.

2. Юрта на снігу стоїть,
Юшка на вогні кипить.

3. Якось Яків сів мак
Так-сяк, абиак.
Виріс ярий Яків мак,
Та щось коле, як їжак.

310 Зробіть звукозапис поданих слів. Визначте кількість звуків і букв у кожному слові.

Юрта, м'яч, м'ята, коляда, пам'ять, маєток, пюре, їжа.

311 Однакова кількість звуків і букв у кожному слові рядка:

А земля, соловей, яблуко

Б єдність, юнь, борщ

В крапля, зв'язок, дев'ять

312 Прочитайте вголос за вчителем/учителькою слова та словосполучення, поставте наголоси над словами. По черзі прочитайте слово українською і перекладіть його.

Повага, різні культури, повинний, завжди, слухати, поважати, допомагати, просити, ліки, провідати, не вистачає, поступитися місцем, важко, приємно, сидіння, вихованість.

313 Прочитайте вголос текст за вчителем/учителькою ланцюжком.

Традиція поваги до старших є у різних культурах.

Ми повинні завжди слухати старших і поважати їх. Допомагати своїм дідусям і бабусям не тільки тоді, коли вони просять про це. Можна піти у магазин і купити продукти, в аптеку за ліками. Не забувати провідувати їх, навіть коли нам бракує часу.

У транспорті треба поступитися місцем старшій людині. Це не важко, але бабусі або дідусеві буде приємно. Іноді буває, що молода людина сидить на сидінні у транспорті, а біля нього або неї стоїть бабуся. Це не говорить про вихованість молоді людини.

314 Знайдіть продовження речень.

Початок	Продовження
1 Можна піти у ...	А старших і поважати їх.
2 Не забувати ...	Б місцем старшій людині.
3 У транспорті поступитися ...	В магазин і купити продукти, в аптеку за ліками.
4 Повинні завжди слухати ...	Г провідувати їх, навіть коли нам бракує часу.

315 Складіть розповідь. Розкажіть, як ви ставитеся до своїх бабусь та дідусів.

Чи допомагаєте їм? Як допомагаєте? Чи провідуєте їх? Коли провідуєте? Як поводитися у громадському транспорті? Чи пропонуєте місце людям похилого віку?

СЛОВНИК

м'ята – menta

§ 51. Позначення на письмі звуків [дж], [дз], [дз']

А [дж], [дз], [дз'] hangok írásbeli jelölése

Сполуки літер дж, дз можуть означати злиті звуки

[дж], [дз], [дз']: [джем], [дзеркало].

І окремі звуки: [д] і [ж], [д] і [з], [д] і [з']: *підживити, підземний.*

Окремі звуки сполуками літер **дж** і **дз** передають тоді, коли [д] належить до префікса, а [ж], [з] або [з'] — до кореня.

316 Прочитайте вголос слова за вчителем / учителькою.

Джміль, кукурудза, дзьоб, ходжу, гудзик, дзвоник, дзвінок, дзюрчати, саджати, дзеркало, джерело, дзиґа.

317 Прочитайте вголос скоромовки в різних темпах. Назвіть слова із літерами **д** і **ж**.

1. Дзижчить над житом жвавий жук,
Бо жовтий він вдягнув кожух.

2. Жовтий жук купив жилет,
Джемпер, джинси та жакет.

Г. Бойко

318 Зробіть звукозапис поданих слів. У яких словах літери **д**, **ж** і **з** позначають окремі звуки?

Джем, дзвін, джунглі, дзеленчати, саджанець, джаз, дзеркало, бджола, джинси.

319 Три звуки [ж] у рядку:

- А піджати, Джонсон, джерело
- Б відважно, кажан, роздоріжжя
- В подорож, джміль, рожевий

320 Прочитайте текст.

Що важливо знати про нашу неоднаковість?

Усі люди різні. У нас не однакові родини: у когось є тато і мама, а в когось — немає. У нас різні помешкання: крихітні чи просторі. У нас неоднаковий колір очей, шкіри,

волосся. Ще ми маємо особливості — мовлення, зору, слуху, фізичні можливості. У нас різні національності. Ми можемо вірити в різних богів або не вірити в жодного. Хтось народився хлопчиком, а хтось — дівчинкою.

Навіть брати й сестри бувають несхожі одне на одного, а близнюки можуть мати різні здібності. Є дітки, що краще за інших грають у футбол, а є такі, кому легко дається математика.

Є такі, що інакше за багатьох бачать світ, або такі, хто мають інакший вигляд. Та навіть якщо деякі люди дуже вирізняються своєї іншістю, їм так само притаманні глибокі почуття і власний спосіб спілкування зі світом.

Головне правило: ніколи не ображати людину через те, що вона відрізняється від тебе чи від тих, кого ти звик бачити щодня. А також захищати право іншої людини, якщо її хтось ображає: держава чи якась приватна особа.

Із книги «Я і Конституція»

321 Дайте відповіді на запитання.

1. Якої національності твої друзі? 2. Які у кожного з них є таланти? 3. Що, на твою думку, означає слово толерантність? Поцікався у дорослих.

322 Підготуйте текст для усного переказу.

СЛОВНИК

джміль — dongó (méh)

талант — tehetség

дзюрчати — bugyborékolni

Матеріал для самоконтролю

1. Дайте відповіді на запитання.

1. Що вивчає фонетика? 2. Скільки голосних звуків в українській мові? 3. Скільки приголосних звуків в українській мові? 4. Чи вживається м'який знак у звуковому записі? 5. Які звуки позначає літера **щ**? 6. Коли літери **я**, **ю**, є позначають два звуки? 7. Скільки звуків позначає літера **ї**? 8. Що означає у звукозаписі двокрапка (:)?

§ 52-53. Склад. Основні правила переносу

A szótag. Az elválasztás legfőbb szabályai)

Склад — це частина слова, яку вимовляємо одним поштовхом видихуваного повітря.

У слові стільки складів, скільки в ньому голосних звуків. Склад утворюється тільки з голосного звука або з голосного та кількох приголосних.

За кількістю складів слова бувають **односкладові**: *мир, сіль, мак*; **двоскладові**: *ма-ма, та-то*; **багато-складові**: *квар-ти-ра*.

Склад, що закінчується голосним звуком, називають **відкритим**. Склад, що закінчується приголосним звуком, називають **закритим**.

Правила переносу слів з рядка в рядок

➔ Одну букву не залишаємо в попередньому і не переносимо в наступний рядок. Не можна переносити слово: *око, мир, м'яч*.

➔ Не можна розривати букво сполуки дз, дж, якщо вони **позначають злитий звук**: *гу-дзик*.

➔ Якщо дж, дз позначають окремі звуки (*на межі префікса і кореня*), під час переносу їх можна розривати: *під-земний*.

➔ Не можна розривати букво сполуки йо, ьо: *ко-льори, під-йом*.

➔ **Скорочення не відриваємо** під час переносу від слів, яких вони стосуються: *Т. Шевченко, 2 км*.

➔ **Слова із подвоєними літерами можна переносити**: *жит-тя, жи-ття*.

323 Однакову кількість складів мають усі слова в рядку:

А явір, розум, промінь, модний, робот

Б столяр, кишенья, швидко, метал, чоботи

В літак, абрикос, кілометр, загадка, перо

- 324** Розподіліть слова на дві групи: ті, у яких усі склади закриті, й ті, у яких відкриті.

Слова з закритими
складами:

Слова з відкритими
складами:

Довідка: каприз, завулок, гуморист, дарунок, десерт, дзбан, хміль, дзигар, діамант, ковзаняр, картон, центнер, каркас, карниз, драма, солома, лава, дорога, морока.

- 325** Разом з однокласником / однокласницею складіть речення з поданих слів.

Бабуся, в'язати, шкарпетки.

Дідуся, біля, собака, лежить.

Онук і онука, бабусі допомагати, і дідусеві.

Мама із дітьми, садити, квіти, клумба, на.

Тато, читати, діти, книгу, цікаву.

- 326** Поділіть слова для переносу.

Симетрія, притримати, бабуся, підземний, підживляти, подзенькати.

- 327** Правильно поділено слова для переносу в рядку:

А під-казка, гу-дзик, ки-яни

Б бать-ко, сид-жу, об'-єкт

В бадь-орий, міль-ярд, кольо-ри

Г жит-тя, але-я, пере-крити

Д опе-рація, ві-сь, щед-рість

- 328** Прослухайте діалог, а потім прочитайте його.

— Привіт, Давиде! Як давно я тебе не бачила! Я дуже рада з тобою зустрітись. Де ти був?

— Привіт, Оксанко! Спочатку я хворів, а потім багато вчився, тому що пропустив уроки. Що нового в тебе?

— Наша класна керівниця запропонувала нам допомогти самотнім пенсіонерам. Батьки охоче погодилися. Ми тиждень збирали продукти харчування, засоби для прибирання. Микола приніс пачку гречки, Тетянка — макарони, Тарас — пачку рису, Марина — пральний порошок. Хтось приніс пачку цукру, хтось печива та цукерок.

— Багато твоїх однокласників/однокласниць захотіли допомогти?

— Долучилися всі! Вирішили після уроків навідатися до вчительки похилого віку, яка багато років пропрацювала в нашій школі. Марія Іванівна, так її звати, радо нас зустріла. Вона не очікувала на нас. Ми запропонували їй по черзі навідуватися і допомагати. Поділилися на групи й ходимо до неї щотижня. Розповідаємо шкільні новини. У неї багато рослин. Вона розказує про них багато цікавого. Ми допомагаємо їй доглядати за хатніми квітами.

— Отже, ви цікаво проводите вільний час.

— Так, нам із нею дуже цікаво.

 329 Складіть монолог із прочитаного тексту. Розкажіть, як п'ятикласники/п'ятикласниці допомагають вчительці. А як ви допомагаєте бабусі/дідусеві або іншим людям похилого віку?

330 Визначте слова, у яких всі склади закриті.

Місто, пошта, метал, димар, похід, агрус, шахтар, мистецтво, сувенір, ведмідь, вівчар, серпень, пригода.

СЛОВНИК

дзбан — kancsó

завулок — sikátor (szűk utca)

каркас — keret

поштовх — lökés

самотній — magányos

§ 54. Наголос

A hangsúly

Наголос — це посилення голосу на одному зі складів слова.

В українській мові **наголос вільний**: наголошеними можуть бути різні за порядком склади.

Наголос **рухомий**. За зміни слова він може переміщуватися з одного складу на інший:

Ногá – нóги

Іноді зміна наголосу змінює значення слова:

Дорóга – дорога́

Якщо виникли сумніви щодо наголошення слів, потрібно звернутися до словника.

Існують слова з подвійним наголошенням. У словниках подають обидва наголоси: *пóмилкá*.

Крім словесного наголосу, є наголос логічний.

Логічний наголос — це посилення голосу та підвищенням тону найважливішого в реченні за змістом слова або словосполучення.

 331 Прочитайте вголос слова за вчителем / учителькою. Поставте наголос над кожним словом. По черзі називайте слово та переклад до нього.

Алфавіт, вантажівка, випадок, вірші, донька, дрова, загадка, каталог, кілометр, кропива, листопад, мережа, напій, начинка, піцерія, подруга, разом, рукопис, тигровий, фольга, центнер, чорнослив, чотирнадцять.

332 Утворіть речення з поданих слів. Складіть по одному реченню про вашу класну кімнату.

З, коридор, ми, ввійти, у, світлий, кімната. У, вітальня, один, вікно, і, балкон. Біля, вікно, знаходиться, шкіряний, диван. З іншого боку, диван, стоїть, високий,

книжковий, полиця. У, куток, телевізор, поряд, маленький, столик, два, крісло.

333 Перепишіть. Розставте розділові знаки в кінці речень. Скажіть речення сусідові / сусідці за партою з відповідною інтонацією.

1. Ти часто провідуєш бабусю і дідуся
2. Як ти почувашся, бабусю
3. Давид вчиться в угорській школі
4. Сьогодні в мамі день народження
5. Ми з татом вирішили подарувати великий букет квітів
6. Ой, який чудовий букет

334 Знайдіть пару поданим словам у довідці й визначте наголос.

Зразок: відчиняти — відчинити.

- Сліп**и**ти —
 Обрі**з**ати —
 Вступ**а**ти —
 Зні**м**ати —
 Лам**а**ти —

Довідка: зрізати, вступити, осліпити, зняти, зламати.

335 Прочитайте речення. Поставте до підкреслених слів запитання. Виділіть логічним наголосом підкреслені слова. Простежте, як змінюється зміст речення. За зразком визначте у наступних реченнях слова, які мають логічний наголос. Поставте до них запитання й запишіть у зошит.

Зразок: Зранку тато п'є каву.
Зранку тато п'є каву.
 Зранку тато п'є каву.

1. Що п'є зранку тато?
2. Коли тато п'є каву?
3. Хто п'є зранку каву?

1. Бабуся не снідає рано-вранці.
2. Вона йде в магазин за покупками.

СЛОВНИК

вантажівка — teherautó
 вільний наголос — szabad hangsúly
 закладка — könyvjelző

§ 55. Звуковий запис слова (фонетична транскрипція). Фонетичний розбір слова

A szó hangtani rögzítése (fonetikai transzkripció).
A szó fonetikai elemzése

Послідовність фонетичного розбору

1. Записати слово фонетичною транскрипцією (під час письмового розбору).
2. Визначити, скільки у слові складів і які з них відкриті, а які — закриті.
3. Визначити голосні звуки, дати їм характеристику (наголошені чи ненаголошені) та пояснити позначення на письмі.
4. Визначити приголосні звуки, дати їм характеристику (тверді чи м'які; дзвінкі чи глухі; губні, шиплячі) та пояснити позначення на письмі.
5. Визначити кількість букв і звуків у слові.

ЗРАЗОК ПИСЬМОВОГО РОЗБОРУ

Дідусь — [д'ідус']; ді-дусь: 2 склади; I — відкритий, II — закритий.

[д'] — приголосний, дзвінкий, пом'якшений, літера д;

[і] — голосний, ненаголошений, буква і;

[у] — голосний, наголошений, буква у;

[д] — приголосний, дзвінкий, твердий, буква д;

[с'] — приголосний, глухий, м'який, букви с і ь.

6 букв, 5 звуків.

336 Укажіть, які з цих букв означають дзвінкі, а які глухі звуки. Назвіть до них парні звуки.

З, д, б, т, п, с, ж, г, і, ж, ч, ц, х, к, сполуки літер дж, дз.

Пригадаймо

Глухі приголосні в середині слова перед дзвінкими стають дзвінкими (вимовляються як дзвінки).

Вокзал [вогза́л], футбол [фудбо́л]

337 Прочитайте вголос слова. Запишіть у транскрипції. Порахуйте кількість звуків і букв у записаних словах.

Зразок: тьма — 4 букви, [т'ма] — 3 звуки; кущ — 3 букви, [кушч] — 4 звуки

Сіль, яма, олень, дощ, коло, щока.

338 Вісім звуків [а] у рядку:

А надія, стаття, сукня

Б воля, хвоя, пляшка

В спальня, кав'ярня, баранячий

339 Прочитайте вголос слова. Стежте за вимовою звуків. Зробіть звуковий запис поданих слів. Визначте, скільки в них букв і звуків.

Зразок: бджола [бджо́ла] — 6 букв, 5 звуків.

Джем, джинси, джемпер, дзвін, дзвінок, підсніжник, підземний, підживити.

340 Прочитайте вголос за вчителем/учителькою пари слів. Зробіть звукозапис слів з подвоєними приголосними.

Сіллю — сіль, ніч — ніччю, міць — міццю, мить — миттю, даль — даллю, тінь — тінню.

341 Прочитайте вголос за вчителем/учителькою речення. Запишіть їх під диктовку. У виділених словах назвіть кількість звуків і букв. Скільки звуків [ш] є в поданих реченнях?

Наш *товариш* гарно рахує. Шарф і *плащ* висять у шафі. Сашко *пригощав* нас борщем.

СЛОВНИК

мить — pillanat
міць — erő, szilárdság

пригощав — megkínált (vendéget)

§ 56. Ознайомлення з орфоепічним словником.

Вимова наголошених і ненаголошених голосних звуків та позначення їх на письмі.

Ненаголошені голосні [e], [u], [o]

в коренях слів. Ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом

Ismerkedés a helyesírási szótárral. A hangsúlyos és hangsúlytalan magánhangzók kiejtése és írásbeli jelölése. A hangsúlyos magánhangzók, amelyeket hangsúllyal nem ellenőrzünk)

Орфоепія — це розділ мовознавства, що вивчає правильну вимову слів. Про те, як правильно вимовляти слова, можна прочитати в **орфоепічному словнику**.

Орфографія — розділ мовознавства, який вивчає правила передавання усного мовлення на письмі.

Написання слова можна перевірити за **орфографічним словником**. Голосні звуки в наголошених складах вимовляються виразно й чітко. Голосні [a], [i], [y] в ненаголошених складах вимовляємо чітко: [барв'інок] [с'нігі].

Голосний звук [o] в більшості ненаголошених складів звучить виразно [робота] і лише перед наголошеним складом з [y] наближається у вимові до [o^y]: [ро^yб'ім'].

Голосний [e] в ненаголошеному складі наближається у вимові до [eⁿ]: [неⁿр'єрва]. Голосний [и] в ненаголошеному складі наближається у вимові до [и^e]: [криени^eц'а].

Така вимова ненаголошених голосних відповідає правилам української орфоепії.

У сполуках **-ере-**, **-еле-** пишемо літеру **е**: *чередa*, *зеленіти*.

Якщо при зміні слова чи доборі спорідненого слова сумнівний ненаголошений звук випадає, пишемо **е**: *човен-човна*.

Якщо при зміні слова чи доборі спорідненого слова сумнівний ненаголошений звук чергується з **[і]**: *осені — осінь*.

У сполуках **-ри-**, **-ли-** пишемо букву **и**: кривий.

Яку літеру писати — **е** чи **и** — можна перевірити наголосом. Для цього потрібно дібрати до слова спільнокореневе таке, щоб ненаголошений **[е]** чи **[и]** став наголошеним: *весна́ — вéсни, липне́вий — лі́пень*.

342 Доберіть спільнокореневе слово або змініть форму слова, щоб перевірити ненаголошений голосний. Зробіть звуковий запис поданих слів.

Зразок: Г..лубка — голуб — голубка

Приб..режний, ст..жинка, ч..сло, н..беса, с..рдечний, ст..пи.

343 Перепишіть, уставте на місці крапок пропущені літери.

1. Син..чка, яку вирвав Василь із кігтів шуліки, зовсім звикла до хати. 2. Через ліс ми йшли гарною ст..жкою. 3. На старому дереві сиділи г..луб з г..лубкою. 4. Хлопці знайшли дошку й прибили до годівниці, щоб віт..р насіння не здував. 5. Набрали хлопці в к..шеню насіння й пішли в ліс.

344 Прочитайте речення. Чи відбувається чергування голосних звуків у виділених словах? Доберіть до виділених слів спільнокореневі або ж змініть форму.

Шестеро учнів пішли на спортивний майданчик. *Четвертий* клас сьогодні поїхав у зоопарк. *Звечора* Давид склав все навчальне приладдя: підручники, зошити, щоденник, пенал – у наплічник. На *столі* лежав конверт із листом від бабусі.

345 Перепишіть слова й підкресліть сполуки **-ере-**, **-еле-**, **-ри-**, **-ли-**.

Черепаха, очерет, джерело, оселедець, велетень, бриніти, криниця, скрипіти, тривога.

346 Перепишіть. На місці крапок уставте пропущені літери. До виділених слів доберіть спільнокореневе слово.

Ш..потіти, ш..рокий, п..ріг, к..сізь, кош..ня, гл..бінь,
сп..тати, книж..чка, вул..чка, вузл..чок.

Зверни увагу

В іменниках зі зменшувально-пестливим значенням пишемо суфікс **-ечок-**, **-ечк-**:
річечка — ріка, горлечко — горло.

В іменниках, утворених від іменників із суфіксами — **ик-**, **-иц-**, пишемо суфікси — **ичок-**, **-ичк-**:
вуличок — вулик, вуличка — вулиця.

347 Складіть речення з поданими словами на тему «Осінь». Поясніть орфограми поданих слів..

Дзвенить, кришталевий, вересень, дерева, земля, лежить, осінь.

348 Запишіть слова у дві колонки: **1)** з пропущеною літерою **и**; **2)** з пропущеною літерою **е**.

и	е
---	---

Тих..нький, вос..ни, куч..рявий, д..вина, гр..чаний,
кл..новий, виш..нька, марм..лад, св..стіти, тр..нування,
цуц..ня, р..монтний, п..стливий, буз..на, л..мон.

349 Запишіть подані слова, вставте на місці пропусків літери **о** або **а**. Поставте наголоси.

..таман, ..ренда, п..ролон, г..лова, з..зуля, г..нчар,
кр..хмаль.

СЛОВНИК

велетень — óriás

вулик — kaptár

зменшувально-пестливий —
kicsinyítő

оселедець — hering

очерет — nád

черепаха — teknősbéka

§ 57-58. Вимова приголосних звуків та позначення їх на письмі. Уподібнення приголосних звуків

A mássalhangzók kiejtése és írásbeli jelölése.

A mássalhangzók hasonulása

Окремі дзвінки та глухі приголосні дуже близькі між собою за звучанням. Наприклад [б] і [п].

Відмінність між ними в тому, що [б] вимовляємо за участю голосу й шуму, а [п] — лише шуму.

Такі звуки утворюють пару *дзвінкого* та *глухого* приголосних.

У середині та в кінці слова дзвінки приголосні в українській мові не оглушуємо та вимовляємо чітко: *стежка*, *казка*, *мороз*.

Виняток становить дзвінкий приголосний [г]. Перед глухими приголосними його оглушуємо і вимовляємо, як парний йому глухий [х]: *легко* [л'эхко], *нігті* [н'іхті].

Глухі приголосні перед дзвінками звучать, як парні їм дзвінки: *футбол* [фудб'ол], *екзамен* [егз'амен].

Така вимова звуків відповідає правилам української орфоепії.

Дзвінкий приголосний [з] у префіксах *роз-*, *без-* перед наступним глухим приголосним може оглушуватись: *розказати* [росказ'ати].

Особливості вимови окремих груп приголосних

Орфографічний запис	вимова	приклади
-ться	[ц':а]	хочеться [хочец':а]
-шся	[с':а]	миришся [мирис':а]
-жся	[з'с'а]	звжся [звз'с'а]
-сшн	[ш:и ^е]	принісши [прин'іш:и]

Орфографічний запис	вимова	приклади
-жці	[з'ц'і]	книжці [книз'ц'і]
-шці	[с'ц'і]	мишці [мис'ц'і]
-чці	[ц':і]	лисичці [лисиц'і]
-тч	[ч:]	отче [оч:е]
-тці	[ц':і]	тітці [т'іц:і]
-зж-	[ж:]	безжурний [беж:урний]
-зч-	[жч]	безчестя [бежчест'а]
-зш-	[жш]	розшитий [рожшитий]

350 Перепишіть. На місці крапок уставте літери **е, и, а, о**.

Ш..лестіти, гл..бина, л..мон, заб..ру, ст..жина, л..тіти, мереж..во, мороз..во, пош..пки, вул..чка, ч..мпіон, ф..сти-валь, гр..чаний, в..чоріти, зам..рехтіти, л..вада, дон..чка, зайч..ня, ..таман, ..ренда, п..ром.

351 Зробіть звуковий запис поданих слів.

Гілляччя, щіткотримач, дзюрчить, підземний, сестрич-ці, вокзал, усміхаєшся.

352 Прочитайте вголос по черзі слова.

[зіл':уц':а]	[колос':а],
[с'в'ато]	[свариц'а],
[кийанин]	[кошик]
[д'іхт'ар]	[нев'іц'і]
[см'ійес'а]	[в'іч:изна]

353 Прочитайте слова. Напишіть відсутній звук. Визначте, у яких словах вимовляється звук [з] на місці пропуску.

[..]тертий, [..]чистити, [..]ів'ялий, [..]ерно, [..]ілля, про[..]ьба, бе[..]хмарно, [..]аява, ве[..]ти, гуд[..]ик, ро[..]бити, [..]вичай, прика[..]ка, моро[..], моту[..]ка, [..]в'язок.

 354 Прочитайте речення. Знайдіть слова, у яких відбувається уподібнення.

1. Сьогодні я розказала подружці про вчорашнє свято.
 2. На міському вокзалі стояло багато людей.
 3. У книжці я прочитала цікаву історію про своїх одноліток.
 4. У нашому класі навчається 28 учнів та учениць.
 5. Якби була хороша погода, ми з рідними пішли б у похід.
 6. Рюкзак у школяра / школярки важкий, у ньому багато підручників і зошитів.

 355 Прочитайте вголос за вчителем/учителькою подані слова і словосполучення. Поставте наголос над словами. Повторно прочитайте, перевірте наголоси. Незнайомі слова та їхній переклад запишіть у словник.

Білка, очі заплющила, крихітка, стежка, мурашка, мурашенята, баштан, кавун, раптом, горішок, запашний, мурашник, сусід, зібратися в дорогу, дітки, вистачило, залишилося.

356 Доберіть до поданих слова з однаковим коренем.

Білка, стежка, мурашка, горіх, діти.

 357 Звук [с] є в кожному слові.

Захоплюється, морс, сюжет, казка, колос, сталь, хвилюється, панський, перенісши, щастя, схвалити, скоротити, ласка, століття, праліс, світати, волосся, срібло, соняшник.

358 Прочитайте казку В. Сухомлинського. Зробіть звуковий запис виділених слів. Порахуйте кількість звуків і букв.

На дереві сиділа білочка. Вона їла горіх. Смачний, бо аж очі заплющила. Крихітка горішка впала на землю. За нею друга, третя. Багато крихіток впало. А стежечкою між травою бігла Мурашка. Поспішала по їжу маленьким мурашеняткам. Вона прямувала на баштан: чула, що там є багато солодких крихіток кавуна. Раптом чує — падають з дерева крихітки горішка. Попробувала Мурашка — горішок запашний і смачний. Понесла крихітку горішка до мурашника, розповіла сусідам: «Біжімо, мурашки, по горішки».

Зібралися мурашки в дорогу. А дітки Муращині їдять крихітку, що принесла мама, діляться з товаришами. Всім діткам у мурашнику вистачило ще й залишилося. А мурашки вже під деревом. Зібрали крихітки й понесли додому. Вистачить їжі на зиму.

 359 Послухайте вірш В. Бойченка. Прочитайте вголос за вчителем/учителькою в різних темпах. Спочатку у повільному, потім — у середньому, потім — у швидкому.

Портфель

Портфель — мій друг і помічник,
Я до портфеля дуже звик.
І він без мене — ні на крок:
Зі мною йде він на урок.
Портфель для мене залюбки
І ручку носить, і книжки.
Я по секрету вам скажу:
Його я дуже бережу,
Хоч добре сніжної пори
На ньому з'їхати з гори!

В. Бойченко

 360 Зробіть звуковий запис виділених слів. Визначте кількість звуків і букв.

 361 Дайте відповіді на запитання.

1. А що у вас лежить у портфелі? Подивіться і розкажіть. 2. Як потрібно вести зошити і щоденник? 3. Як мають виглядати ваші книги, щоб вони краще збереглися для інших учнів?

СЛОВНИК

глухий приголосний — zöngétlen mássalhangzó
дзвінкий приголосний — zöngés mássalhangzó
заплющити (очі) — behunyni
крихітка — morzsa
портфель — iskolatáska
щіткотримач — ecsettartó

§ 59-60. Спрощення в групах приголосних

A mássalhangzó-kiesés

Іноді під час творення нового слова або його зміни виникає складний для вимови збіг кількох приголосних звуків. Тоді один зі звуків випадає, і вимова стає легшою, а мовлення — милозвучним.

Таке явище називається **спрощенням**.

Спрощення відбувається у вимові й позначається на письмі в групах приголосних.

здн — зн	проїзд — проїзний
ждн — жн	тиждень — тижневий
стн — сн	участь — учасник
стл — сл.	користь — корисний
слн — сн	масло — масний
рдц — рц	сердечний — серце
рнц — нц	чернець — ченці
зкн — зн	бризки — бризнути
скн — сн	блиск — блиснути

Спрощення не позначається на письмі:

→ у словах *зап'ястний, кістлявий, пестливий, хвастливий, хворостняк, шістнадцять* (і похідних); *вискнути, випускний, тоскно, скнара, скніти*;

→ у прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження:

*студент — студентський,
агент — агентський,
компост — компостний
баласт — баластний.*

362 Як перевірити ненаголошені голосні в поданих словах?

Верба — верби, голуби — голуб, земляний — землі, зерно — зерна, селитися — оселя, медовий — мед, дешевий — дешево, вечірній — вечір, глибінь — глибоко, розуміння — розум.

А добираємо інші форми слова чи спільнокореневе слово, щоб наголос падав на сумнівний голосний звук.

Б правопис таких слів треба запам'ятати за орфографічним словником.

363 Від поданих іменників утворіть прикметники. Запишіть, підкресліть буквосполуки, де відбулося спрощення.

Зразок: Якість — якісний

совість — ...

радість — ...

користь — ...

швидкість — ...

щастя — ...

тиждень — ...

заздрість — ...

364 Утворіть від поданих слів у називному відмінку форми давального відмінка.

Зразок: журналістка — журналістці.

Фігуристка, артистка, коменданта, медалістка.

365 Перепишіть. На місці крапок уставте літери або поєднайте частини слова, якщо в ньому відбулося спрощення.

Швидкіс..ний, піс..ний, зап'яс..ний, контраст..ний, президент..ський, кіс..лявий, пес..ливий, аген..ство, проїз..ний, якіс..ний.

366 Немає помилок у написанні слів у рядку:

А форпосний, корисний, щастливий, улесливий, звісно

Б доблесний, усний, баласний, хвасливий, хворосняк

В ненависний, якісний, цілісний, месник, очисний

367 Знайдіть у реченнях слова на вивчене правило.

Швидкісний потяг їздить через наше село. У гіллі дерев шелеснуло, і я побачила пташку. Сонце ласкавими променями торкалося пелюсток весняних квітів. Щасливий п'ятикласник похвалився вдома отриманою ним високою оцінкою за контрольну роботу з математики. Обласний ляльковий театр приїхав у Берегове і показав учням молодших класів цікаву виставу.

368 Складіть речення з поданими словами.

Якісне навчання, хруснути під ногою, чудовій фігуристці дали, хорошій журналістці дозволили, доньці баскетболістці купили.

369 Прочитайте вголос слова. Перепишіть. Підкресліть буквосполуку, де відбулося спрощення.

Жалісливий, захисний, заздрісний, корисно, ремісник, безвиїзний, тижні, радісний, безчесний, корисливий, масниця, рідкісний.

370 Знайдіть тлумачення слів.

Слово	Пояснення
А форпост	1 Додатковий вантаж.
Б баласт	2 Той, хто мстить.
В агент	3 Передня варта, передній пост об'єктів, які охороняють.
Г месник	4 Таємний співробітник.

СЛОВНИК

верба – fűzfa

гілля – ág

зап'ястя – csukló

кістлявий – csontos

торкаються – érintkeznek

хвастливий – dicsekvő

хворостняк – gally, ág

хруснути – ropog, reccsen

форпостний – előőrs

§ 61-62. Найпоширеніші випадки чергування голосних звуків

A magánhangzók és mássalhangzók váltakozásának leggyakoribb esetei

Під час зміни форм слова або творення нового деякі голосні та приголосні звуки можуть замінювати один одного, тобто чергуватися. Наприклад: *столи* — *стіл*, *село* — *сільський*, *книга*, *у книзі* — *книжка*.

Чергування звуків може відбуватися в **коренях слів** (*друг* — *друже*), **суфіксах** (*мудрість* — *мудрості*), **префіксах** (*прорвати* — *прітва*) і **закінченнях** (*у рідному* — *у ріднім*).

Найпоширеніші випадки чергування голосних звуків:

1. У багатьох словах в українській мові [o], [e] чергуються з [i]: у відкритих складах — [o], [e], у закритих — [i]: *ножі* — *ніж* (закритий склад), *о-се-ні* (-се — відкритий склад) — *осінь* (-сінь — закритий склад), *село* — *сіл*, *коні* — *кінь*, *печі* — *піч*, *джмелі* — *джміль*.

2. У коренях деяких дієслів звук [o] чергується з [a]. Літеру **a** в корені пишемо перед наступним наголошеним суфіксом — *a-* (-я): *скажати*, *ламати*, *заганяти*.

3. У коренях деяких дієслів чергуються звуки [e]-[i], [e]-[и], [i] або [и] вживаємо перед наголошеними суфіксами *-a-*, (-я), *-ува-*: *пекти* — *випікати*, *викоренити* — *викоріняти*.

371 Прочитайте слова. Запишіть їх у зошит, поділіть на склади. Підкресліть літери в словах, де відбулося чергування голосних звуків.

Семеро — сім, колесо — коліс, бджола — бджілка, школа — шкільний.

372 Прочитайте вголос за вчителем / учителькою пари слів, у яких відбувається чергування голосних звуків.

Дохід — доходу, кінь — коня, камінь — каменя, лід — льоду, сім — семи, ніч — ночі, радість — радості, осінь — осені, гір — гора, ніг — нога, слів — слово, сіл — село, батьків — батькового.

373 Прослухайте вірш Д. Білоуса.

В переливах слів ми раді
 Відтінити тут одне:
 Там де І в закритім складі,
 У відкритім — О та Е.
 У закритім складі кінь,
 У відкритому — коня.
 У закритім складі шість,
 У відкритому — шести.
 Не кінець тут прикладам —
 Ще раз вам викладем:
 Лебідь — лебеда; обід — обода,
 Невід — невода, чобіт — чобота...
 Поміркуй над цим, прикинь —
 Не поїдем навмання.
 У закритім складі гість,
 У відкритім — гостя жди.
 А є й виняток!
 Хобот — хобота.
 Й ще сучасніший:
 Робот — робота.

Д. Білоус

374 Випишіть з вірша слова, у яких відбувається чергування голосних звуків.

375 Доберіть до поданих слів такі, в яких відбувається чергування [e]-[и], [e]-[і]. Позначіть звуки, що чергуються.

Зразок: мести — замітати.

Терти, чекати, лізти, сідати, вмєрти, плєсти, лєтіти.

376 Прочитайте словосполучення. Поставте їх у називному відмінку однини і скажіть одне одному.

Зразок: братового олівця — братів олівець.

Батьковим капелюхом, у дядьковому будинку, Степанового портфеля, з Івановим братом, Андрієвому внуку, на сусідовому мопеді.

377 Перепишіть. На місці крапок уставте літери *o* або *a*.

К..тушка, ак..рдеон, к..жан, ..ренда, к..шалот, г..лова, п..лтавський, б..гатство, к..лося, д..ріжка, к..зак, з..зуля, оп..лонка, кр..хмаль, кр..пива, л..пата, к..зан, т..вар, к..миш.

378 Знайдіть у реченнях слова, у яких відбувається чергування голосних звуків.

1. Восени на Закарпатті буває похмура погода, падають дощі, дуже сиво. 2. Часто в горах туристам пропонують покататися на конях. 3. У класі немає семи учнів, вони пішли на змагання. 4. Батьки залишили мене на канікулах у селі з бабусею і дідусем. 5. Я прибрав на своєму письмовому столі.

Картина В. Скандія

СЛОВНИК

дохід — jövedelem
зітнути — levágni (pl. faáгат)
знесилений — erőtlen

навмання — taláломra
хобот — elefántormány
хутір — tanya, kis falu

§ 63-64. Чергування [e] з [o] після ж, ч, ш, щ, й.

Чергування [u], [i] після ж, ч, ш, щ та г, к, х у коренях слів

Az e és o váltakozása a ж, ч, ш, щ, й után.

Az u és i a szótóban a ж, ч, ш, щ, г, к, х után

Після шиплячих [ж], [дж], [ч], [ш] у коренях слів звук [e] може чергуватися зі звуком [o]: ч[e]тверо — ч[o]тири, ш[e]стиденка — ш[o]стий.

Літеру о пишемо перед складом із твердим приголосним: чоловік, жолудь.

Літеру е пишемо перед складом із м'яким приголосним або перед складом з е: вечеря, четвер, чебрець.

У коренях українських слів після [ж], [ч], [ш], [шч] та [г], [к], [х] вимовляємо [и] або [і]. На письмі їх передаємо відповідно буквами и: життя, чистота, щирий або і: жінка, чільний, щітка.

Буква і передає звук [і], який чергується з [о] або [е]: жінка — жонатий, женити; чільний — чоло, кішка — кошеня.

Буква и передає звук [и], який не чергується з [о] або [е]: жир, чиж, кип'яток, хист.

379 Перепишіть речення. Поясніть правила написання слів з виділеними літерами.

Взимку машину накрили чо^хлом. З чо^тирма туристками ішов місцевий гід і розповідав про історію міста. Сьогодні була че^рга Миколи поливати квіти у класі. У чо^вни сіли веслярі, почалися змагання. Бджо^ла сіла на вулик. Стиглі чо^рниці лежали у кошику.

380 Прочитайте вірш. Поясніть написання виділених слів.

Ведмідь малює

Ведмідь малював картину:
Осику, *березу*, ялину
Й між ними — *червону* калину.
А поруч поставив пасіку
І вікна відкрив у поле,
А сам у кущі сховався,
Щоб не кусали *бджоли*.
Бо дуже хотілося меду
Рудому *ведмедю*.

М. Сингаївський

381 Знайдіть у реченнях слова з чергуванням **и, і** після **ж, ч, ш, щ** та **г, к, х** у коренях слів.

1. Ми знайшли у лісі птаха, він був ледве живий.
2. Широка дорога простяглася від міста до села.
3. Стигле колосся пшениці хилилося до землі.
4. Кіт лежав на підвіконні і муркотів.
5. У каструлі кипить ароматний борщ.
6. Після літньої спеки пролив дощ, повітря стало чисте.

382 У коренях яких слів можливе чергування звуків **[e]** з **[o]** після шиплячих?

Шестеро, четвертий, пшоно, шелест, жолудь, звечора, шовк, червоний, джерело, щока, черепаха, очерет.

383 Прочитайте вголос подані слова за вчителем/учителькою. Поставте наголоси. Прочитайте ще раз, перевірте наголоси, виправте помилки. Незнайомі слова запишіть у словник, перекладіть їх.

Пиріжок, вмочати, лихо, дивитися, глянути, мовчазний, насуплений, спідлоба, сором.

384 Навчальне аудіювання тексту. Прослухайте оповідання В. Сухомлинського.

Три пиріжки

Федько й Миколка прийшли до бабусі в гості. Вона живе на другому кінці села...

Бабуся зраділа онукам. Поставила на столі тарілку з медом і три великі пиріжки з сиром.

Узяли хлопці по пиріжку та й їдять. Смачні пиріжечки! І мед смачний. Вмочають Федько й Миколка у мед і поглядають на третій пиріжок.

Федько думає: «Я з'їв би ще один пиріжок... Та хіба ж можна так, щоб я з'їв два пиріжки, а Миколка — один? Ой, лихо, що ж його робити?»

Миколка думає: «Я з'їв би ще один пиріжок... Та хіба ж можна так, щоб я з'їв два пиріжки, а Федько — один? Ой, лихо, що ж його робити?»

З'їли хлопці по пиріжку, сидять перед тарілкою, дивляться на третій.

Підійшла бабуся, глянула на онуків, що сидять мовчазні, насуплені, та й питає:

— Чого ж ви не їсте, хлопці?

А хлопці тільки поглядають спідлоба на пиріжок. Взяла бабуся третій, розломилася пополам і каже:

— Їжте, хлопці...

Від сорому внуки ще нижче похилили голови. Але таки взяли по половинці та й їдять собі мовчки...

385 Завдання до тексту.

1. Як звали хлопчиків, героїв оповідання?

- ➔ Дмитрик, Федько
- ➔ Микола, Павло
- ➔ Федько і Микола

2. До кого прийшли хлопці в гості?

- ➔ до бабусі
- ➔ до дідуся
- ➔ до тітки

3. Скільки пиріжків було на тарілці?

- ➔ 9
- ➔ 3
- ➔ 5

4. Чим пригостила бабуся онуків?

- ➔ пиріжками та молоком
- ➔ пиріжками та компотом
- ➔ пиріжками і медом

5. Над чим задумалися хлопчики, з'ївши по пиріжку?
 - ➔ як віддячити бабусі за гостинець
 - ➔ як поділити третій пиріжок
 - ➔ кому віддати третій пиріжок
6. Хлопці сиділи біля столу:
 - ➔ та розповідали бабусі про свої пригоди
 - ➔ мовчазні та насуплені
 - ➔ слухали бабусині розповіді
7. Бабуся, побачивши насуплених онуків:
 - ➔ забрала з тарілки пиріжок
 - ➔ розламала його на дві частини
 - ➔ з'їла третій пиріжок
8. Що зробили хлопці з третім пиріжком?
 - ➔ поклали на тарілку
 - ➔ з'їли кожний свою половину
 - ➔ віддали бабусі
9. Як ви вчинили б у такому випадку?
 - ➔ з'їв/би сам / з'їла б сама
 - ➔ поділилася б з братом/ сестрою
 - ➔ віддав/ віддала б бабусі, дідушеві
10. Напишіть своє враження від учинку хлопчиків.
Я думаю, що ...

СЛОВНИК

жолудь – makk
колосся пшениці – búzakaiász
муркотів – dorombolt
осика – nyárfa
пасіка – méhészet
пригода – kaland

чебрець – kakukkfű
чохол – borító, tok
чиж – csíz (madárfaj)
чільний – fontos, kiemelkedő
чорниця – áfonya

§ 65-66. Основні випадки чергування приголосних:

[z], [k], [x] — [ж], [ч], [ш] — [з'], [ц'], [с']

А [z], [k], [x] — [ж], [ч], [ш] — [з'], [ц'], [с']

mássalhangzók váltakozásának legfőbb esetei

В українській мові під час зміни форми слова або під час творення інших слів чергуються приголосні [г] — [ж] — [з], [к] — [ч] — [ц], [х] — [ш] — [с].

нога — ніжка — на нозі,

рука — ручка — на руці,

горох — горошок — на горосі.

386 Поділіть слова на три групи: у яких чергуються 1) [г], [к], [х]; 2) [ж], [ч], [ш]; 3) [з'], [ц'], [с']. Запишіть.

Горох, крижина, в оці, книга, жінчин, око, у горосі, очний, книзі, рука, горошина, кризі, жінка, книжечка, ручний, жінці, книга, руці.

387 Назвіть по черзі. Підкресліть слова, у яких відбувається чергування приголосних звуків.

Почався навчальний рік. Дув сильний вітер, у око потрапила піщинка. На столі лежала книжечка. Учні виконували письмове завдання, у руках вони тримали ручки. У відчинені двері влетіла муха. Діти збирали на городі зелений горох. Я щосереді ходжу на тренування з гандболу. У небі летить літак.

388 Складіть тексти за малюнками й опорними словами. Використовуйте слова з чергуванням приголосних звуків.

На риболовлі: пішли, у неділю, річка, рибалка, берег, крутий, знайшли, невисокий, бережок порослий, трава на березі, закинули, вудка, річка, вдалася.

На кухні: у вихідний день, дружно, куховарили, варили, пиріжки, суп, з горохом, салат, готувала, горошок, пиріг, смачні, пекла.

У лісі: влітку, у ліс, широка дорога, привела, доріжка, ростуть, висока ялина, їжак, через галявину, їжаки, шарудять, в кущах.

389 Прослухайте уривок вірша Н. Забіли «Олівець-малювець».

Взяла Яся олівець,
олівець-малювець.
Сіла Яся біля столу,
розгорнула папірець:
— Треба тут намалювати
отаку здорову хату!
Вікна. Дах. Димар на нім.
З димаря — великий дим!
Ось травичка. Ось доріжка.
Ось дитинка. Ручки. Ніжки.
Ротик. Носик. Голова.
І волосся — як трава!
Ось на небі сяє сонце.
Довгі промені ясні...
А в сторонці під віконцем
квітнуть квіти запашні.
У дитинки є спідничка,
а на ніжках черевички.

Ще їй кошика зроби —
підє ляля по гриби.
Ліс такий густий, кошлатий,
і дерев у нім багато:
все ялинки та дубки.
Як щітки, стирчать гілки.
А під кожним під дубочком
два грибочки, три грибочки,
ось чотири, ось і п'ять...
Вже нема де малювать!
Враз на сонце, як примара,
налетіла чорна хмара,
чорна-чорна, наче дим...
Ось і блискавка! І грім!
І полився з хмари дощик
на грибочки, на дубочки,
на ялинку, на хатинку,
на малесеньку дитинку,

на волоссячко, на кошик,
 ллється дощик, дощик, дощик,
 ллється швидко, швидко, швидко!..
 І нічого вже не видко!
 — Що ж ти, Ясю, наробила?
 Зачорнила весь папір.
 І протерла, і продерла,
 і пробила аж до дір!..
 Яся каже: — Ай-ай-я!
 — Ай-ай-я!
 Яся каже: — Це не я!
 Це такий вже олівець,
 олівець-малювець!

Н. Забіла

390 Прочитайте уривок вірша Н. Забіли «Олівець-малювець». Випишіть слова, у яких відбувається чергування приголосних звуків при зміні форми або творенні нового слова.

 391 Перепишіть речення, підкресліть слова, у яких відбулося чергування голосних або приголосних звуків.

1. У магазині стояли зручні письмові столи. У моїй кімнаті стоїть комп'ютерний стіл. 2. У мами гарна, але важка робота. На заводі багато робітників. 3. Узимку річка покрилася льодом. Влітку у компот мама кладе лід, щоб напій був холодним. 4. Навесні проходять перші грозові дощі, лунає грім. Я не боюсь грому. 5. У кролика гарні вушка. Давид слухав музику, у вухах були навушники.

СЛОВНИК

вудка — horgászhorog
 димар — kémény
 кошлатий — borzas, kócos
 крижина — jégdarab
 крутий — meredek

піщинка — homokszemcse
 примара — látomás, jelenés
 шарудять — zizegnek, zörögnek

§ 67. Основні випадки чергування у-в, і-й

Az у-в, і-й váltakozásának legfőbb esetei

На початку речення, після паузи пишемо літеру **у, і**: *У нашому класі світло й просторо.*

На початку речення, після паузи пишемо **в, й** перед голосним: *в Одесі, й орел.*

Після голосного пишемо **в, й**: *прочитала вперше, айстри й жоржини.*

У перед наступним **в, ф** і буквосполученням **хв, св, тв, льв** і подібними пишемо **у**: *відпочивали у Львові.*

Між голосними пишемо **в, й**: *жили в Одесі, лимони й апельсини.*

Між приголосними пишемо **у, і**: *урок у кабінеті математики, любов і радість.*

При зіставленні або протиставленні понять пишемо **і**: *війна і мир.*

Перед словом, що починається на **й, я, ю, є, ї**, пишемо літеру **і**: *тополя і явір.*

392 По черзі прочитайте словосполучення. Доберіть правильний прийменник або поясніть його вживання.

Читала (у, в) газеті, зайшов у аудиторію, успіх у творчості, приніс у кишені, зустрівся в музеї, запитати (у, в) сестри, жити в Америці, бігти (у, в) сад, лежала (у, в) лікарні, брати (у, в) борг, приїжджайте у Львів, зайшла (у, в) магазин, потреба (у, в) слідкуванні, приходила (у, в) четвер, жити в Ірпені, слово у відповідь, принести (у, в) мішку, візьми (у, в) тумбочці.

393 Доберіть потрібний прийменник або сполучник. Випишіть сполучення слів з **у** та **і**.

Прочитати у/в інтернеті, чорне і/ й біле, описати у/в творі, у/в одному зошиті, ремонт у/в школі, номер у/в готелі, знайти у/в атласі, повісті і/й оповідання, адвокат

і/й прокурор, рух у/в місті, алегоричний і/й повчальний, допоміг у/в всьому, Анна і/й Яків.

394 Прочитайте речення, розкрийте дужки. Поясніть правила написання **у/в**.

Організовано пройшов фестиваль (у, в) Береговому. (У, в) школі після дзвінка настала тиша. На зборах класу учні говорили про запізнення, вирішували (і, й) інші питання. Люди вийшли на вулиці (і, й) площі, де проходило міське свято.

395 Прочитайте речення (число позначає наступне слово). Літеру **у** треба писати на місці чисел, окрім:

А 1 Б 2 В 3 Г 4 Д 5

(1) творі, що написано (2) формі легенди, ідеться про події (3) Львові, які відбувалися (4) двадцятому столітті, а саме про участь (5) опері Верді відомого віденського співака.

396 Утворіть речення з поданими словосполученнями.

Закінчити у суботу; приїхати в Одесу; запитати у батька; успіхи в роботі; навчатися у школі; відпочивати в Італії; галявина у квітах.

СЛОВНИК

адвокат — jogász

айстри — őszirózsák

інтернат — bentlakásos iskola

жоржина — dália (növény)

повчальний — tanulságos

прокурор — ügyész

Матеріал для самоконтролю

1. Дайте відповіді на запитання.

1. Як називається склад, який закінчується приголосним звуком? 2. Як називається склад, який закінчується голосним звуком? 3. Як перенести слово з рядка в рядок? 4. Як перевірити написання слів із ненаголошеним голосним? 5. Для чого відбувається спрощення приголосних звуків? 6. У яких словах не відбувається спрощення? 7. У яких випадках між словами вживаємо прийменник **у**, а в яких — **в**?

§ 68. Позначення м'якості приголосних на письмі буквами ь, я, ю, є

A mássalhangzók lágyítása ь, я, ю, є betűkkel

Літерами ь, і, я, ю, є на письмі передаємо м'якість та пом'якшення приголосних: *мідь, зірка, лід, подяка, людина, синє*.

Літери ь, я, ю, є можуть передавати на письмі м'якість відразу двох приголосних звуків.

Наприклад: *кузня* — [к'у́з'н'а], *щастя* — [шч'а́с'т'а], *честь* — [ч'е́с'т'].

397 Зробіть звуковий запис слів.

Сіль, терплячий, лисиця, будяк, рюкзак, рясно, прямо.

398 Прочитайте вголос за вчителем/учителькою подані слова та словосполучення. Поставте наголос над словами. Прочитайте їх ще раз, виправте помилки. Запишіть незнайомі слова у словник, перекладіть їх.

Ходити у ліс, збирати гриби, їстівні гриби, отруйні гриби, прогулянки, середина літа, пізня осінь, грибна пора, березовий гай, сосновий ліс, ялина, білий гриб, підберезник, струнка ніжка, підосичник, сироїжка, оселитися, опеньки, рижик, галявина, сухе, опале листя, нахилитися, пошукати, суха трава, хороший настрій.

399 Прочитайте речення. Випишіть слова з позначенням м'якості приголосних на письмі буквами ь, я, ю, є.

Мене звати Золтан. Я люблю їздити до бабусі з дідусем. Вони живуть у селі. Бабуся любить ходити в ліс збирати гриби. Вона навчила мене відрізняти їстівні гриби від отруйних. Я дуже люблю ці літньо-осінні прогулянки з бабусею.

З середини літа до пізньої осені у лісі грибна пора. У березових гаях, соснових лісах під ялиною ростуть білі гриби. На струнких ніжках стоять підберезник. Здалеку

видно червоні капелюшки підосичників. Рижики ростуть на галявинах між молодими соснами та ялинами, збираються під сухим опалим листям. Потрібно нахилитися та пошукати їх у сухій траві.

Після цих прогулянок ідеш додому в гарному настрої, тому що в руках повні кошики.

400 Усно вставте на місці крапок слова, які підходять за змістом речення.

З середини ... до пізньої осені у лісі грибна пора.

Білі гриби ростуть під березою, сосною, ялиною.

На стрункій ніжці стоїть ...

На пеньках ростуть ...

На галявинах ростуть ...

401 Дайте відповіді на запитання до тексту.

1. Куди любить їздити Золтан? 2. Хто в сім'ї любить збирати гриби? 3. Чого навчила бабуся Давида? 4. Яка пора у лісі в кінці літа до пізньої осені? 5. Які капелюшки в підосичників? 6. Де ростуть опеньки?

402 Текст попередньої вправи містить переказ змісту побаченого. Згадайте, що ви бачили в лісі, про що можете розказати.

СЛОВНИК

будяк — bogáncs

опеньки — bokroszomba

підберезник, підосичник —
vargánya

рижик — rókaomba

рясно — bőségesen

сироїжка — galambomba

§ 69. Правила вживання знака м'якшення

A lágyítójel helyesírása

ПИШЕМО М'ЯКИЙ ЗНАК:

→ після **д, т, з, с, ц, л, н** (*Де ти з'їси ці лини?*) на позначення м'якості приголосних у кінці слова чи складу: *батько, вогонь, вільний*.

→ у середині складу перед **о** (*й після р*): *польовий, чотирьох*.

→ у суфіксах **-ськ-, -зьк-, -цьк-, -еньк-, -есеньк-, -іс-іньк-, -юсіньк-**: *козацький, празький, світленький, чорнесенький*

→ у дієсловах: *здається, киньте, сядьте*.

→ після м'якого **л** перед наступним приголосним, зокрема перед суфіксами **-ськ-, -ств-, -чик-**: *гуцульський, посольство, стільчик*.

→ у буквосполученнях:

льч, льє, льк: *ляль чин, ляльці, бо лялька*.

ньч, ньц, ньк: *няньчин, няньці, бо нянька*.

сьч, сь, ськ: *Прісьчин, Прісьці, бо Пріська*.

НЕ ПИШЕМО М'ЯКОГО ЗНАКА:

→ після губних **б, п, в, м, ф** і шиплячих **ж, ч, ш, щ** приголосних: *любов, піч, ніч*.

→ після **р** у кінці слова та складу: *гіркий, кобзар, Харків, але Горький*.

→ у словах: *баский, боязкий, в'язкий, дерзкий, ковзкий, плаский, різкий*, бо тут суфікс **-к-**.

→ у середині складних числівників: *шістдесят, дев'ятсот*

→ перед м'яким або пом'якшеними приголосними (*крім випадків після л*): *кузня, цвах*.

→ після **н** та інших приголосних перед **ж, ч, ш, щ, ц** і суфіксом **-ськ-**: *тонший, промінчик, корінці, волинський. Але женьшень, Маньжурія*.

НЕ ПИШЕМО М'ЯКОГО ЗНАКА:

➔ у буквосполученнях:

лч, лц, лк: *русалчин, русалці, бо русалка.*

нч, нц, нк: *Оксанчин, Оксанці, бо Оксанка.*

сч, сц, ск: *Парасчин, Парасці, бо Параска.*

Запам'ятай!

Пишемо ь у словах
різьбяр, тьмянйй, бриньчати, няньчити
та похідних від них.

Не пишемо ь у словах
колодязний, наскрізний.

403 Прочитайте слова вголос за вчителем / учителькою.

Няньчин, рибоньці, кружальце, іранський, сторононьці, мудрець, чотирьох, Васьці, з'ясується, друкарень, цвірінькати, годиться.

404 Утворіть форми давального відмінка поданих слів. Поясніть правила написання.

Матусенька, яблунька, нянька, вишенька, дитинка, кишенька, сторононька, річенька, русалка, лялька, черешенька, хатинка, зозулька, тарілка, шкатулка, долинка, голівонька, ниточка, тваринка, маска, ялинонька, павутинка, оболонка.

405 Запишіть слова, поясніть написання м'якого знака.

Автолюбител..ський, урал..ський, Пол..ща, л..вівський, тернопіл..ський, біл..ше, їдал..ня, кружал..це, консул..ський, купал..ський, панщина, барабанщик, громадянство.

406 У яких словах на місці крапок потрібно писати м'який знак?

Дитин..ці, ремін..чик, Натал..чин, кубин..ський, брат..ній, брин..чати, Пріс..чин, турец..кий, Ул..яна, Волод..ці, мис..ці, Парас..чин.

 407 Запишіть речення. Підкресліть слова з м'яким знаком. Поясніть написання цих слів.

У кишеньці лежать гроші. У нашому саду росте черешенька, вишенька, яблунька. У Харкові пройшла виставка картин відомого українського художника. В ужгородському музеї ми бачили у старій хаті колиску. Після довгої похмурої осені у хату заглянув промінчик зимового сонця. Між лісовими деревами виднілася вузька стежинка.

408 Усі слова пишуться з м'яким знаком у рядку:

А Пол..ща, л..вівський, Натал..чин

Б турец..кий, берегівс..кий, ужгородс..кий

В дитин..чин, дон..чин, отаман..ський

 409 Запишіть слова, поясніть написання.

Уманський, іранський, американський, волинський, афонський, менше, нічка, промінчик, корінці, громадянство, вінчати, тайванський, барабанщик, панщина.

 410 Складіть речення з поданими словами.

У, хата, стояв, великий, шафа для одягу.

Школярі, допомагати, прибирати, шкільний, подвір'я.

Гарний, квіти, стояти, у, ваза.

По, широка, дорога, їздити, машини.

СЛОВНИК

бриньчати — dübörögni

женьшень — ginseng

посольство — nagykövetség

§ 70. Правила вживання **й**о, **ь**о

А **й**о, **ь**о helyesírása

Пишемо **й**о для позначення сполучення приголосного **[й]** з голосним **[о]** на початку слова або складу: *його, га-йок*.

Пишемо **ь**о для позначення м'якості попереднього приголосного перед **[о]** в середині складу: *сьо-мий, ба-дьо-рість*.

Ч 11 Прочитайте вголос за вчителем/учителькою подані слова. Поставте наголоси. Прочитайте ще раз, виправте помилки, якщо вони є. Незнайомі слова та їхній переклад запишіть у словник.

Сьомий, пеньок, гайок, серйозний, трьом, кольори, кольоровий, льон, синього, дзьоб, мільйонер, майонез, льотчик, сьогодні, йод, його, район, тьохкає, бадьорий, польоти, мільйон.

Ч 12 Поділіть слова на склади, поясніть написання слів з **й**о, **ь**о.

Мальовничий, вечірнього, рульовий, бадьорий, літнього, цього, всього, деньок, його, район, Йосип, бойовий, знайомий, майор, підйомний, йогурт.

Ч 13 Прослухайте казку Зірки Мензатюк.

Пригода з м'яким знаком

Василько сидів на кухні, їв рисову кашу і думав про літери в абетці.

— Як їх багато! Аж тридцять три! — зітхнув він. — Ще й м'який знак серед них. Інші літери позначають звуки, а він не позначає жодного звуку, ні бе, ні ме — буква німа! Навіщо його!

А м'який знак почув, що хлопчик казав. Розсердився, надувся та раптом як лясне, мов батогом! З несподіванки Василько аж підскочив. Бо що це з його кашею зробилося? Був РИС, а стала РИСЬ, хижа та зла! То м'який знак таке диво вчинив, РИС на РИСЬ перетворив.

Злякався Василько. Треба тікати! Вискочив надвір, а рись за ним! «Сам не втечу... Якби мені КІНЬ...» — подумав хлопчик. Враз з'явився КІНЬ, у сіделечко вбраний. Скочив Василько на нього та й помчав, аж у вухах засвистіло.

А м'який знак знову — лясь! Був КІНЬ, а став КІН, і Василько на кону, тобто на сцені... «Де мені сховатися? — стривожився він. — У полі не сховаюся, бо рись дожене.

У лісі не сховаюся, бо вона з дерева на голову плигне. Треба добігти до людських ОСЕЛЬ!»

Оселі виднілися недалечко. Побіг Василько до них. Коли це ще раз ляснуло. Дивиться він, а замість ОСЕЛЬ стоїть ОСЕЛ, хвостом помахує, мух відганяє.

Зірка Мензатюк

Ч14 Випишіть із тексту слова з м'яким знаком. Чи знаєте ви ще слова, значення яких змінюється, якщо додати чи забрати м'який знак?

Ч15 Перепишіть. На місці крапок вставте літеру **й** або **ь**.

Л..он, л..одовик, тр..ох, л..отчик, син..ого, кол..ору, сер..озно, бад..орій, с..огодні, верхн..ого, л..ох, тін..овий, д..оготь, л..одяник.

Ч16 Запишіть речення, підкресліть слова з **йо,ьо**. Поясніть їхнє написання.

Трьох учнів викликали до дошки. На пеньочку росли опеньки. Мій друг дуже серйозний.

Різнокольорове листя лежало під деревами. Ввечері чути як тьохкає соловей у парку. Ми з мамою нарізали салат і приправили його майонезом. Мій маленький брат впав, мама обробила рану йодом. У синьому небі над нами пролетів літак.

СЛОВНИК

батіг — ostor, korbács
плигнути — ugrani

тьохкає — sóhajt

§ 71-72. Правила вживання апострофа. Правильна вимова та написання слів з апострофом

Az aposztróf (hiányjel) helyesírása. A szavak helyes kiejtése és helyesírása aposztróffal

АПОСТРОФ СТАВИМО ПЕРЕД БУКВАМИ Я, Ю, Є, Ї:

- після букв **б, п, в, м, ф**: *п'ять, м'яч, в'юн.*
- після літери **р**, що позначає твердий звук [p]: *подвір'я, бур'ян*
- після **префіксів** та **першої частини складних слів**, що закінчуються твердим приголосним: *з'явитись, об'єднатись, під'яремний, дит'ясла*
- після літери **к** у слові **Лук'ян** та **споріднених з ним словах**: *Лук'янівка, Лук'янчук, Лук'яненко.*

АПОСТРОФ НЕ СТАВИМО ПЕРЕД БУКВАМИ Я, Ю, Є, Ї:

- після літер **б, п, в, м, ф**, якщо перед ними стоїть літера, що позначає кореневий приголосний, крім [p]: *цвях, свято, але верб'я, торф'яний, черв'як*
- після **літери р**, що позначає м'який звук [p']: *ряска, буря, рюкзак*

Ч 17 Прочитайте слова. Поясніть їхнє написання. У тлумачному словнику знайдіть значення виділеного слова. Складіть із ним речення

М..який, п..янкий, мавп..ячий, любов..ю, верб..я, р..ядно, тьм..яний, міжгір..я, бур..як, св..ященний, пір..я, р..яст, роз..єднати, дит..ясла.

Ч 18 Перепишіть слова. Вставте, де потрібно, м'який знак або апостроф.

Знічев..я, з..ясувати, безхмар..я, Лук..янчук, зор..яниця, під..язичний, переджнив..я, з..йомки, під..юджувати, моркв..яний, чіл..ний, Юл..чин, тон..ший, чотир..ма, близ..кість, стіл..ці, винос..ся, чотирьох..ярусний, з..їжджений, дзв..якання, торф..янистий.

Ч19 Апостроф на місці пропуску треба писати в усіх словах рядка.

А бур..ян, дзв..якати, під..южувати, верф..ю

Б слов..яни, підв..ялений, арф..яр

В серп..янковий, лижв..яр, сузір..я

Г медв..янистий, пам..ятник, бур..як, в..язи

Ч20 Прочитайте речення (цифра позначає наступне слово). Виконайте тест після речень.

(1) Хлоп..ятко стояло на порозі хати. Воно зачаровано слухало спів (2) солов..я. На (3) подвір..ї стояла мати. Вона чистила моркву та (4) бур..як. З моркви приготує (5) моркв..яний сік.

Апостроф треба писати на місці пропусків у всіх словах, позначених цифрами.

А 1, 2, 4

Б 1, 2, 3

В 1, 4, 5

Ч21 Запишіть слова у дві колонки: у першу – з **йо**, у другу – з **ьо**.

Пол..овий, тін..овий, ..ого, бо..овий, кол..оровий, ма..онез, га..ок, ос..овий, вол..овий, л..одовик, триль..он, сл..ози, уп'ят..ох, тр..ох, позна..омились, Солов..ов.

Ч22 А. Прослухайте вірш. Випишіть слова з м'яким знаком, поясніть правила написання цих слів.

Чарівні слова

До всіх сердець, як до дверей, Ти, друже, мусиш знати їх,
Є ключики малі. Запам'ятать не важко:

Їх кожен легко підбере, Маленькі ключики твої —
Якщо йому не лінь. «Спасибі!» і «Будь ласка».

І. Січовик

Б. Скажіть, коли ми маємо говорити ці чарівні слова.

В. Складіть діалог, уявіть ситуацію: ви прийшли у магазин. Вам потрібно купити щось із шкільного приладдя. Використайте в ньому слова «Спасибі!», «Будь ласка».

СЛОВНИК

духмяне — illatos

міжгір'я — hegyközi

об'єднання — egyesület

черв'яки — féreg

чумак — csomák, ökrösszeké-

ren fuvarozó

§ 73-74. Подвоєння букв на позначення збігу однакових приголосних

A hosszú mássalhangzók helyesírása

Інколи приголосні звуки вимовляємо довше, тобто подовжуємо. На письмі подовжені приголосні позначаємо подвоєними літерами: *осінний, сонний*.

Два однакові приголосні звуки можуть збігатися на межі значущих частин слова. Так виникає подвоєння літер.

- ➔ префікс та корінь: *відділити*;
- ➔ корінь та суфікс: *туманний*;
- ➔ два суфікси: *глибинний, письменник*;
- ➔ дієслівна основа та суфікс **-ся-**: *розрісся*.
- ➔ на межі частин складного слова: *фіззарядка* — *фізична зарядка*;

Під час вимови такі звуки зливаються в один подовжений: *беззвучний, законний*.

У прикметниках, утворених від іменників за допомогою суфіксів **-он-** (**-ян-**), **-ин-**, **-ін-**, літеру **н** не подвоюємо: *гречка* — *гречаний*, *змія* — *змійний*, *бджола* — *бджолинний*.

У прикметниках наголошений суфікс **-енн(ий)**, що надає слову значення «дуже», пишемо з подвоєними літерами: *широченний, глибоченний, здоровенний*.

У прикметниках, що вказують на неможливість або можливість здійснення якоїсь дії та мають префікс **не-**, наголошені суфікси **-анн(ий)**, **-янн(ий)**, **-енн(ий)** пишемо з подвоєними літерами: *неподоланний, незрівнянний, неоціненний, непримиренний*.

З подвоєними літерами пишемо також слова *священний, натхненний, старанний*.

У прикметниках на **-нн(ий)** старослов'янського походження та іменниках і прислівниках, утворених від них: *блаженний, огненний, мерзенний, благословенний, стражденно, а також священник*.

Ч23 Прочитайте вголос слова за вчителем / учителькою.

Воз'єднання, військкомат, суддівство, здоровенний, оббити, юннат, зміїний, орлиний, солов'їний, міськком, спорттовари, переддень, незаконний, віддзьобати, білопінний, нововведення, розз'єднати, віконниця, здоровенний, буквений, безсоння.

Ч24 Прочитайте слова. Поясніть написання суфіксів у поданих словах.

Височенний, невблаганний, нездійснений, здоровенний, нездоланний, незліченний, вогненний, численний,

Ч25 Розподільний диктант. Запишіть слова у дві колонки. У першу — слова, у яких подвоєння букв відбувається, у другу — в яких не відбувається.

--	--

Навчан..я, лист..я, л..ється, бов..аніють, облич..я, бездоріж..я, обійст..я, з..аду, на узбереж..ях, священ..ий, роз..порядок, щаст..я, роз..броїти, вихован..ість, кін..нота, екран..ий.

Ч26 Складіть мінівір на тему «Весна». Використовуйте подані слова.

Ранній, годинник, життя, пробудження, узлісся, галуззя, проміння, миттю, подорожжю, спросоння.

Ч27 Прочитайте слова і словосполучення за вчителем / учителькою. Поставте наголоси над кожним словом. Прочитайте ще раз і перевірте наголоси у словах, якщо потрібно, виправте помилки. Запишіть у словник невідомі слова і їхній переклад.

Вчений, вчена, доводиться, важити, тонна, вантаж, посудна, придбання, прилади, щонайменше.

Ч28 Прочитайте текст.

Учені підраховали, що в середньому сім'ї із двох дорослих і двох дітей (протягом року) доводиться вимити 18 000 ножів, ложок і виделок, 1 300 тарілок, 8 000 чашок. Причому весь цей посуд важить майже п'ять тонн.

Такий вантаж треба перенести від стола до мийки, від мийки до посудної шафи і водночас подолати на кухні понад 1500 км. Сюди треба додати ще 2 000 км для придбання продуктів. Адже є ще прання, прибирання, приготування їжі. За допомогою приладів дослідники виміряли шлях, який доведеться пройти протягом дня по кухні на приготування їжі, щоденного прибирання квартири, прання тощо. Вийшло щонайменше 15 км!

З посібника «Родинні фінанси»

Ч29 Випишіть з тексту слова з подвоєними приголосними.

Ч30 Проведіть дослідження: скільки виделок та ложок використовує ваша родина за тиждень?

Ч31 Підготуйте текст для усного переказу.

СЛОВНИК

виделка – villa
 військкомат – katonai sorozóhivatal
 віконниця – ablakvédő
 міськком – városi tanács
 неблаганний – kérelhetetlen
 незрівнянний – hasonlíthatatlan
 неподоланний – legyőzhetetlen
 непримиренний – megegyezhetetlen
 неоціненний – megbecsülhetetlen
 нововведення – újítás
 раптом – hirtelen
 сонний – álmos
 спорттовари – sportáru
 туманний – ködös
 фіззарядка – testmozgás

§ 75. Подвоєння букв на позначення подовжених м'яких приголосних

A hosszú mássalhangzók helyesírása

Подвоєння літер уживається для позначення на письмі подовжених м'яких і пом'якшених приголосних [д'], [т'], [з'], [с'], [ц'], [л'], [н'], [ж'], [ч'], [ш'] між голосними в таких випадках:

- ➔ в іменниках середнього роду на **-я**: *читання, весілля, волосся*;
- ➔ в деяких іменниках чоловічого й жіночого роду на **-я**: *суддя, рілья, стаття*;
- ➔ в іменниках жіночого роду, що закінчуються на приголосний, у формі орудного відмінка однини перед **-ю**: *тінню, міддю, ніччю*;
- ➔ у різних формах дієслова *лити* та споріднених дієсловах: *лється, лєш, виллєш, доллємо*;
- ➔ у словах *бовваніти, ссавець* та споріднених із ними;
- ➔ у прислівниках на **-ння**: *зрання, спросоння, навмання*.

Якщо м'який приголосний стоїть між голосними (основа слова закінчується двома різними приголосними), подовження звука і подвоєння літер немає: *листя, щастя, радістю, скатертю*.

В іменниках жіночого роду на приголосний у формі орудного відмінка однини перед **-ю** не подовжуємо губні приголосні [б], [п], [в], [м], [ф] та приголосний **р**: *кров'ю, любов'ю, верф'ю, матір'ю*.

Зверни увагу

А

Н.в.	Ор. в.
ніжність	ніжністю
радість	радістю
успішність	успішністю

Зверни увагу

Н.в.	Ор. в.
сіль	сіллю
мідь	міддю
ніч	ніччю

Б

Н.в.	Ор. в.
кров	кров'ю
верф	верф'ю
матір	матір'ю

В

432 Прочитайте вголос подані слова. По черзі називайте слово та його переклад.

Життя, стаття, зрання, спросоння, навмання, попідтинню, ллеш, подорожжю, молоддю, бездоріжжя, пасся, кіннота, відмінниця, піддашня.

433 Запишіть подані слова у дві колонки: 1 — подвоєння букв відбувається; 2 — подвоєння букв не відбувається.

--	--

Повіст..ю, навман..я, розрі..ся, збіж..я, молодіст..ю, стат..я, стат..ей, привіл..я, старіст..ю, видан..я, зарубіж..я, надпліч..я, збіж..я, безпам'ят..я, залізач..я, жовч..ю, нехворощ..ю, папорот..ю, сутніст..ю, заповоч..ю, бідніст..ю, реальніст..ю, узбіч..я.

434 Поясніть, у яких словах відбулося подовження приголосних, а в яких — подвоєння.

Гайвороння, віконниця, завзяття, возз'єднання, безпам'яття, брусья, рілля, міццю, каміняччя, зотління, квіття, каяття, повинню, Вінниця, годинник, пагілля, роздоріжжя.

 Ч35 Утворіть від поданих іменників прикметники за допомогою суфікса **-н-**. Випишіть слова, у яких відбувається подвоєння приголосних звуків.

Залізо, сезон, корона, картон, урожай, гриб, коровай, караван, зміна, кінь, туман, лимон, колона, трон, школа, основа, чавун, дорога.

Ч36 Поставте іменники в родовому та орудному відмінках однини, користуючись правилами подовження приголосних.

Ілля, гілля, сталь, юнь, пригорщ, стійкість, путь, рілля, стаття, тіль, верф, юність, розкіш, нехворощ, міць, суддя, матір, подорож, кров.

 Ч37 Прочитайте вірш. Випишіть у зошит слова з подовженням приголосних. Поясніть їхнє написання.

В житті усім потрібна дружба:
І для розваг, і для журби, й для служби.
Із другом легше в світі жити,
Але й дружити треба вміти.

Слід другові допомагати,
В пригоді завжди захищати,
Слід жарти друга розуміти
Й самому жартувати вміти.

Коли ж якийсь нерозуміння,
Потрібно виявить терпіння.
При сварці – швидше помирись –
Не варто з друзями сваритись.

Вікторія Остапчук

СЛОВНИК

верф – hajógyár
караван – karaván, vándor-
csorport
каяття – búnbánat

коровай – cipó
пагілля – ágak
ссавець – emlős
чавун – öntöttvas

§ 76. Переказ художнього тексту з елементами опису

Tartalommondás

ЧЗ8 Прослухайте текст за вчителем/учителькою. Прочитайте його самостійно.

Йдеш лісовою стежкою, милуєшся деревами. Несподівано побачиш руду тваринку з пишним хвостиком або почуєш різкий звук, ніби щось цокає. Це сміливі білки стрибають з гілки на гілку. Ці тваринки живуть у лісах. Тут для них є корм:

шишки, горіхи, жолуді, ягоди. Білки зранку до пізнього вечора працюють. Піднімуться на верхівку ялини, а потім спускаються на землю за горіхами. У меню білок є навіть сушені гриби: підосичники та маленькі опеньки. Сушать їх тваринки самі. Капелюшки грибів вішають на гілочки. У моху або в дуплах ховають стиглі горіхи, сушені гриби та ягоди, жолуді. Узимку білки безпомилково їх знаходять. Склад білок може нараховувати декілька кілограмів смачної їжі. Улітку вони червоного кольору, а взимку їхнє хутро сіре. Узимку білки не сплять, вони ведуть

рухливий спосіб життя. У верхів'ї густої ялини влаштовують тепле гніздо. Там вони виховують своїх дитинчат, рятують від лютих морозів і холодних вітрів.

Найвеселіша в лісах тваринка – це швидка білка.

439 Прочитайте слова та словосполучення. Запишіть переклад незнайомих слів.

Стежка, несподівано, легкий, пишний, хвіст, різкий звук, сміливий, з гілки на гілку, корм, шишка, горіх, жолудь, ягода, з ранку до пізнього вечора, верхівка дерева, сушені гриби, підосичник, опеньок, капелюшок, гілка, стиглий, мох, дупло, безпомилково, склад, нарахувати, смачна їжа, рухливий спосіб життя, верхів'я густої ялини, тепле гніздо, люті морози.

440 Дайте письмові відповіді на запитання.

1. Що збирають білки в лісі? 2. Які гриби збирають і сушать білки? 3. Якого кольору літній одяг білок, а якого — зимовий? 4. Де влаштовують гніздо білки? 5. Від чого рятують білки своїх дитинчат?

441 Випишіть із тексту словосполучення дієслова з іменником.

442 Доберіть і напишіть назву оповідання.

443 Прочитайте текст ще раз. Напишіть до нього план. За планом і запитаннями складіть розповідь. Перекажіть усно зміст прочитаного.

СЛОВНИК

верхів'я — teteje
запасують — tartalékolnak
лягати — vedleni
милуватися — babusgatni,

gyönyörködni
несподівано — váratlanul
схованка — rejtekhely

Матеріал для самоконтролю

1. Дайте відповіді на запитання.

1. За допомогою яких літер передається м'якість на письмі? 2. У яких випадках пишемо у словах м'який знак? 3. Коли ставимо апостроф перед я, ю, є, ї? 4. Коли не ставимо апострофа перед я, ю, є, ї? 5. У яких випадках відбувається подвоєння літер? 6. У яких випадках відбувається подовження приголосних? 7. Коли в словах іншомовного походження пишемо літеру и?

Будова слова

§ 77. Основа слова і закінчення змінних слів

A szótó és a ragozható szavak végződése

Основа слова — це частина слова без закінчення. Основа вказує на лексичне значення слова. До її складу входять корінь, префікс, суфікс. Позначається так:

Ліс, пра ліс, ліс ов ий, при ліс н ий

Закінчення — це змінна частина слова, яка вказує на різні його форми і слугує для зв'язку слів у словосполученні та реченні.

Наприклад, собака гавка, собаки гавкають.

Щоб не помилитись у визначенні закінчення, треба слова змінювати. Змінювана частина слова і є закінченням.

Н. розумн ий

Р. розумн ого

Д. розумн ому

основа

Закінчення вказує на відмінок, рід та число іменника, прикметника, на особу й число дієслова (у теперішньому й майбутньому часі). Воно може бути звуковим або нульовим.

Звуковим (буквеним) називають закінчення, що виражене звуками і позначене на письмі відповідними буквами.

другом, книгою

Нульовим називають закінчення, що не виражене звуками і не позначене буквами. Наприклад, іменник хліб має нульове закінчення, тому що не виражене звуком (і не позначається літерою), а в інших формах (хліба, хлібом, хліби) закінчення виражене звуками.

Порівняйте!

телефон ☐	телефон ☐ а	телефон ☐ ами	телефон ☐ ів
читав ☐	читал ☐ а	читал ☐ о	читал ☐ и

444 I. Прочитайте:

Висока людина	гарно пишу
Високої людини	гарно пишеш
Високій людині	гарно пише
Високу людину	гарно пишемо
Високою людиною	гарно пишете
(на) високій людині	гарно пишуть

II. Чи всі слова змінюються? Чи змінюється при цьому лексичне значення?

445 Прочитайте речення. Поміркуйте, як змінюється форма слів **місто**, **Мукачівський замок**. Перепишіть і виділіть закінчення та основу.

1. Місто Берегове невелике. У місті є історичні пам'ятки, великі й маленькі парки. Жителі міста доброзичливі.

2. Мукачівський замок унікальний. Нині в Мукачівському замку розміщений історичний музей. Мукачівським замком пишаються жителі Закарпаття.

446 Прочитайте речення. Випишіть виділені слова. Позначте в них основу й закінчення. Знайдіть з допомогою дорослих або в інтернеті два-три висловлювання про дружбу.

Дружба — стосунки, відносини, в основі яких лежить взаємна прихильність, довір'я, відданість, товариська солідарність. (*Словник української мови*)

Друг — це найкраще, ким ви можете стати, і найкращий, хто може прийти у ваше життя. (*С. Вальдес*)

Хороші друзі дістаються тому, хто сам уміє бути хорошим другом. (*Нікколо Макіавеллі*)

Де б ми не були, з друзями завжди відчуваємо себе як вдома. (*Генрі Драммонд*)

447 Доберіть до іменників відповідні прикметники з довідки. Перепишіть. Виділіть у прикметниках закінчення.

У мене є ... дідусь та ... бабуся. Я маю ... друзів. Батько їв ... ложкою. На небі світить ... сонце. Обережно з ... ножами! Марина купила ... сукню.

Довідка: срібною, старенький, старенька, червону, гострими, вірних, ясне.

 448 Прочитайте. Знайдіть різні форми одного слова, визначте в них основу та закінчення.

1. Найсильніша тварина — жук-гнойовик, адже може підіймати й переносити на спині вантаж, який у 850 разів важчий за масу її тіла. 2. Тварини — дуже милі друзі: не ставлять питань і не критикують. (*Дж. Еліот*). 3. У містах проходять акції проти жорстокого поводження з тваринами. (*З інтернету*). 4. Не кидайте у вольєр тваринам їжу! 5. Ми дуже любимо тварин.

 449 Прослухайте вірш. Прочитайте вірш Лесі Українки. Поясніть, на що вказує закінчення в кожному слові.

На зеленому горбочку

На зеленому горбочку,
У вишневому садочку,
Притулилася хатинка,
Мов маленькая дитинка
Стиха вийшла виглядати,

Чи не вийде її мати.
І до білої хатинки,
Немов мати до дитинки,
Вийшло сонце, засвітило
І хатинку звеселило.

Леся Українка

СЛОВНИК

близькі відносини — közeli kapcsolat
будка — bódé, kalyiba
вантаж — teher
взаємна довіра — kölcsönös bizalom
доброзичливий — jóindulatú
пишаються — büszkék
прихильність — hajlamosság
унікальний — egyedi

§ 78. Змінні та незмінні слова

A ragozható és a nem ragozható szavak

В українській мові одні слова змінюються, а інші — ні, вони незмінні. Лише **змінні слова** в реченні змінюють свою форму та мають закінчення.

Коли слово змінюється, то набуває нових форм.

Наприклад, *учень* , *учн* , *учн*

Незмінні слова закінчень не мають.

Незмінні слова в реченні завжди звучать однаково, тобто мають лише одну форму та не мають закінчення.

Незмінними є:

- ➔ окремі іменники іншомовного походження (*кіно, поні, журі*);
- ➔ прислівники (*уночі, знизу, завтра, низько*);
- ➔ дієприслівники (*малюючи, написавши*);
- ➔ неозначена форма дієслова (*плавати, будувати*);
- ➔ деякі аббревіатури (утворення з перших літер або з інших частин слів, що входять до складу назви чи поняття): *ООН, СБУ, ЄС*.

УВАГА! Незмінні слова, у яких немає і не може бути закінчень, потрібно відрізнити від слів з нульовим закінченням. Наприклад, слово **тихо** не має навіть нульового закінчення, бо це незмінне слово, а слово **ліс** має нульове закінчення, бо змінюється.

Порівняйте!

Я **тихо** говорю.

Ми **тихо** говоримо.

Учні **тихо** говорили.

Я іду в **ліс**.

Ведмеді живуть у **лісі**.

За **лісами** широке поле.

 450 Перепишіть, підкресліть «зайве» слово. Зверніть увагу на закінчення.

1. Природа, земля, кіт, собака, трава. 2. Двір, корінь, парк, дерево, кінь. 3. Голосно, влітку, вчора, близько, ніч. 4. Кенгуру, колібрі, шимпанзе, море, поні. 5. США, школа, парта, дошка, крейда.

 451 Поясніть, чому слова в першому рядку мають закінчення, а в другому – не мають.

Низький, легка, літо, рука

Низько, учора, улітку, праворуч

 452 Дослідіть, у якій колонці змінні слова, а в якій – незмінні. У змінних словах виділіть основу й закінчення.

осінь	восени
зима	взимку
веселий	весело
вчорашній	вчора
гарний	гарно
голосний	голосно

 453 Випишіть незмінні слова.

Улітку, веселка, журі, солодкий, голосно, подруга, обережно, хата, радісно, вовк, розум, опівночі, котеня, далеко.

Ключ. Підкресліть у кожному слові першу букву. Якщо завдання виконано правильно, то з підкреслених букв можна прочитати назву міста.

 454 Запишіть слова в три колонки: а) із закінченням; б) із нульовим закінченням, в) без закінчення.

із закінченням	із нульовим закінченням	без закінчення

Гора, разом, обережно, берег, орбіта, економ, легкий, опера, зависоко, ваза, земляк, уважно, майстерно, армія, увечері.

Ключ. Підкресліть у кожному слові першу букву. Якщо завдання виконано правильно, то з підкреслених букв можна прочитати початок прислів'я: «... як ліхтар без свічки».

455 Прочитайте. Додайте пропущені слова.

1.

- Добрий ... , Степане!
- Добрий день, Марто!
- Ти бачила в зоопарку ... ?
- Так, я бачила великого білого ведмедя.

2.

- Давиде, ти ... у Береговому?
- Так, я живу в Береговому.
- А твої друзі?
- Вони живуть у різних

3.

- Єво, скажи, будь ласка, в Україні є ... та ... ?
- Так, в Україні багато зоопарків та заповідників.

- Де ... еко-парк «Долина вовків»?
- Він розташований у селі Синевирська Поляна, що на відстані 1–2 км від Центру реабілітації ведмедів.

СЛОВНИК

орбіта – pálya

§ 79. Корінь, суфікс, префікс і закінчення — значущі частини слова.

A szó szerkezeti elemei: szótő, képző, prefixum (előrag) és végződés

Кожне слово має свою будову, частинку. Воно складається з префікса, кореня, суфікса, закінчення та основи слова.

Корінь слова — це головна значуща частина слова. Корінь спільна для всіх спільнокореневих слів і виражає їхнє загальне лексичне значення.

*Будувати, побудувати, збудований,
будинок, будівельник.*

Унаслідок чергування звуків корінь може змінювати свій звуковий склад.

Наприклад, *книга* — у *книзі*; *рука* — у *руці*.

Спільнокореневі (споріднені) слова — це слова, що мають спільний корінь, але відрізняються за лексичним значенням.

мова, мовець, мовний, розмовляти, розмова

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ! Корені слів, які тільки звучать однаково, але мають різне значення, — це різні корені. Наприклад, слова літо і літак — не споріднені, бо в них корені різні за значенням.

456 Перепишіть слова, позначте в них корінь.

1. Ліс, лісовий, лісок, лісний.
2. Рід, рідний, рідненька, споріднений.
3. Морозець, морозний, підморозило, морозиво.
4. Веснянка, веснонька, весняний, весніти, напровесні.

457 Прочитайте вірш. Знайдіть спільнокореневі слова. Назвіть у них корінь.

Білка

Білка — від слова «біла»,
а білих білок нема.
Може, були та розбіглись,
як забіліла зима.

Ні, не розбіглися білі,—
певно, коли восени
в лісі усе золотіло,—
позолотіли й вони.

Олег Орач

458 Перепишіть речення. Підкресліть спільнокореневі слова. Позначте корінь у них.

1. Будівельники збудували великий будинок. 2. Льотчик довго літав на літаку. 3. Лікар у лікарні виписав ліки та вилікував хворого. 4. Письменник написав короткий вірш, потім підписав документи та лишив на столі записку.

459 Прослухайте текст. Прочитайте. Знайдіть спільнокореневі слова, випишіть їх і позначте корінь.

По Україні розсипано сотні назв населених пунктів, похідних від слова «дуб». Між ними — історичне місто Дубно на Волині, облога якого так яскраво описана в повісті Гоголя «Тарас Бульба»; промислове місто Дубровиця — теж на Волині, село Дубовичі на Сумщині. Чимало таких назв, як Дубрівка, Діброва, Дубина, Дубовий Гай тощо. Є й річки з назвами Дубова, Дубовець і просто Дуба. Згадується дуб у народних піснях, як «Гомін, гомін по діброві», «Ой чого ти, дубе, на яр похилився» та інших.

За М. Фененком

460 Конструювання нових слів «Хто більше». Доберіть до поданих слів спільнокореневі, запишіть їх.

Друг, школа, хата, ліки, дорогий.

СЛОВНИК

наземний — földi, a földön lévő
облога — ostrom

§ 80-81. Спільнокореневі слова і форми слова

A származékszavak és a szó alakjai

Форми слова відрізняються не лексичним, а тільки граматичним значенням. Це одне й те саме слово, тільки з різними закінченнями.

Н.	<i>мова</i>	<i>дід</i> □
Р.	<i>мови</i>	<i>діда</i>
Д.	<i>мові</i>	<i>дідові</i>
Зн.	<i>мову</i>	<i>Н. або Р.</i>
О.	<i>мовою</i>	<i>дідом</i>
М.	<i>(на) мові</i>	<i>(на) дідові</i>

Потрібно розрізняти спільнокореневі слова і форми слова. **Форми слова** мають ту саму основу, але різні закінчення і різняться між собою не лексичними, а лише граматичними значеннями. Це одне й те саме слово, тільки з різними закінченнями.

461 Виберіть форми одного й того самого слова.

Водяник, водою, водяний, вода, воду, водогін, підводний, воді, води.

Земляний, підземний, землі, землю, наземний, земля, землями, підземелля, землю.

Сад, саду, садовий, садом, посадка, садівник, у саду, садок, садові, саджанець.

462 Прочитайте. Визначте «зайве» слово в кожному рядку.

Море, моряк, морський, морозиво.

Хліб, хлібчик, хліба, хлібний, хлібниця

Малина, малий, малинка, малиновий.

Спів, співак, співачка, співати, співаємо.

463 Прочитайте текст. Випишіть в один рядок спільнокореневі слова, а в інший – форми слова.

Данилко любить дощ. Цього року влітку мало дощів, але осінь була дощова. Удень ішов дощик. Данилко не

хотів брати дощовик. Він роздивляв краплинки дощу на листях. Дощинки були і на руці. Вночі задощило.

Ч64 Розділіть слова на дві колонки, запишіть їх.

Спільнокореневі	Форми слова

1. Учень, заучити, учні, учням, учня, учнями, учнівський, учений, учневі, учнів.

2. Деревце, дерево, дереві, дерева, деревами, деревина, дерев'яний, деревах.

3. Розписати, пишеш, писар, написати, пишу, пишете, письменник, пишуть, пишемо.

4. Книжками, книжка, книжковий, книжки, книжці, книгарня, книжкою, книжечка, книжку.

Ч65 На місці крапок запишіть відповідну форму слів друг / подруга.

I.

Н.	Мій ... розумний.
Р.	На святкуванні іменнин мого ... не було.
Д.	Сьогодні ... подарили цуценя.
Зн.	Давид та Оксана бачили мого ... в спортзалі.
О.	Давид зі своїм ... пішов грати у футбол.
М.	На ... зелені шорти.

II.

Н.	У мене є
Р.	Марта пішла до
Д.	Вчора ... привезли нове піаніно.
Зн.	Мою ... звати Оксана.
О.	Сьогодні з ... я іду до театру.
М.	На ... нові штани.

 466 Перепишіть. Слова в дужках поставте у відповідній формі.

1. Діти пішли на (річка). На (річка) побачили велику рибку. (Річка) скоро текла, а рибка від дітей втекла.
2. Мама купила мені (книжка). На столі лежить (книжка). У (книжка) цікаві казки. 3. Учні пішли в (клас). У (клас) всі бігали. (Клас) потрібно відремонтувати.

 467 Перепишіть речення. Визначте спільнокореневі слова та форми того самого слова.

Береза — це дерево, що виростає у висоту до тридцяти метрів. Біла кора дерева захищає березу від сонця. Із дерева витікає берзовий сік. У березовому лісі можна знайти смачний гриб — підберезник. Через велику кількість беріз село на Закарпатті отримало назву Березники.

468 Поданні іменники поставте в потрібному відмінку. Визначте форми одного й того самого слова.

Печуть смачний (хліб), сидів за (парта), бачили (Олена), розповідає (історія), на столі немає (хліб), діти ідуть з (мама), знайшла під (парта), любить (мама), ми п'ємо (вода), читають (книга), лист лежить на (книга), плавають у (вода), діти мають (олівець, папір), я маю (картопля, риба).

 469 Складіть речення з поданими словами за зразком.

Зразок: Іван — мати — букет — квіти — для. (Марія) —
Іван має букет квітів для Марії.

Тато — мати — комп'ютер — для (Давид)

Марта — мати — картина — для (мама)

Хлопці — мати — сало — для (тато)

батьки — мати — телефон — для (Василь)

СЛОВНИК

дощовик — esőkabát

краплинки дощу — esőcseppek

§ 82-83. Суфікс

A szuffixum (képző)

Суфікс — це значуща частина слова, що стоїть після кореня і служить для утворення нових слів.

село — сільсь[^]кий, школа-школя[^]р

У слові може бути декілька суфіксів.

Наприклад, *школя[^]р[^]ка*.

470 Прочитайте і переписіть вірш. У виділених словах позначте суфікси.

Місяць яснесенький
 промінь тихесенький
 кинув до нас.
 Спи, мій малесенький!
 Пізній бо час.

Леся Українка

471 Утворіть пестливі форми слів.

Вразок: ваза — вазочка, пір'я — пір'ячко; синій — синенький, синесенький.

Ванна, малий, насіння, худий, сонце, чистий, подвір'я, тонкий, білий, поле, квітка.

472 Переписіть. Визначте у словах, де можливо, суфікси та закінчення.

Ніч, нічка, ніченька, нічний, ночує, ночівля, синій, синенький, синюватий, синіє степ, степовий, вода, водиця, водяний.

473 До кожного слова доберіть і запишіть спільнокореневі з суфіксами, що в дужках. Суфікси позначте.

Вразок: Велосипед (**-ист-**, **-к-**): *велосипедист, велосипедистка*

Бандура (**-ист-**, **-к-**), читати (**-ач-**, **-к-**), ліки (**-ар-**, **-к-**), телефон (**-іст-**, **-к-**), шахта (**-ар-**, **-к-**), пекти (**-ар-**, **-к-**), діяти (**-яч-**, **-к-**), Одес (**-ит-**, **-к-**), Україна (**-ець-**, **-к-**).

474 «Хто це?».

1. Людина, яка грає на бандурі.
2. Чоловік, який працює в шахті.
3. Жінка, яка пече хліб.
4. Чоловік, який народився і живе в Угорщині.

475 Визначте корінь, суфікс та закінчення в цих словах.

Березовий, вітерець, сонний, українець, братський, вербовий, празький, угорець, денний, липовий, угорський, німецький.

476 Утворіть за допомогою суфіксів **-ар (-яр)**, **-ник (-івник)** нові слова професій.

Зразок: стіл — столяр

Аптека, бібліотека, лікує, шахта, кобза, креслити, сад, рятувати.

477 Запишіть слова у три колонки й позначте суфікси.

Іменник	Прикметник	Дієслово

Дубок, бабуся, лісок, маленький, дочитати, переписати, стільчик, прилітати, відійти, пасивний, морожений, столяр, песик, мудрість, дописала, водичка, кошеня, сонний.

СЛОВНИК

бандура — bandúra (ukrán népi hangszer)
 клювати — csipkedni
 кобза — koboz, nyolchúrú lant
 шахта — bánya

§ 84-85. Префікс

A prefixum (előrag)

Префікс — це значуща частина слова, що стоїть перед коренем і служить для утворення нових слів.

превеликий, вийти, переписати, безхмарний

478 Прочитайте. Випишіть слова в першу колонку без префіксів, а у другу — з префіксами.

Слова без префіксів	Слова з префіксами

Об'їхати, обв'язати, обідати, віддати, відро, відробити, зібраний, зірка, зілля, нарцис, написати, народ.

479 Прочитайте речення. Дослідіть, як змінилося значення слова **нести** за допомогою префіксів.

Марта принесла мені книжку. Занесла в хату стільчик. Перенесла квітку з однієї кімнати в іншу. Віднесла торт мамі.

480 Прочитайте речення. Знайдіть слова з префіксами і з'ясуйте, якого значення надають префікси цим словам.

Птахи високо літають. Лелеки прилетіли. Вони пролітали над нашим будинком. Пташка залетіла у вікно. Вона злетіла в небо. Пташки відлітають у теплі краї.

481 Послухайте вірш Надії Красоткіної. Знайдіть і випишіть слова з префіксами.

Весна роботу принесла

Весна роботу принесла,	Тому гребу, мету усе,
Тож треба все поприбирати.	Щоб першим квітам волю дати.
Не для якогось там числа,	А вітер листя знов несе...
А щоб порядок коло хати.	Та буду все одно згрібати.
Бо квіти гарно зацвіли,	Порядку хочу і тепла,
І треба листя позгрібати.	Та більше радості і цвіту!
Щоб сонце бачити змогли	Бо вже у край весна прийшла,
І синє небо привітати.	І розлилась краса по світу!

Н. Красоткіна

 Ч 82 Перепишіть, уставте одне зі слів, що в дужках. Поясніть ваш вибір.

1. На концерт ... кращих учнів та ... факс. (надіслали, послали). 2. Староста ... квитки Олегові, а він не хотів нам ... (передала, віддати). 3. У класі ... уривок з вірша. Удома треба його (прочитати, зачитали). 4. В їдальні треба було ... всі овочі. Учні ... останню моркву (доїдали, з'їсти).

 Ч 83 За допомогою префіксів **при-, за-, до-, пере-, під-, ви-, по-, на-** утворіть слова з новим значенням. Складіть із ними речення.

Вразок: вітати — привітати. Друзі привітали мене.

Писати, бігти, малювати, ліпити, іти, готувати, пити, мити, телефонувати, питати.

 Ч 84 На місці пропуску запишіть слова з довідки у відповідній формі. Позначте суфікси та префікси.

1. Стояла ... жінка. 2. Ми писали ... завдання. 3. Сьогодні у нас ... день. 4. Подув ... вітерець. 5. Важко їхав ... автобус. 6. Ми бачили ... дерево.

Довідка: важкенький, прохолодний, старенький, безтурботний, височенний, повільненький.

 Ч 85 Запишіть слова у три колонки: а) слова, у яких основа складається з кореня; б) слова, у яких основа складається з кореня і префікса; в) слова, у яких основа складається з кореня, префікса і суфікса.

Показ, перевал, лоза, висадки, клен, приказка, зруб, порадинок, сом, поле, вигін, мряка, політ, прогулянка, затишок, прадід, прабабуся.

Ключ: Підкресліть третю букву. Якщо правильно виконали завдання, із третіх букв записаних слів складеться продовження прислів'я: «Без догляду...».

 Ч 86 Прослухайте текст. Знайдіть слова з префіксами.

Нащадки гусячого пера

Винахідником кулькової ручки вважається журналіст з Угорщини Ласло Біро, який у 1930-х роках використовував

чорнильну ручку. Під час письма чорнило часто розливалося, забруднювало руки й написаний текст.

Одного разу, коли прийшов у друкарню, Біро звернув увагу, що друкарське чорнило не залишає плям. Він спробував залити у свою ручку таке чорнило, але воно було занадто густим і забило перо, яке перестало писати.

Тоді Ласло Біро та його брат Георгій вигадали конструкцію авторучки, яка мала наконечник у вигляді кульки. Замість того, щоб вільно стікати з кінчика пера, липке й густе друкарське чорнило покривало кульку, яка рухалася по аркушу й залишала за собою чорнильну лінію

З посібника

487 Разом з однокласником/однокласницею знайдіть у тексті продовження речення за поданим початком.

Винахідником кулькової ручки вважається ...

Біро звернув увагу, що друкарське чорнило ...

Таке чорнило, але воно було занадто густим і ...

Тоді Ласло Біро та його брат Георгій вигадали ...

Липке й густе друкарське чорнило ...

СЛОВНИК

безтурботний – gondtalan
 безхмарний – felhőtlen
 винахідник – feltaláló
 друкарня – nyomda
 забруднити – beszennyezni
 зруб – levágott rész, faragat

липке – ragadós
 мряка – köd
 наконечник – végdarab
 нащадки – utókor
 обв'язати – átkötni

§ 86. Розбір слова за будовою

A szó elemzése szerkezeete szerint

Розбір слова за будовою потрібно проводити в такій послідовності:

1. Закінчення і його значення.
2. Основа.
3. Корінь.
4. Префікс і суфікс.

ЗРАЗОК УСНОГО РОЗБОРУ

Речення: Дівчина прекрасна.

Слово **прекрасна**.

1. Змінюємо: *прекрасна, прекрасної*. Закінчення **-а**.
У реченні прикметник стоїть у називному відмінку однини.

2. Основа **-прекрасн-**.

3. Добираємо споріднені слова: *краса, красивий*.
Корінь — **-крас-**.

4. Префікс **пре-**, суфікс **-н-**.

Зразок письмового розбору:

Ч 88 Перепишіть слова. Визначте їхні значущі частини.

Білий, біленький, побілений, білити; син, синочок;
ліс, лісник, лісовий; праця, працювати, працівник; діти,
дитина, дитячий; сад, садок, садівник, садити.

Ч 89 Згрупуйте споріднені слова й запишіть. Позначте корінь, префікс, суфікс, закінчення.

Вітер, холодно, мороз, замерзнути, морозець, вітрисько,
холодильник, вітряк, морозний, холоднючий, морозиво.

Ч 90 Зробіть усний розбір слів за будовою.

Правдивий, чистота, батьків, школяр, читаю, калиновий, переносу.

 491 Зробіть письмовий аналіз слів за будовою.

Пришкільний, подорожник, пам'ятний, лісок, молодець, тихо, листки, садівник, радісно, переписує, розмова.

 492 Прослухайте вірш.

З лісу зайчики ішли

З лісу зайчики ішли,
Кавуна вони знайшли.
їли, їли кавуна,
Так і виїли до дна.
Хить його туди й сюди —
Покотили до води.
Заї-зайчики смішні
Попливли на кавуні!
Попливли на кавуні,
Наче й справді на човні!
Та як далі відпливли —
З ляку слізки потекли...
А матуся зирк із хати:
Попливли її зайчата!..
Каже гусочці зайчиха:
— Порятуй зайчат від лиха!

Добра гусочка зайчат
Завернула вмить назад.
Чим кінчаються пригоди? —
Не робіте, діти, шкоди!

Л. Полтава

493 Розберіть за будовою виділені слова. Знайдіть у вірші спільнокореневі слова.

СЛОВНИК

вітряк — szélmalom
покотили — elgurították

слізки — könnyek

§ 87. Особливості складання тексту-опису

A leíró szöveg jellemzői

Опис — це один із типів мовлення, за допомогою якого ми характеризуємо предмети, називаємо найбільш важливі для них ознаки, властивості тощо.

Описувати можна все, що ми бачимо навколо, з чим ми зустрічаємося в житті: предмети, тварин, людей тощо. До опису можна поставити одне з таких питань: **який? яка? яке? які?**

Опис здебільшого складається з трьох частин:

- ➔ у першій — загальне уявлення про описуваний предмет, об'єкт та ін.;
- ➔ у другій — опис, йдеться про окремі ознаки;
- ➔ у третій — роблять висновки.

494 Прослухайте текст. Погляньте на картину з дерева. Прочитайте текст за вчителем/учителькою. Знайдіть слова, за допомогою яких описано тварину. Який це тип мовлення?

Грізний житель лісів

Ведмідь — великий, волохатий, грізний житель лісів. Коли уявляєш собі ведмедя, то перше, що спадає на думку — це його великий зріст, коричневе хутро та люте ривіння, якого усі жахаються. У нього витягнутий та товстий тулуб, така ж шия, витягнута вперед морда. Хижак

має маленькі очі і вуха. Незважаючи на це, у нього прекрасний зір і відмінний слух.

Лапи мають по 5 пальців з довгими, дуже потужними кігтями. Його не даремно називають косолапим, адже

звір ходить, ступаючи повністю на всю стопу. Від цього його хода здається незграбною. Насправді, не відрізняючись особливою грацією, ведмеді можуть досить швидко пересуватися. Вони дуже витривалі, з легкістю долають великі відстані, навіть без відпочинку. Тварини, на диво, добрі плавці. У всіх ведмедів є хвіст. Він такий короткий, що його важко побачити. Узимку, коли ведмедям немає що їсти, вони впадають у зимову сплячку.

Мені подобається бурий ведмідь, тому що він гарний та сильний.

495 Увідповідніть початок речення у лівій колонці і продовження речення у правій колонці. По черзі називайте речення та його закінчення.

Початок

- 1 Ведмідь — великий, ...
- 2 Коли уявляєш собі ведмедя, то перше, що спадає на думку – це ...
- 3 Хижак має...
- 4 Лапи мають по 5 пальців з довгими..
- 5 Його не даремно називають ...
- 6 Від цього його хода здається ...
- 7 Ведмеді можуть досить швидко...
- 8 Вони з легкістю долають великі відстані, ...

Закінчення

- А дуже потужними кігтями
- Б маленькі очі і вуха
- В навіть без відпочинку
- Г косолапим
- Д незграбною
- Ж його великий зріст
- З пересуватися
- К волохатий, грізний житель лісів

ПЛАН ОПИСУ ТВАРИНИ В ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ

1. Загальне враження.

2. Зовнішній вигляд:

Голова (голівка, голівонька) — вузька, красива.

Тулуб — маленький, великий, витягнутий.

Спина (спинка) — м'язиста, коротка

Шия (шийка) — коротка, пряма, довга, гнучка.

Шерсть — довга, коротка, густа, гладенька, пряма, кучерява, блискуча, тьмяна, жорстка, м'яка, пухнаста, шовковиста.

Лапи (лапки) — довгі, короткі, криві, рівні, маленькі, міцні

Хвіст (хвостик) — довгий, короткий, куций, пухнастий, прямий, шаблеподібний

Вуха (вушка) — довгі, висячі, настовбурчені, гострі, великі, маленькі

Мордочка — загострена, коротка, тупа, приплюснута, прямокутна, видовжена, кругла.

Очі (оченята) — чорні, карі, зелені, сірі, темні, грайливі, блискучі, сумні, веселі, злі, похмурі.

3. Характер і звички

3. Голова, очі, вуха, лапи, хвіст.

4. Сила (спритність, енергійність, витривалість) тварини.

5. Я люблю спостерігати за твариною.

Ч96 Прослухайте діалог. Прочитайте його.

— Привіт, Давиде! Кого ти тримаєш у руках?

— Привіт, Оксано! Я тримаю мого нового друга, Джека.

— Якої породи Джек?

— Джек — справжній угорський куvas. Чудовий сторож, який охороняє та захищає територію. А ще він хоробрий, не знає страху.

— Він такий милий, білий як сніг! А який буде його зріст: великий чи маленький?

— Ці собаки великого зросту. Він зараз ще маленьке цуценя.

— О, шерсть у нього така густа та хвиляста! Дуже схожий на баранчика.

— Так, адже він справжній пастух, стереже отари овець.

— А які в нього гарні темно—карі очі! А вуха не дуже довгі, своєю формою нагадують латинську букву «V».

— Це справді так. А ти звернула увагу на його хвіст?

— Так, хвіст довгий та пухнастий. І я помітила, що кінчик злегка загнутий вгору, але не закручується повністю.

— Вибач, але нам уже потрібно йти додому. Джек зголоднів. Бачиш, як облизується? Бувай!

— До побачення!

 Ч97 Напишіть діалог про вашу улюблену домашню тварину. Використовуйте описи.

СЛОВНИК

властивості — tulajdonságok
 переплелося — összefonódott
 уявлення — elképzelés
 волохатий — szőrös, bolyhos
 грізний — félelmetes
 жахаються — megrémülnek
 зимова сплячка — téli álmom
 люте ревіння — heves üvöltés

настовбурчені вуха — kiálló fülek
 спритність — ügyesség, gyorsaság
 хижак — ragadozó
 угорський кувас — magyar kuvasz (kutyafajta)

§ 88. Вимова і написання префіксів з- (зі-, с-)

А з- (зі-, с-) prefixumok kiejtése és helyesírása

Префікс **з-** перед дзвінкими вимовляємо дзвінко, виразно; перед глухими — як глухий **с**.

Префікс **с-** пишеться перед буквами **к, п, т, ф, х**. Перед усіма іншими приголосними пишемо префікс **з-**.

Порівняйте!

с ходити	з різати
с питати	з мити

Для милозвучності вимови перед коренем, який починається кількома приголосними, пишемо префікс **зі-**. Наприклад, *грѝти* — *зігрѝти*.

498 Перепишіть речення. Позначте префікси у виділених словах.

1. Діти **спитали** — батьки відповіли. 2. Микола **сказав** дуже прості слова. 3. Доц **змив** асфальт з вулиці. 4. Марта **зшила** собі білу сукню. 5. Батько **скип'ятив** воду. 6. Петрик **зрозумів** правило. 7. У парку діти **зірвали** черешню.

499 До поданих слів у дужках доберіть споріднені з префіксом **з-** або **с-**. Утворені словосполучення запишіть.

(фотографувати) подругу, (ходити) на гору, (тиснути) руку, (косити) траву, (різати) гілки дерев, (летіти) у повітря, скоро (темніти), (гасити) вогонь.

500 Перепишіть. На місці крапок уставте пропущені букви — **з** або **с**.

..косити, ..робити, ..терти, ..ховати, ..формувати, ..цементувати, ..гадати, ..чистити, ..хвалити, ..кріпити, ..питати, ..сохнути, ..планувати.

501 Разом з однокласником/однокласницею утворіть від поданих слів нові за допомогою префікса **з-**, **зі-**, **с-**.

Хвалити, гадати, грати, чистити, цементувати, питати, гадати, рветься, планувати.

502 Прочитайте. Уставте пропущені префікси **з-** або **с-**.

..тиснути, ..писати, ..питати, ..формувати, ..гадати, ..ходити, ..класти, ..давати, ..варити, ..казати, ..ліпити, ..робити, ..різати.

503 Випишіть слова у дві колонки: у першу — з префіксом **з-**; у другу — **с-**.

Слова префіксом **з-**

Слова префіксом **с-**

..варити, ..пущений, ..краю, ..брити, ..брести, ..ховати, ..твердження, ..бентижити, ..вести, ..тіснити, ..чинити, ..хитнулись, ..паяти, ..сипати, ..класти, ..шивати, ..темніти

Ключ: У кожному слові підкресліть четверту від початку букву й прочитайте закінчення прислів'я. «Хороший друг — як чотирилисник: його важко знайти, але, якщо ви його знайдете,», — ірландське прислів'я.

504 Від поданих слів утворіть нові за допомогою префіксів **з-**, **зі-**, **с-**.

Сипати, тягнути, казаний, рветься, кинути, жати, грітися.

СЛОВНИК

жати — aratni, nyomni

скип'ятити — felforralni

цементувати — cementelni

епітет — jelző

ліхтарик — zseblámpa

масть — szórszín

очерет — nád

порівняння — hasonlat,

összehasonlítás

приплюснута — lapított

прозорий — átlátszó

шаблеподібний (хвіст) — kard

alakú (farok)

§ 89. Написання префікса *роз-* (*рози-*), *без-*, *через-*

А роз- (рози-), без-, через- prefixumok
kiejtése és helyesírása

В українській мові префікси **роз-**, **без-**, **через-** завжди пишемо з буквою **з**. Наприклад, *розказати*, *розпитати*, *розходить*, *безпечний*, *безхитрісний*.

Для полегшення вимови перед коренем, який починається кількома приголосними, пишемо префікс **рози-**. Наприклад, *гріти* — *розигріти*.

505 Перепишіть у зошит. Уставте пропущену букву.

Бе..крайній, ро..доріжжя, бе..турботний, ро..писпти,
ро..сердитись, без..страшний, бе..платно, бе..порадний,
ро..казати, бе..межний, бе..захисний, ро..чин, ро..сердитись.

506 Утворіть нові слова за допомогою префіксів **роз-**, **без-**.

Зразок: барва-безбарвний, гадати-розгадати.

Межа, надія, нести, фарбувати, бити, копати, давати.

507 Спишіть речення, розкрийте дужки. Обґрунтуйте написання.

1. Микола (з,с)тер з дошки домашнє завдання. 2. У небо (з,с)летіли птахи. 3. Діти (з,с)фотографували гори Карпати. 4. Дівчата ро(з,с)казали цікаву історію. 4. Вони тут бе(з,с)сильні. 5. Учителі розподілили учнів на групи. 6. Нам ро(з,с)дали книги.

508 Перепишіть. Уставте пропущені букви **з (зі)** або **с**.

Бе..надійний, ..шиток, ..хил, ..підлоба, бе..слідно,
ро..йти, ..цементувати, ..вечора, ..сушити, бе..смертя,
ро..слати, бе..шумний, ро..тин, ..середини, ро..брати,
..худнути, ро..казати, роз..хитати, ро..гнати, ..рвати, ..грітися, ро..рвати.

СЛОВНИК

безбарвний — színtelen
черезплічник — lapockacsont

хвала — dicséret

§ 90. Вимова та написання префіксів *пре-, при-, прі-*

A pre-, pri-, pri- prefixumok kiejtése és helyesírása

Ненаголошений голосний **е** у префіксі **пре-** у вимові наближається до **и**. Ненаголошений голосний **и** у префіксі **при-** у вимові наближається до **е**.

Префікс **пре-** пишемо в прикметниках і прислівниках для вираження найвищого ступеня ознаки. Цей префікс за значенням відповідає слову *дуже*. Наприклад, *превисокий* (*дуже високий*).

Також префікс **пре-** пишемо у деяких словах старослов'янського походження: *престол, преподобний, презирство*.

Префікс **при-** пишемо в словах, що означають:

➔ **наближення, приєднання до чогось**. Наприклад, *приїхати*;

➔ **неповноту дії чи ознаки**. Наприклад, *присісти*;

➔ **перебування біля чогось**. Наприклад, *прикордонний*.

Префікс **прі-** пишемо лише в трьох словах: прізвище, прізвисько, прірва.

509 Поясніть, чому в першій групі пишемо префікс **пре-**, а у другій – **при-**.

1. Прешвидко, препоганий, прекрасний.
2. Прийти, прибудувати, прикрити.

510 Запишіть слова у три колонки залежно від значення префікса.

Найвищий ступінь ознаки (дуже)	Наближення, приєднання до чогось	Перебування біля чогось

Премудрий, прибережний, приліпити, пречистий, прибудова, прерозумний, приземлитися, прилетіти, перебувати, прегарячий, пришити, приміський, приєднати, преосвященний.

511 Утворіть від поданих слів за допомогою префікса **пре-** нові слова.

Добрий, голосний, тихий, міцний, спокійний, мирно.

 512 Замініть словосполучення словами з префіксами **пре-**, **при-**. Напишіть із трьома словами речення.

1. Злегка закритий. 2. Дуже злий. 3. Не зовсім сів.
4. Дуже глибокий. 5. Не зовсім закриті очі. 6. Місцевість біля Карпат. 7. Дуже високий. 8. Повернення птахів.
9. Лягти на кілька хвилин. 10. Дуже розумний. 11. Невеликий мороз. 12. Дуже поганий.

513 Прочитайте. Уставте на місці пропуску пропущені букви **е**, **и** або **і**. Поясніть.

1. Пр..солодкий торт. 2. Пр..землився літак. 3. Пр..думав нове ім'я. 4. Пр..звище хлопчика подобається всім.
5. Пр..спокійний дід. 6. Пр..горілий пиріг. 7. Малий упав у пр..рву. 8. Пр..шили гудзик.

 514 Випишіть слова з префіксами.

У селі жив пресміливий, предивний хлопчик на ім'я Петрик. Він любив розповідати цікаві історії. Усі жителі села були превеселі, предобрі. Вони любили слухати привітні, привабливі історії. Ніхто не знав справжнє прізвище Петрика, тому дали йому прізвисько Стрибунець. Одного разу безтурботний, прекрасний птах прилетів до превеликої прірви. Там з'явився Петрик, придивився до нього. Довго скакав навколо птаха та майже не вскочив у прірву. Прекрасний птах не зводив з хлопчика очей. Прилетів ближче, схопив лапами руку малого та не дав йому впасти.

СЛОВНИК

прибережний – part menti
прибудова – melléképület
приміський – külvárosi

Словотвір

§ 91. Змінювання і творення слів

Új szavak alkotása

Словотвір — це розділ науки про мову, який вивчає способи та особливості творення слів.

Словотворчий афікс — це префікс чи суфікс, який приєднується до основи для творення нового слова.

Одним із шляхів поповнення мови новими словами є творення слів на основі вже існуючих. Такі слова називають **похідними**.

Слово, від якого утворюється нове слово, називається **твірним**. Наприклад, слово **водяний** утворено від слова **вода**. Спільна частинка **вод-** і є твірною основою.

вода → водяний

Нові слова творяться від основ, а не від коренів. Основа твірного слова, що увійшла до нового слова, називається **твірною основою**. Наприклад, **біліший** — **білішати**.

Непохідні слова є первинними, їх походження не можна пояснити іншими словами. Наприклад, *вода, нога, ліс*.

515 Знайдіть твірні слова наведених слів. Визначте спосіб їхнього творення.

Навушники, перелісок, засніжений, розбігтися, заземлити, зорепад, хід.

516 Випишіть непохідні слова.

День, далеко, осінній, ніс, читанка, ім'я, парк, перехід, рука, кінотеатр, озеро.

Ключ: Підкресліть у кожному виписаному слові першу букву і прочитаєте назву річки, на берегах якої стоїть пам'ятник Т. Шевченку.

517 Перепишіть слова. Визначте, яке зі слів стало основою для утворення іншого. Виділіть префікси та суфікси.

Зразок. Малювати — перемалювати;
вирізаний — вирізати

Безбілетний — білет; записати — записаний; розподілити — поділити; косити — косар; учити — учитель; малювати — малювання; сміливий — сміливість; загадка — загадати

518 Випишіть з тексту назви осіб за професією. Визначте, від яких слів вони утворені.

Мене звати Сашко. Я учень, учуся добре. Моя вчителька Ольга Петрівна. Мій батько водій. Часто возить мене в школу. Моя мама аптекарка. Мій брат перекладач, а моя сестра фокусниця.

519 Запишіть слова у вигляді словотворчого ланцюжка, щоб кожне попереднє слово було твірним для наступного.

Зразок. Іван — Іванівка — Іванівський.

Вітряний, вітряно, вітер, вітрянка; лікарня, лікар, лікарняний; шахтарка, шахтар, шахта, шахтарський; яструбеня, яструб, яструбець, яструб'ятко; малювати, малювання, розмальований, розмалювати, маляр, малярство.

СЛОВНИК

зорепад — csillaghullás
первинні — elsődleges
похідні слова — képzett szó
словотворчий афікс — szóalkotó affixum (toldalék)
твірна основа — alapszótő
твірні слова — alapszó
фокусниця — bűvész (nő)

§ 92-93. Основні способи словотворення.

Префіксальний, суфіксальний,
префіксально-суфіксальний способи словотвору

A leggyakoribb szóalkotási módok. Szóalkotás
prefixummal, szuffixummal,
prefixum-szuffixummal

СПОСОБИ СЛОВОТВОРУ

Префіксальний	За допомогою префіксів	<i>Казати — розказати</i>
Суфіксальний	За допомогою суфікса	<i>Осінь — осінній</i>
Префіксально-суфіксальний	За допомогою префіксів та суфіксів	<i>Школа — пришкольний</i>
Безафіксний	Відкиданням значущих частин	<i>Підписати — підпис</i>
Складання слів або основ	Поєднанням двох або більше основ (або слів) чи їхніх частин	<i>Вода грає — водограй</i>
Абревіація	Поєднання ініціальних (початкових) букв декількох слів	<i>ЄС (Європейський Союз)</i>
Перехід слів з однієї частини мови в іншу	Хворий учень (прикметник) Хворий зайшов до лікаря (іменник)	

520 Прочитайте слова. Як вони утворилися? Порівняйте їхні значення.

Дуб — дубок, син — синок, рука — ручка — рученька, сонце — сонечко, малий — маленький — малесенький.

521 Обговоріть із сусідом/сусідкою за партою, як утворилися подані слова.

Комбайнер, тракторист, весняний, веснянка, квітковий.

522 Поясніть утворення поданих нижче слова.

Ліс — лісник, лісовий, лісний, пролісок, лісистий, лісівництво, лісоруб.

523 Знайдіть «зайве» слово. Поясніть свою думку.

1. Газетяр, кобзар, зліт, школяр
2. літній, сніжний, весняний, безмежний
3. листопад, дитсадок, водограй, замовити

524 Від поданих слів утворіть нові слова префісально-суфісальним способом. Позначте префікси та суфікси.

Вразок: над міру — надмірний.

При березі, без меж, при дорозі, при Дніпрі, без захисту, за містом, при кордоні, без турботи.

525 Знайдіть слово в кожному рядку, яке відрізняється способом творення.

1. подивитись, перечитати, слухати
2. сусідній, пречудовий, козацький,
3. безатомний, задунайський, нічний
4. слухач, пуск, зелень
5. мореплавець, угорець, мовознавець

526 Запишіть слова в три колонки залежно від способу творення: 1) префісальний; 2) суфісальний; 3) префісально-суфісальний.

Залетіти, водиця, занести, прадід, придунайський, дієвий, прикрити, уповільнити, бандурист, співбесідник, подати, знюхати, метровий, побожний

Ключ: Підкресліть у словах першої колонки третю букву, другої — четверту, третьої — п'яту. Якщо правильно виконаєте завдання, то прочитаєте закінчення народної приказки: «Сила птаха в крилах, ...».

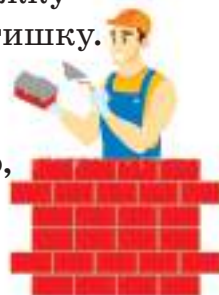

527 Послухайте вірш Марійки Підгірянки. Випишіть назви осіб за професією. Визначте спосіб словотвору.

Гостинна хата

Тесляре, тесляре, збудуй мені хижку
В зеленім садочку, в квітучім затишку.

Змуруй мені, муляре, піч та й рівненько,
Щоб в хаті зимою було всім тепленько.

Ти справ мені, столяре, двері й віконця,
Поріг від дороги, а вікна до сонця.

А ти мені, скляре, встав скло ясне в рамку,
Аби мені сонце світило від ранку.

Ковалю, ковалю, зготов мені ключик,
І сильні завіси, й замочок блискучий.

Я буду раденько замок відмикати,
Щоб ви не минали гостинної хати.

СЛОВНИК

водограй – szökőkút
газетяр – újságárus
зліт – felszállás, felrepülés

пролісок – tisztás, hóvirág
уповільнити – lassítani

§ 94. Безафіксний спосіб словотвору.

Складання слів або основ. Перехід слів з однієї частини мови до іншої

Suffixum nélküli szóképzés. A szótövek és szavak összetétele. Szófaji átmenet

528 Утворить нові слова безафіксним способом.

Зразок: викупити-викуп

Перекладати, переглядати, переходити, відлітати, розкладати, запливати, ходити, відлітати, приїздити, ударити, підписати.

529 Прочитайте слова. Визначте спосіб творення поданих слів.

Зразок: п'ятикласник (п'ятий клас)

Білолиций, дощомір, біломорський, газопровід, залізобетон, радіотехніка, восьмикласник, п'ятирічний, двоповерховий.

530 Разом з однокласником/однокласницею усно визначте спосіб творення поданих слів. З деякими з них складіть речення за зразком.

Зразок: Дев'ятикласники грають у футбол.

Спортзал, міськрада, водопад, землекоп, турпохід, листопад, листоноша, землетрус.

531 Прочитайте речення. На які питання відповідають виділені слова? До якої частини мови вони належать?

1. Біля річки сидів **сивий** дід. 2. **Дідусь** згадав свою молодість. 3. **Черговий** вийшов із класу. 4. **Черговий** учень поливав квіти. 5. Чудувались свіжим **слідом** на снігу. 6. Блискавка розколола хмару, **слідом** ударив грім (Ю. Яновський).

532 Прочитайте прислів'я. Перепишіть виділені слова. Визначте, якими частинами мови вони є.

1. **Сміливого** і куля не бере. 2. **Старого** горобця на полові не обдуриш. 3. Де **старий** спіткнеться, там нехай **молодий** добре напнеться. 4. **Ранній** пізньому не кланя-

ється. **5. Розумний** всякому дає лад. **6. Розумний** батько сина спитати не соромиться. **7. У ледачого** хазяїна і чоботи з ніг украдуть.

 533 Утворіть від кожної пари слів одне способом складання.

Зразок: проводити газ — газопровід.

Чорні брови —

Карі очі —

Чорне море —

Знавець літератури —

Чорна земля —

Білий сніг —

Зорі падають —

534 Прочитайте речення. У якому з них ужиті слова, утворені шляхом переходу однієї частини мови в іншу?

1. Діти намалювали коло. Коло хати ростуть квіти.

2. Портфель цілий, не порвався. Цілий день гралися на подвір'ї.

3. Сивий дід лежав у лікарні. Дідусь прийшов до лікаря.

 535 Складіть речення, у яких слова **вчений, молодий, хворий** виступали б різними частинами мови.

СЛОВНИК

блискавка — villám

грим — mennydörgés, dőrej

дощомір — esőmérő

запливати — beúszni

землетрус — földrengés

напнеться — megtapad

спіткнеться — megbotlik

§ 95. Словотвірний ланцюжок.

Словотвірний розбір слова

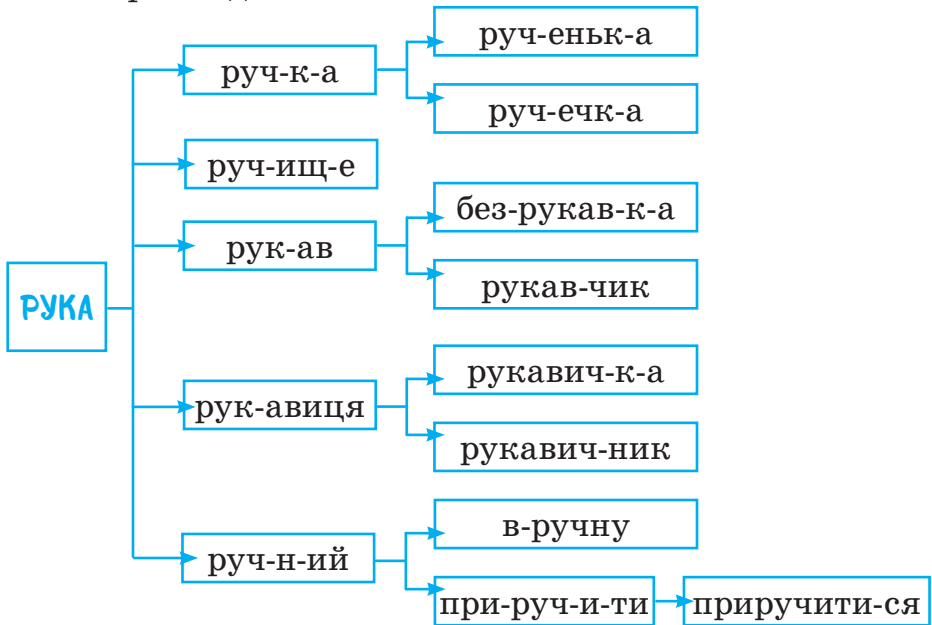
A szóalkotás láncolata.

A szavak szóalkotási elemzése

При словотворенні виникають групи спільно-кореневих слів. Їх можна розмістити за порядком приєднання частин слова: префікса, суфікса, закінчення. Так утворюють **словотвірні ланцюжки**.

Наприклад:

536 Розгляньте словотвірні ланцюжки. Доведіть, що кожне наступне слово в ланцюжку утворене від попереднього. Визначте спосіб словотворення.

1. Дощ → дощовий → дощовик.
2. Зерно → зернята → зернятка → зернятковий.
3. Дослідити → дослід → дослідний → дослідник.
4. Лід → льодовий → льодовик → льодовиковий.

537 Розташуйте слова в порядку їхнього утворення. Поясніть спосіб словотвору.

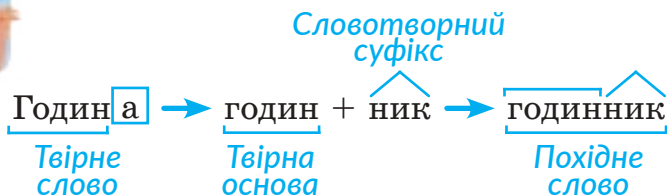
1. Десятка, десять, десятий. 2. Багатіти, багатий, розбагатіти. 3. Батько, по-батьківськи, батьківський, батьки. 4. Законний, закон, законність 5. Записник, записний, запис, записати, писати 6. Біліший, білий, білішати, побілішати.

538 Утворіть словотвірний ланцюжок із поданих слів.

Учити, учителювати, учитель, учень, учениця, учнівський, учительська, вчений, навчений, учителька, навчити, навчати, навчання, вчити, вивчити.

539 Утворіть ланцюжок слів, у якому кожне наступне слово було б утворене від попереднього. Запишіть.

Легкий — полегшено; рука — нарукавник.

540 Зробіть словотвірний аналіз слів.

Лісовий, митися, листопад, розв'язати, переказ, подорожник, описати.

541 Разом із однокласником/однокласницею утворіть від поданих слів нові слова різними способами.

Природа, великий, вода, дорогий, земля, народ, краса.

СЛОВНИК

записник — jegyzetfüzet

§ 96-97. Розвиток мовлення.

Опис зовнішності людини

Beszédkésztség fejlesztése.

Személyleírás külső tulajdonságok alapján

 542 Прочитайте вголос слова для опису зовнішності людини за вчителем/учителькою. Поставте наголоси над кожним словом. Запишіть незнайомі слова та їхній переклад у словник.

Обличчя

Форма: кругле, вузьке, довге, овальне*Колір:* смагляве, засмагле, бліде, рум'яне*Голова:* велика, маленька, кругла.*Ніс:* великий, маленький, прямий, кирпатий, рівний*Чоло:* високе, вузьке*Губи:* тонкі, повні

Очі

Форма: великі, маленькі, круглі, вузькі*Колір:* блакитні, зелені, чорні, карі, сірі

Волосся

Форма: густе, пряме, кучеряве, довге, коротке*Колір:* світле, темне, русяве, руде, чорне, сиве

543 Продовжте по черзі список слів, які вживаються при описі зовнішності людини. Користуйтеся довідкою.

У НЬОГО

голова: маленька, ...

очі: великі, ...

погляд: веселий, ...

борода: довга, ...

вуса: короткі, ...

У НЕЇ

фігура: струнка, ...

обличчя: овальне, ...

брови: густі, ...

хода: швидка, ...

рухи: спокійні, ...

Довідка: стильні, прямі, кругла, розумні, хитрі, світлі, повна, тонкі, сиві, пильний, сумний, спортивна, лагідний, миле, добре, гарні, насуплені, різкі, легка, вигнуті, швидкі.

544 Послухайте текст. Перекажіть текст рідною мовою.

Моя найкраща подруга

Я хочу розповісти вам про свою найкращу подругу. Її звати Софія. Я знаю її вже багато років. Софія симпатична дівчина. У неї приємні риси обличчя: великі блакитні очі, маленький носик, високе чоло, губи повні. У Софії красиве русяве волосся, довге й кучеряве. У неї спортивна фігура. Вона середнього зросту. Моя подруга часто усміхається, вона оптимістична, весела й енергійна. У неї гарне почуття гумору. Ми ніколи не сумуємо і завжди готові допомогти одна одній. Софія часто допомагає мені зі шкільними предметами, відвідує, коли я хворію. Ми ділимося своїми секретами і переживаннями. Я ціную нашу дружбу. Найкраща подруга для мене — це людина, яка завжди допоможе мені та підтримає у будь-яку хвилину. І я дуже щаслива, що в мене є така людина.

545 Прочитайте. Виправте речення відповідно до тексту.

1. Найкращу подругу звати Оленка.
2. У подруги чорні очі, коротке волосся.
3. Подруга низького зросту.
4. Подруга завжди сумна.
5. Ніколи не допомагає.

546 Розкрийте дужки та поєднайте прикметники з іменниками. Складіть три речення з будь-якими трьома словосполученнями.

1. (овальний засмаглий) обличчя.
2. (маленький) голова.
3. (вузький блакитний) очі.
4. (високий) чоло.
5. (кучерявий чорний) волосся.
6. (кирпатий) ніс.

547 Перепишіть. Уставте на місці пропусків відповідне слово з дужки.

1. У мого друга Андрія ... очі, ... волосся, ... ніс. (русяве, рівний, сірі)
2. У моєї сусідки ... очі, ... волосся, ... обличчя. (рум'яне, карі, густе)
3. У твоєї тітки Тетяни ... волосся, ... очі, ... ніс. (блакитні, довге, маленький)

4. У вашого друга Йосипа ... чоло, ... очі, ... волосся.
(чорне, вузьке, зелені)

548 Виконайте завдання за зразком.

Зразок. У (наш добрий приятель) високе чоло, прямий ніс та спортивна фігура. — У нашого доброго приятеля високе чоло, прямий ніс та спортивна фігура.

1. У (мій новий друг) кругле смагляве обличчя та великі карі очі. 2. У (моя мама) темне кучеряве волосся, маленький ніс. 3. У (мій батько) світле коротке волосся, прямий ніс. 4. У (моя старша сестра) довге темне волосся, маленький ніс. 5. У (мій брат) густе світле волосся, рівний ніс. 6. У (наша бабуся) сиве довге волосся маленькі зелені очі. 7. У (твій дідусь) довге бліде обличчя, високе чоло, великі карі очі.

 549 Складіть діалог, використовуючи відомі вам слова з теми «Зовнішність людини».

550 Клоуз-тести. Прочитайте. Перепишіть, вставте пропущені слова.

- 1) — Твоя ... Марта?
— Так, моя найкраща подруга Марта.
- 2) — У вас ... ?
— Ні, у мене довге волосся, у Марти — коротке.
- 3) — Очі в тебе ... ?
— Так, очі в мене блакитні.
- 4) — У тебе ... фігура?
— Так, у мене спортивна фігура.
- 5) — У твоєї подруги волосся довге чи ... ?
— Не дуже ... , пряме.

СЛОВНИК

блідий — sápadt, halvány
засмаглий — napbarnított,
lebarnult
кирпатий — pisze (orr)

рудий — vörös (hajú)
рум'яний — piros, rózsaszínű
русявий — szőke
сивий — ősz (hajú)

§ 98. Зміни приголосних при творенні іменників із суфіксом -ин-

Mássalhangzó-változás főnévképzésnél

При творенні іменників із суфіксом **-ин(а)** від прикметників із суфіксами **-ськ-**, **-цьк-**, **-зьк-** відбуваються такі зміни:

-ськ- + **-ин-** = **щ**: *київський* — *Київщина*, *угорський* — *Угорщина*.

-цьк- + **-ин-** = **чч**: *Турецький* — *Туреччина*; *козацький* — *козаччина*.

Виняток: *галицький* — *Галичина*.

-зьк- + **-ин-** = **жч**: *острозький* — *Острожчина*.

551 Спишіть речення. Від виділених слів утворіть прикметники із суфіксами **-ськ-**, **-цьк-**.

1. **Іршавщина** та **Берегівщина** долучилися до збору продуктів для жителів Сходу (*З інтернету*). 2. Україна за гетьманства Богдана Хмельницького налагоджувала стосунки зі Швецією, **Туреччиною**, Молдовою, **Угорщиною** (*З посібника*). 3. Остапко стояв біля нього і вслухався в слова дум та пісень про **гайдамаччину** (*Федір Бурлака*). 4. **Острожчина** — південно-східний район Рівненської області на межі Малого Полісся та лісостепу з центром у місті Острог (*З інтернету*).

552 Утворіть іменники із суфіксом -ин(а) від поданих прикметників (назв областей України). Запишіть.

Вразок: *Вінницька область* — *Вінниччина*.

Чернівецька, Сумська, Львівська, Полтавська, Хмельницька, Чернігівська, Харківська, Одеська.

553 Утворіть від поданих прикметників іменник із суфіксом **-ин-**.

Німецький, миргородський, панський, кріпацький, словацький, рівненський.

 554 Перепишіть речення, уставте пропущені букви. Поясніть правопис виділених слів.

1. Хмельни..ина — прекрасний край. 2. На Виноградів..ині вирощують екзотичні культури. 3. Ми давно мріяли поїхати в Слова..ину. 4. На Оде..ині багато гарних місць для відпочинку. 5. У Німе..ині є 300 різновидів хліба (*З інтернету*). 6. Футбольний матч між збірними Поль..і й Угор..ини відбувся у Варшаві 27 серпня 1939 року (*З інтернету*).

 555 Визначте рядок, у якому відбувається зміна групи приголосних на **-чч-** при творенні іменників із суфіксом **-ин (а)**. Поясніть ваш вибір.

А білоцерківський, львівський, словацький, одеський, вінницький

Б бахмацький, черкаський, галицький, овруцький, дніпропетровський

В німецький, турецький, чернівецький, вінницький, прилуцький

 556 Утворіть за допомогою суфікса **-ин-** іменники від прикметників, поясніть написання. Запишіть.

Зразок: Німецький — Німеччина.

Хмельницький, галицький, вінницький, херсонський, львівський, одеський, миколаївський, полтавський, харківський, турецький.

557 Складіть мінідіалоги за зразком.

Зразок: Петро, жити, Харківська область.

— Де живе Петро?

— Петро живе на Харківщині.

1) учні, їхати, турецька держава; 2) вчителі, відпочивати, Одеська область; 3) Софія, їхати, Сумська область; 4) Іван, відпочивати, Березівський район.

§ 99. Зміни приголосних при творенні прикметників із суфіксом -ин-

Mássalhangzó-változás a melléknévképzésnél § 28.

Присвійні прикметники утворюються від імен людей і назв тварин. Присвійні прикметники із суфіксом **-ин-** творяться від імен людей — іменників жіночого роду. Наприклад: *Галя — Галин будинок, сестра — сестрина сукня, мама — мамине пальто.*

Кінцеві приголосні твірної основи [г], [к], [х] чергуються з [ж], [ч], [ш]: *Ольга — Ольжина кухня, Наталка — Наталчині очі, Стеха — Стешин підручник.*

558 Прочитайте речення. Знайдіть присвійні прикметники. З'ясуйте, які зміни відбулися при творенні прикметників за допомогою суфікса **-ин**.

Мамині пироги пресмачні. Сестрине волосся найкрасивіше. Ніхто не може знайти Наталчин зошит з української мови. Ольжина сумка дуже дорога. Стешин песик смішний. Ми любимо бабусині вареники.

559 Складіть мінідіалоги за поданим зразком, утворіть присвійні прикметники. Зверніть увагу на чергування приголосних.

Зразок: — Чий це стіл? (Марина)
— Це Маринин стіл.

1. Мобільний телефон, Мар'яна; 2. словник, Ольга;
3. джинси, Богларка; 4. дитина, Одарка; 5. корона, Діана;
6. город, бабуса; 7. родичі, Оксана; 8. друг, Галя.

560 Перепишіть. Іменники, що в дужках, перетворіть на присвійні прикметники в потрібній формі.

1. У (*Таня*) серці живе любов до рідного краю. 2. У (*тітка*) яблуневому садочку зібрали багато яблук. 3. (*Галя*) подруга перелякалася від гавкання собак. 4. Удома всі хвалили (*матуся*) яблучний пиріг.

СЛОВНИК

перелякалася — megrémült, megijedt

гавкання — ugatás

§ 100. Зміни приголосних при творенні
прикметників на **-ськ(-зьк-, -цьк-)**
та іменників на **-ство- (-ств-, -цтв-)**

Mássalhangzó-változás a mellékneveknél
-ськ(-зьк-, -цьк-) szuffixumokkal, főneveknél
-ство- (-ств-, -цтв-) szuffixumokkal

Суфікс **-ськ-**, приєднуючись до основ з кінцевими **г, ж, з, к, ч, ц, х, ш, с**, зазнає таких змін:

→ **г, ж, з** + **-ськ-** = **зьк**. Наприклад, *Париж* — *паризький*, *Буг* — *бузький*, *Кавказ* — *кавказький*;

→ **к, ч, ц** + **-ськ-** = **цьк**. Наприклад, *козак* — *козацький*, *ткач* — *ткацький*, *кравець* — *кравецький*;

→ **х, ш, с** + **-ськ-** = **ськ**. Наприклад, *чех* — *чеський*, *Одеса* — *одеський*, *товариш* — *товариський*.

ЗАПАМ'ЯТАЙТЕ! Чергування приголосних не відбувається у словах: *казахський, баскський, тюркський, цюрихський, чикагський*.

Такі ж зміни відбуваються при творенні іменників за допомогою суфікса **-ств(о)**: *убогий* — *убозтво*, *козак* — *козацтво*, *птах* — *птаство*.

Інші приголосні, зокрема **[д]**, **[т]**, перед суфіксами **-ськ-**, **-ств-** у вимові також змінюються або випадають, проте на письмі ці зміни не позначаються: *студент* — *студентський*, *солдат* — *солдатський*, *груда* — *громадський*, *люди* — *людський*, *людство*.

561 Утворіть прикметники за допомогою суфікса **-ськ(ий)** від іменників.

Читач, товариш, Брест, Кременчук, француз, Гадяч, чумак, брат.

562 Утворіть прикметники від поданих слів за допомогою суфікса **-ськ-**. Запишіть їх у три колонки: у першу — із суфіксом **-зьк-**; у другу — із суфіксом **-цьк-**; у третю — із суфіксом **-ськ-**.

Запоріжжя, Прилуки, Берегово, Кременчук, Волга, Кавказ, Київ, Чернівці, Полтава, Суми, Париж, Прага, Галичина, Хмільник.

563 Утворіть іменники із суфіксом **-ств(о)** від поданих слів. Запишіть.

Птах, керівник, багато, хлібороб, мисливець, пасічник, брат, бджільник, пірат, будівник, звірівник, парубок, боягуз.

564 Послухайте текст.

Бджільництво

Бджільництво належить до найдавніших занять українців. Мед та віск завжди використовували як продукти харчування. Цією справою займалися пасічники. Вони були охайними, їх шанували як знавців природи і навіть знахарів.

У селі Колочава, що у Міжгірському районі Закарпатської області, у 2020 році з'явилося незвичне поселення з дерев'яних будиночків із млином, школою, церквою, основними жителями якого стали бджолині сім'ї. Пасіка показує історію розвитку бджільництва від вулика-дуплянки до «розумного» вулика, оснащеного різноманітними сенсорними датчиками.

Відтепер усі охочі зможуть ближче ознайомитися з історією бджільництва в Карпатах.

З інтернету

565 Прочитайте текст. Знайдіть слова, утворені суфіксальним способом.

566 Послухайте початок речення. Продовжте його.

1. Бджільництво належить до ...
2. Цією справою займалися ...
3. Пасіка показує історію ...

СЛОВНИК

бортництво — erdei méhészet
мисливець — vadász
оснащене — felszerelt

парубок — legény
сенсорні датчики — érintésérzékelők

Матеріал для самоконтролю

1. Дайте відповіді на запитання.

1. Які ви знаєте значущі частини слова? Як їх треба позначати? 2. Що таке основа слова? Наведіть приклади. 3. Поясніть відмінність між змінними та незмінними словами. 4. Чи однаковими є поняття «спільнокореневі слова» і «форми слова»? Наведіть приклади. 5. Поясніть роль суфіксів і префіксів. 6. Які особливості вимови і написання префіксів з-(зі-), с-? Наведіть приклади. 7. Які особливості вимови й написання префіксів **роз-, без-, через-**? Наведіть приклади. 8. Які правила написання слів з **пів-**? Наведіть приклади. 9. Розкажіть про основні способи творення слів. Наведіть приклади.

2. Виберіть одну правильну відповідь.

1. Нульове закінчення має кожне слово в рядку
 - ➔ кінь, плач, вітер
 - ➔ хата, весна, боротьба
 - ➔ швидко, кенгуру, далеко
 - ➔ пишуть, пишемо, пишете
2. Спільнокореневими є всі слова в рядку
 - ➔ будильник, будувати, будівництво
 - ➔ ходунки, вихід, переходити
 - ➔ чистити, читати, читання
 - ➔ малював, малювали, малювала
3. Безафіксним способом утворено слово
 - ➔ сонечко
 - ➔ підігріти
 - ➔ перепис
 - ➔ прадід
4. Правильно написано всі слова в рядку
 - ➔ зфотографувати, знести, спитати
 - ➔ сказати, зшити, бездіяльний
 - ➔ спалений, розповісти, бесхитрісний
 - ➔ розкидати, спекти, безпечний

5. Префікс **пре-** пишеться в усіх словах рядка
- ➔ пр..бігти, пр..їхати, пр..нести
 - ➔ пр..тихий, пр..великий, пр..красний
 - ➔ пр..злий, пр..чудовий, пр..карпатський
 - ➔ пр..милий, пр..чистий, пр..сісти
6. Усі слова мають суфікси в рядку
- ➔ садок, шкільний, дід
 - ➔ пташенятко, радість, сестрин
 - ➔ книжка, дорога, сільський
 - ➔ весело, осінній, стіл
7. Помилку у творенні присвійного прикметника допущено в рядку
- ➔ сестрин
 - ➔ Ольгин
 - ➔ бабусин
 - ➔ матусин
8. Пропущено буквосполучення **-тс-** у слові
- ➔ неу..тво
 - ➔ мисте..тво
 - ➔ бага..тво
 - ➔ юна..тво

Зміст

Дорогі п'ятикласники та п'ятикласниці!	4
Вступ	5
§ 1. Державна мова та інші мови світу	5
§ 2. Розвиток мовлення. «Україна — наш рідний край»	10
Спілкування і мовлення. Текст	13
§ 3. Види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо)	13
§ 4. Навчальне читання	17
§ 5. Найважливіші вимоги до культури мовлення	20
§ 6. Види мовлення (монологічне і діалогічне; усне і писемне)	24
§ 7. Текст. Тема і головна думка тексту. Поділ тексту на абзаци. План готового тексту	26
Матеріал для самоконтролю	30
Повторення вивченого в початкових класах	32
§ 8. Частини мови. Іменники, що означають назви істот та неістот. Рід іменників: чоловічий, жіночий, середній. Змінювання іменників за числами	32
§ 9. Прикметник. Роль прикметників у тексті. Змінювання прикметників у сполученні з іменниками за родами і числами	35
§ 10. Числівник. Роль числівників у мовленні	38
§ 11. Займенник. Особові займенники	41
§ 12. Дієслово. Роль дієслів у текстах. Неозначена форма дієслова	43
§ 13. Прислівник	46
§ 14. Службові частини мови. Прийменник. Сполучник	49
Матеріал для самоконтролю	52
Синтаксис і пунктуація	54
§ 15. Словосполучення. Головне та залежне слово у словосполученні	54

§16. Речення. Види речень за метою висловлювання: розповідні, питальні, спонукальні. Окличні і неокличні речення. Розділові знаки в кінці речення	57
§ 17. Головні члени речення: підмет і присудок	61
§ 18. Тире між підметом і присудком	64
§ 19. Другорядні члени речення. Додаток	66
§20. Означення	69
§21. Обставина	72
Матеріал для самоконтролю	74
§ 22. Односкладні та двоскладні речення	75
§ 23. Речення з однорідними членами	77
§ 24. Кома між однорідними членами	80
§ 25. Навчальний діалог	82
§ 26–27. Узагальнювальне слово при однорідних членах речення. Розділові знаки при узагальнювальному слові	84
§ 28. Звертання. Розділові знаки при звертаннях	88
§ 29. Використання звертань у розмовному й художньому стилях мовлення	92
Матеріал для самоконтролю	97
§ 30. Складне речення. Загальне поняття	98
§ 31. Розділові знаки у складному реченні	102
§ 32. Пряма мова. Передача прямої мови непрямою. Розділові знаки при прямій мові	104
§ 33. Діалог. Тире при діалозі	107
§ 34. Вставні слова	111
§ 35. Усний докладний переказ тексту	115
Матеріал для самоконтролю	118
Лексикологія. Фразеологія	119
§ 36. Лексичне значення слова	119
§ 37. Однозначні й багатозначні слова	122
§ 38. Групи слів за значенням. Омоніми. Синоніми. Антоніми	124
§ 39. Фразеологізми. Прислів'я, приказки, крилаті вирази, афоризми	126
§ 40. Етимологія (походження) слова	128
§ 41. Пароніми	130
§42. Лексика за походженням	132
§ 43–44. Застарілі слова (архаїзми, історизми).	

Неологізми	134
§ 45. Письмовий докладний переказ тексту-опису предмета	137
Матеріал для самоконтролю	139
Фонетика. Орфоспія. Графіка. Орфографія	140
§ 46-47. Звуки мови і звуки мовлення. Голосні і приголосні звуки	140
§ 48. Вимова звуків, що позначаються буквами <i>г, х, ґ, к</i>	143
§ 49. Алфавіт. Співвідношення звуків і букв	145
§ 50. Звукове значення букв <i>я, ю, є, ї, щ</i>	148
§ 51. Позначення на письмі звуків <i>[дж], [дз], [дз']</i>	150
Матеріал для самоконтролю	151
§ 52-53. Склад. Основні правила переносу	152
§ 54. Наголос	155
§ 55. Звуковий запис слова (фонетична транскрипція). Фонетичний розбір слова	157
§ 56. Ознайомлення з орфоепічним словником. Вимова наголошених і ненаголошених голосних звуків та позначення їх на письмі. Ненаголошені голосні <i>[e], [u],</i> <i>[o]</i> в коренях слів. Ненаголошені голосні, що не перевіряються наголосом	159
§ 57-58. Вимова приголосних звуків та позначення їх на письмі. Уподібнення приголосних звуків	162
§ 59-60. Спрощення в групах приголосних	166
§ 61-62. Найпоширеніші випадки чергування голосних звуків	169
§ 63-64. Чергування <i>[e]</i> з <i>[o]</i> після <i>ж, ч, ш, щ, й</i> . Чергування <i>[u], [i]</i> після <i>ж, ч, ш, щ</i> та <i>г, к, х</i> у коренях слів	172
§ 65-66. Основні випадки чергування приголосних: <i>[г], [к], [х] — [ж], [ч], [ш] — [з'], [ц'], [с']</i>	176
§ 67. Основні випадки чергування <i>у-в, і-й</i>	179
Матеріал для самоконтролю	180
§ 68. Позначення м'якості приголосних на письмі буквами <i>ь, я, ю, є</i>	181
§ 69. Правила вживання знака м'якшення	183
§ 70. Правила вживання <i>йо,ьо</i>	186
§ 71-72. Правила вживання апострофа. Правильна вимова та написання слів з апострофом	188

§ 73-74. Подвоєння букв на позначення збігу однакових приголосних	190
§ 75. Подвоєння букв на позначення подовжених м'яких приголосних	193
§ 76. Переказ художнього тексту з елементами опису	196
Матеріал для самоконтролю	197
Будова слова	198
§ 77. Основа слова і закінчення змінних слів	198
§ 78. Змінні та незмінні слова	201
§ 79. Корінь, суфікс, префікс і закінчення — значущі частини слова.	204
§ 80-81. Спільнокореневі слова і форми слова	206
§ 82-83. Суфікс	209
§ 84-85. Префікс	211
§ 86. Розбір слова за будовою	214
§ 87. Особливості складання тексту-опису	216
§ 88. Вимова і написання префіксів <i>з-</i> (<i>зі-</i> , <i>с-</i>)	220
§ 89. Написання префікса <i>роз-</i> (<i>розі-</i>), <i>без-</i> , <i>через-</i>	222
§ 90. Вимова та написання префіксів <i>пре-</i> , <i>при-</i> , <i>прі-</i>	223
Словотвір	225
§ 91. Змінювання і творення слів	225
§ 92-93. Основні способи словотворення. Префіксальний, суфіксальний, префіксально-суфіксальний способи словотвору	227
§ 94. Безафіксний спосіб словотвору. Складання слів або основ. Перехід слів з однієї частини мови до іншої	230
§ 95. Словотвірний ланцюжок. Словотвірний розбір слова	232
§ 96-97. Розвиток мовлення. Опис зовнішності людини	234
§ 98. Зміни приголосних при творенні іменників із суфіксом <i>-ин-</i>	237
§ 99. Зміни приголосних при творенні прикметників із суфіксом <i>-ин-</i>	239
§ 100. Зміни приголосних при творенні прикметників на <i>-ськ(-зьк-, -цьк-)</i> та іменників на <i>-ство-</i> (<i>-ств-</i> , <i>-цтв-</i>)	240
Матеріал для самоконтролю	242